

Управління освіти і науки обласної державної адміністрації
Чернігівський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти імені К.Д.Ушинського

Українське народознавство в літньому оздоровчому таборі

методичні рекомендації
щодо організації табірної зміни
в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку

Чернігів
2016

«Українське народознавство в літньому оздоровчому таборі» (методичні рекомендації щодо організації табірної зміни в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку) / упоряд. І.П. Кончиц. – Чернігів: ОПППО імені К.Д. Ушинського, 2016. – 122 с.

Упорядник:

Кончиц-Сергієнко І.П. – методист відділу виховної роботи і здорового способу життя ЧОПППО імені К.Д.Ушинського

Рецензенти:

Мокрогуз О.П. – завідувач кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання ЧОПППО імені К.Д.Ушинського, кандидат педагогічних наук, доцент

Тилькун О.В. – начальник оздоровчого табору «Зміна» позашкільного навчального закладу «Центр дитячого та юнацького туризму і екскурсій»

Відповідальний за випуск:

Лисенко І.В. – проректор ЧОПППО імені К.Д.Ушинського, кандидат педагогічних наук

Методичні рекомендації містять матеріали щодо організації тематичної табірної зміни з народознавства «Мій рідний край – краплина України». Організаторам літнього відпочинку пропонуються теоретичний та практичний народознавчий матеріал (із досвіду роботи педагогів загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів області), який може бути використаний при підготовці до виховних заходів і сприятиме розширенню знань вихованців про особливості побуту, світогляду, звичаїв та традицій, способу життя й виховання українського народу, ознайомленню з джерелами національної історії і культури, моральному і фізичному загартуванню, формуванню мужнього громадянина з яскраво вираженою українською національною свідомістю.

Цікава пізнавально-ігрова форма, запропонованих заходів, сприятиме розвитку інтелектуальних, творчих здібностей дітей.

Матеріали рекомендовано для використання заступниками директорів із виховної роботи, вихователями, вожатими, культурними організаторами під час організації роботи в дитячому закладі оздоровлення та відпочинку.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою
Чернігівського обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти імені К.Д.Ушинського
(протокол № 2 від 25.05.2016 р.)*

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МАТЕРІАЛИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ЗМІНИ	8
«МІЙ РІДНИЙ КРАЙ – КРАПЛИНА УКРАЇНИ»	8
<i>(із досвіду роботи Железняк В.М., педагога-організатора-методиста Седнівського НВК Чернігівської районної ради)</i>	8
<i>«І покажем, що ми, браття, козацького роду» (пізнавально-розважальний захід для учнів основної та старшої школи)</i>	12
<i>Чарівна україночка (пізнавально-розважальна програма для учнів основної школи)</i>	19
<i>Козацькі розваги (пізнавально-розважальний захід для учнів початкової школи)</i>	21
<i>Тематичні матеріали до проведення заходів із народознавства на тему «Український віночок»</i>	26
<i>(із досвіду роботи Крамар Л.П., учителя початкових класів Остерської ЗОШ І-ІІІ ст. № 2 ім. Ю.Збанацького Козелецької районної ради)</i>	32
<i>День народження борщу (пізнавально-розважальний захід для учнів початкової школи)</i>	32
<i>(із досвіду роботи Висоцької Н.М., учителя початкових класів Смяцької ЗОШ І-ІІІ ст. Новгород-Сіверської районної ради)</i>	36
<i>Козацькому роду – нема переводу (конкурсно-розважальна програма для учнів початкової школи)</i>	36
<i>(із досвіду роботи Корзюк Л.М., учителя Атюшівської ЗОШ І-ІІІ ст. Коропської районної ради)</i>	40
<i>Чи знаєш ти свій рідний край (патріотична гра для учнів основної школи)</i>	40
<i>(із досвіду роботи Кушнеренко Ю. В., учителя Менської районної гімназії Менської районної ради)</i>	44
<i>Традиції та звичаї нашого народу (народознавча вікторина для учнів основної школи)</i>	44
<i>(із досвіду роботи Черняк Ю. В., учителя Смяцької ЗОШ І-ІІІ ст. Новгород-Сіверської районної ради)</i>	46
<i>Знавець зеленого світу (матеріали для гри на місцевості для учнів основної школи)</i>	46
<i>(із досвіду роботи Падалко Ю.С., культурного організатора Прилуцького Центру творчості дітей та юнацтва Прилуцької міської ради)</i>	49
<i>Українські забавляння (спортивно-розважальна програма для учнів основної школи)</i>	49
<i>(із досвіду роботи Кулик Ю.А., керівника творчої майстерні декоративно-прикладного мистецтва «Народні промисли» Прилуцького Центру творчості дітей та юнацтва)</i>	68
<i>Лялька-мотанка – оберіг родини і душі (майстер-клас)</i>	68
Список використаної літератури	70
Додатки	70
<i>Список музеїв, що відповідають статусу музею при навчальному закладі (2015-2016 рр.)</i>	70
<i>(із досвіду роботи Кравчук В.В., методиста позашкільного навчального закладу «Центр дитячого та юнацького туризму і екскурсій»)</i>	81
<i>Теоретичні матеріали до проведення заходів із народознавства на теми:</i>	81
<i>Птахи та комахи в народних звичаях і традиціях</i>	85
<i>Рослини в народних звичаях і традиціях</i>	90
<i>Тварини в народних звичаях і традиціях</i>	98
<i>Український рушник</i>	101
<i>Українська народна дитяча іграшка</i>	105
<i>Українські імена</i>	106
<i>Українські дитячі народні ігри</i>	113
<i>Українська народна їжа</i>	115
<i>Українська сорочка</i>	115

ВСТУП

Коли закінчується навчальний рік, для школярів починається весела і яскрава пора – канікули! Із думкою про цікаве корисне дозвілля та з метою реалізації права кожної дитини на повноцінний відпочинок, забезпечення змістовного дозвілля, задоволення інтересів і духовних запитів відповідно до індивідуальних потреб у літній час у школі розпочинає роботу літній оздоровчий табір.

Табори при школах не тільки найдоступніший і найдешевший варіант відпочинку учнів, а й можливість цікаво провести літній час, не виїжджаючи з рідного міста чи села.

Серед напрямів виховання сьогодні найбільш актуальними є патріотичне, громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь. Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має древню і величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання учнівської молоді.

2016 рік, коли Україна відзначає 25-ліття незалежності, Український інститут національної пам'яті назвав Роком Державності – на честь низки історичних подій, які привели до проголошення, а потім відновлення Україною незалежності у ХХ столітті. 24 серпня 1991 року прийнято Акт проголошення незалежності України, що був схвалений всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 року. Хоча 24 серпня 1991 року стало початком відліку історії сучасної Української державності, історики сходяться у висновках, що того дня насправді відбулося відновлення державної незалежності України.

Планом заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді в закладах освіти області (наказ Управління освіти і науки облдержадміністрації від 29.09.2015 № 280) передбачено продовження практики проведення тематичних змін із національно-патріотичного виховання в закладах оздоровлення та відпочинку. Доречними цього літа будуть тематичні зміни військового, спортивного, туристичного, краєзнавчого, народознавчого спрямування.

Народознавство як складова частина навчально-виховного процесу, що об'єднує в собі систему знань про конкретний народ, особливості його побуту і трудової діяльності, національний характер, світогляд, історико-культурний досвід, родовід, спосіб життя і виховання, рідний край може стати хорошим матеріалом для організації виховного процесу в літній період. У народному досвіді, у традиціях і звичаях, що шліфувалися протягом віків, закладена мудра народна філософія, моральні заповіді, поведінкові норми – бути справжнім громадянином своєї держави, бути працьовитим, чесним, допомагати слабшому, поважати старших, турбуватися про інших людей, не нищити природу. Колосальний духовний і моральний потенціал зосереджено в

українській традиційній культурі. Наш обов'язок – задіяти цей потенціал у державотворенні, у формуванні національної самосвідомості громадян нової України. Щоб по-справжньому пізнати свій рідний народ, необхідно вивчати історію, мову, культуру, оскільки народне – це завжди правдиве, істинне, вічне, сучасне.

Саме народознавчий матеріал сприяє розширенню загальноосвітнього кругозору учнів, підвищує інтерес до історії рідного краю, сприяє активізації пізнавальної діяльності школярів, розвиває їх творчу ініціативу. При плануванні роботи табору не можна залишити поза увагою міжнародні, державні та народні свята, що припадають на літній період: Міжнародний день захисту дітей (1 червня), Всесвітній день охорони навколишнього середовища (5 червня), свято Трійці (19 червня), День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні (22 червня), День Конституції України (28 червня), зелені свята, свято Івана Купала (липень) тощо.

Виховний процес із дітьми в таборі має поєднувати відпочинок, працю, спорт із пізнавальною, естетичною, оздоровчою діяльністю. Наприклад, у таборі **для дітей молодшого шкільного віку** можуть проводитись такі заходи народознавчого спрямування:

- конкурс малюнків «Мій рідний край – моя земля»;
- конкурс мальованих мультфільмів на теми українських казок;
- година народних ігор «Граймося з нами»;
- фестиваль українських народних казок «Гостини казкової родини»;
- конкурс на кращий віночок українських народних пісень «Заспіваймо пісню веселеньку»;
- бесіда про символіку українського вінка «Сплітаймо український віночок»;
- турніри знавців народної музики, звичаїв тощо;
- тематичні свята петриківського розпису, опішнянської кераміки, яворівської дерев'яної іграшки (забавки) тощо.

Для дітей підліткового віку радимо організувати:

- бесіди про державну символіку та Гімн України;
- конкурс юних мовознавців, зустріч із знавцями народної творчості, обрядів, звичаїв «Рідна мова – пісня солов'їна»;
- театралізовано-пізнавальну програму про традиції та звичаї українців, що пов'язані з природою рідного краю «Сторінками народного календаря»;
- аукціон народної мудрості;
- спортивно-розважальну програму «Між нами, козаками»;
- турнір-вікторину, пов'язану з козацтвом, з побутом українського народу;
- концерт «Пісня – душа народу»;
- конкурсну програму з використанням намиста та інших жіночих прикрас «У намисто приберуся і в люстерко подивлюся»;
- вечір «Україно, мій духмяний дивоцвіт, через терни йшла до волі стільки літ», «Без верби і калини нема України» тощо;

- подорож станціями, на яких діти виконують певні завдання народознавчого спрямування;
- майстер-класи, дослідження, спілкування зі старожилами, народними майстрами;
- відвідування музеїв, виставок;
- пішохідні прогулянки до лісу, річки, озера, парку тощо.

Виховні заходи або фрагменти заходів можуть бути присвячені таким темам: «Українська мова солов'їна» або «Дитячий фольклор», «Засоби пересування. Транспорт», «Народні промисли і ремесла», «Народні майстри рідного краю», «Образотворче мистецтво», «Витинанки. Аплікація», «Орнаменти», «Українська вишивка», «Писанкарство», «Родинно-обрядові і календарно-обрядові свята», «Українська хата» («Батькова криниця», «Господарські, громадські, культові споруди»), «Традиції сімейного виховання. Сімейні обряди», «Організація дозвілля (вулиця, вечорниці, досвітки...)), «Традиційна господарська діяльність», «Обробка ґрунту. Знаряддя праці», «Українська демонологія», «Народна та магічна медицина», «Український народний одяг» («Українська народна сорочка», «Українська хустка», «Український віночок», «Рослини в народних звичаях і традиціях», «Тварини в народних звичаях і традиціях», «Птахи та комахи в народних звичаях і традиціях» тощо.

Розкриваючи зміст народознавства на рівні конкретного матеріалу, необхідно показати зв'язки між історією своєї місцевості і історією України, взаємодію минулого, сучасного і майбутнього. Важливо в інтерпретації фактів забезпечити можливість висловлення особистісного ставлення дитини до глибокої давнини, відображення досвіду минулого в потребах, інтересах, цінностях сьогодення, у мотиваційній сфері життєдіяльності дитини. Під час проведення заходів важливо поєднувати теорію з практикою. Тому радимо використати тематичні матеріали народознавчого змісту (**додаток 1**).

Необхідно включати до планів роботи табору відвідування музеїв, проведення навчально-тематичних екскурсій до національних історико-культурних та природних заповідників, об'єктів історико-культурної спадщини місцевого та державного значення, районних, міських та шкільних музеїв (світлиць) тощо (**додаток 2**).

При проведенні заходів із представленням української народної їжі краще вийти на природу, ознайомитися з теоретичним матеріалом, а потім приготувати борщ чи куліш у польових умовах.

Вивчення українських дитячих народних ігор можна проводити протягом одного або кількох днів, розширивши тему до «Народні танці, ігри та забави».

При вивченні теми «Український рушник» доцільно створити виставку рушників, провести майстер-класи з вишивання рушників, запросити в гості майстрів вишивки.

«Веселий ярмарок» можна організувати, запросивши фольклорні колективи, ансамблі, співучі родини або, навіть, провести фестиваль українських пісень (у супроводі народних музичних інструментів). Цю тему

доречно об'єднати з темою «Українська народна музика та музичні інструменти».

Під час вивчення українських імен і прізвищ можна провести дослідження історії імен, прізвищ, родів.

При проведенні заходу, присвяченому українській народній дитячій іграшці, доречно відвідати виставки, музеї, провести майстер-класи з виготовлення іграшок, зустрічі з народними майстрами і навіть спробувати самим виготовити ляльку-мотанку.

Можна організувати виставки-конкурси виробів із природного матеріалу «Світ навколо нас», збір лікарських рослин «Природа лікує», конкурс кмітливих та винахідливих «Острів Робінзона», малюнків на асфальті, трудові десанти із впорядкування пам'ятників загиблим у Другій Світовій війні, учасникам АТО тощо.

Усна народна творчість становить поетичну біографію народу, історію його трудового життя і боротьби за волю, незалежність, історію подвигів його славних синів. Вона відзначається багатством тем, різноманітністю жанрів і є безцінною духовною скарбницею нації.

Важливе місце в організації літнього відпочинку учнів займають бібліотеки. Вони допомагають розвивати і підтримувати в дітях звичку до читання і потребу користуватися бібліотекою, як протягом навчального року, так і влітку під час відпочинку. Тому доречними будуть тематичні книжкові виставки «Звичаї та обряди українського народу», «Українські народні казки», «Український віночок»; круглі столи, бесіди, книжкові майстерні тощо, так і нові форми роботи з книжками, наприклад: книгооберт або буккроссинг (англ. Bookcrossing) – хобі та громадський рух, що діє за принципом соціальних мереж і близький до флешмобу. Буккроссинг – це процес звільнення книг. Людина, прочитавши книгу, залишає («звільняє») її в громадському місці (шкільне подвір'я, їдальня, парк тощо), для того, щоб інша людина могла цю книгу знайти та прочитати; та, у свою чергу, повинна повторити процес.

Організуюючи літнє оздоровлення дітей, радимо планувати виховну роботу так, щоб кожна дитина знайшла собі справу до душі; відчула себе сильною, творчою особистістю; збагатилась духовно і почувала себе комфортно.

Пропонуємо вашій увазі методичні матеріали до тематичної зміни народознавчого спрямування «Мій рідний край – краплина України». Мета цієї тематичної зміни: збереження української культури, обрядовості, вивчення народних пісень, ігор, оволодіння народною мораллю, етикою, народними художніми промислами, розвиток активного пізнавального інтересу, виховання віри у свої сили, талант і здібності тощо.

МАТЕРІАЛИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТЕМАТИЧНОЇ ЗМІНИ «МІЙ РІДНИЙ КРАЙ – КРАПЛИНА УКРАЇНИ»

«І покажем, що ми, браття, козацького роду»

*(пізнавально-розважальний захід для учнів основної та старшої школи)
(із досвіду роботи Железняк Валентини Миколаївни, педагога-організатора-методиста Седнівського НВК Чернігівської районної ради)*

Мета: ознайомлення дітей з історією козацтва, звичаями і традиціями козаків, виховання патріотизму, сприяння фізичному загартуванню учнівської молоді.

Обладнання: музична апаратура.

Реквізити для проведення ігор: шаблі дерев'яні, шапки, бочки, м'ячі, прислів'я на аркушах.

Перебіг заходу

(Звучать позивні свята, на сцену виходить ведучий-козак)

Ведучий-козак. Доброго дня, дорогі друзі, славетні козаки і козачки. Сьогодні наша зустріч присвячена козацьким забавам, які допоможуть виявити силу, спритність наших учасників. Тож, задля звитяги, задля слави розпочнемо козацькі забави. І без зброї тут не обійдеться і зброя буде суто козацька – для рукопашного бою. А чи хто знає, яку зброю козаки лагідно називали «сестрицею»?

(Відповіді дітей)

Правильно, діти. Із зброї рукопашного бою перше місце в козаків займали шаблі. Запорозькі козаки блискуче володіли ними. Як істинний лицар, запорожець надавав перевагу шаблі, називаючи її «чесною зброєю». У піснях козацьких вона завжди називалась «шаблею-сестрицею, ненькою рідненькою, дружиною, панночкою молоденькою».

«Ой, панночко наша шаблюка!
З бусурманом зустрічалась,
Не раз, не два цілувалась».

Наприклад, вінницький полковник Іван Богун заслужено вважався кращим фехтувальником Європи: він по-лицарські бився двома шаблями в руках, перемагаючи в боях одразу кількох нападників.

Козацькі шаблі були тонкі та легкі, середньої довжини (близько 1,3 м) із оздобленою ручкою. Даючи присягу отаман клав шаблю на ліве плече козакові. Але перш ніж я запропоную нашим козакам узяти участь у кількох конкурсах із шаблями, дозвольте представити вам наше вельмишановне журі.

(Представлення журі)

Козацькі забави із шаблею (шабля дерев'яна):

- **«Хто влучніший»**. Двоє козаків тримають на витягнутій руці шаблю, інші повинні з 7-10 кроків накинути шапку на шаблю.

- **«Хто вище»**. Один тримає на витягнутій руці (на висоті пояса) шаблю, а інші стрибають через неї.

- **«Передай естафету»**. Між ногами м'яч – «кінь», у руках шабля.

Завдання: дострибати до воріт, ударити шаблею по дзвіночку і передати естафету.

(Підбиття підсумків)

Ведучий-козак. У нас над усе честь і слава, військова справа, щоб і себе на сміх не дати, і ворогів під ноги топтати.

(На майданчик або до спортивної зали викочують бочки для проведення конкурсів)

Ведучий-козак: Із давніх-давен славились козаки своєю силою та відвагою, безстрашністю та сміливістю. Ведучи свій родовід від пращурів-богатирів, козаки прагнули розвивати в собі богатырську силу й дух, у чому домагались вражаючих успіхів. Умілі кіннотники, мореплавці, стрільки з лука і рушниці, борці, вони створили справжні козацькі школи з навчання молодих козаків умінню захистити себе і рідну землю від поневолення. Існували цілі системи козацької боротьби: гопак, гойдок, спас та інші. Чи є серед вас козаки, що силою та завзяттям можуть похвалитися, мови рідної не цураються, наспіви й танці українські любляють? Якщо є, то запрошуюю позмагатися. Покажіть свою козацьку силу!

Козацькі забави із бочкою:

«Перекоти бочку»

Обладнання: 2 бочки.

Учасники: один козак від кожної команди, або вся команда.

Порядок проведення конкурсу: Кожен учасник від команди намагається швидко перекотити бочку з одного вказаного місця на інше. Хто швидше виконає завдання, той і переможе.

«Боротьба на бочках»

Обладнання: на майданчику для змагання встановлено і міцно закріплено дві великі бочки.

Учасники: один представник від кожної команди.

Порядок проведення конкурсу: Учасники стають кожен на свою бочку і за командою намагаються поштовхом рук в плечі, груди, ноги, руки, спину зіштовхнути свого суперника на землю. **Увага! Дотримуйтесь техніки безпеки!**

Поєдинок триває до двох перемог.

«Бочка»

Обладнання: 2 бочки.

Учасники: один представник від команди.

Порядок проведення конкурсу. Стоячи на бочці, учасник повинен подолати відстань 20 м на час. Якщо учасник не втримався на бочці, він починає зі старту. Кількість спроб – три. Переможець визначається за найкращим результатом.

«Чия рука найсильніша»

Обладнання: 1 бочка.

Учасники: один представник від кожної команди.

Правила проведення конкурсу. Змагання проводяться згідно з правилами армреслінгу (учасники змагань, не відриваючи ліктя від бочки, намагаються притиснути руку суперника до поверхні бочки).

«Силачі»

Обладнання: бочка, наповнена піском (до 5 кг)

Учасники: один козак від кожної команди.

Порядок проведення змагання. Кожен учасник намагається двома руками підняти бочку якомога більше разів. Кожному учаснику надається лише одна спроба. Піднявши бочку, учасник не може опускати її нижче пояса.

«Заморочки з бочки» (інтелектуальний поєдинок)

(Учасники по черзі витягають із бочки аркуші із запитаннями і дають на них відповіді)

1. Як голосували козаки? (Підкидали шапки вгору)
2. А з якого дерева козаки виготовляли ложки? (Із верби)
3. Що таке «козацькі маяки»? (Світловий телеграф)
4. Як називалася зачіска в козаків? (Оселедець)
5. Що робили козаки, граючи в гру, що називалась «Чупрундир»? (Смикали один одного за чуба)
6. Кого називали козаки «вірними братами» й «нерозлучними товаришами»? (Своїх коней)
7. Назвіть козацьке прислів'я про Січ та Великий Луг? («Січ – мати, а Великий Луг – батько, отам треба й умирати»)
8. Якого оселедця не можна їсти? (Козацький чуб)
9. Яка чайка не літає? (Козацький човен – чайка)
10. Яким був пароль у козаків? (Пугу! Пугу! – Козаки з Лугу!)
11. Незмінна супутниця козака і на морі, і на суші – це ... (козацька люлька)
12. Яку зброю козаки називали «чесною зброєю»? (Шаблю)

Ведучий-козак. Козаки були віддані своєму товариству, любили влучне слово, дотепні жарти, вигадки й розваги, а над усе — пісню. «На війну було йдуть із радістю, а з війни повертаються з музиками та піснями... Чи поб'ють турка, чи пошарпають ляха, зараз же і пісню складуть на той випадок». Як бачимо, козацькі часи сприяли поетичному пробудженню народу. На відпочинку бриніла бандура, лунала пісня.

Тож давайте співати про все: і про червону калину нев'янучу, і про силу козацьку, і про Україну невмирущу. Не шкодуймо слів, бо мову мудру маємо! Бо, як каже народ, пісня ні в добру, ні в злу годину не покидає людину.

Зараз ми ще раз переконаємося, чи знають наші козаки українські пісні і чи вміють їх співати? Я буду називати початок пісні кожному куреню по черзі, а ви повинні пісню підхопити і продовжити:

Конкурс «Заспіваймо пісню веселеньку»:

- «Їхали козаки з Дону додому...»
- «Ой, чий то кінь стоїть...»

- «Ти ж мене підманула...».
- «Ой на горі два дубки...»
- «Несе Галя воду...»
- «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю...»
- «Реве та стогне Дніпр...»
- «Чом ти не прийшов, як місяць зійшов...»
- «Ой є в лісі калина...»
- «Ой у полі криниченька...»
- «Ой під вишнею, під черешнею...»
- «Розпрягайте, хлопці, коней...»

(Журі підбиває підсумки попередніх конкурсів)

Ведучий-козак. Наш наступний конкурс має назву «Засвистали козаченьки».

Запрошуємо по одному козаку від кожної команди. Саме тих, хто вміє гарно свистіти.

Кожен із вас має пригадати мелодію української пісні і насвистати її. Якщо глядачі відгадають пісню – команда отримує бал.

(Журі оголошує підсумки конкурсу)

Ведучий-козак. Тепер перевіримо наскільки ви добре знаєте народні прислів'я. Наступний конкурс **«Народ скаже – як зав'яже»**.

(Ведучий називає прислів'я, а завдання команди продовжити його)

- З піснею дружити-ніколи... *(не тужити)*
- Пісня ні в добру, ні в злу годину не покидає ...*(людину)*
- Хто співає, той журбу... *(проганяє)*
- Як заспівають, мов тебе на крилах ...*(піднімають)*
- Музика без язика, а людей ...*(збирає)*
- Дудка знає, нащо ...*(грає)*

Ведучий-козак. І нарешті перевіримо ваше домашнє завдання **«Інсценізація козацьких пісень»**. Команда мала підготувати інсценізацію однієї з козацьких пісень. Тож слово нашим учасникам.

(Виступи учасників конкурсу)

Варіанти козацьких пісень, які можна вибрати для інсценізації:

- «Їхав козак потайком»
- «Їхали козаки із Дону додому»
- «Ой жарила рибку»
- «Служив козак при війську»
- «Ой їхали козаки з ярмарку»
- «Їхав козак за Дунай»
- «Їхав козак на війноньку»
- «Ой на горі женці жнуть»
- «Ой, у лузі червона калина»
- «Засвистали козаченьки»
- «Гей, ви, стрільці, січовії»
- «Отамане, батьку наш»

«Повіяв вітер степовий»
«Запорозька похідна»
«Їхав, їхав козак містом»
«Із сиром пироги»
«Розпрягайте, хлопці, коні».

(Журі підбиває результати конкурів і оголошує переможця.

Нагородження учасників змагань)

Ведучий-козак.

Що ж, можна з певністю сказати:
Нема в світі кращих хлопців,
Як ті хлопці – запорожці.
Куди ідуть, то співають –
Україну звеселяють.

Чарівна україночка

(пізнавально-розважальна програма для учнів основної школи)

Мета: розвиток інтересу до вивчення традицій та звичаїв українського народу, розширення духовного світу дітей, розвиток артистичних здібностей та талантів учасниць конкурсу, виховання любові до рідного краю.

Обладнання: каркас для вінка, скриня (намисто, голки, наперсток, хрестик, хустина, рушник, плахта, запаска, скатертина), два відрізки лляного полотна, рубель, качалка, казкова скриня (пір'я, тарілка, яйце, рукавиця, колосок).

Перебіг заходу

(Святково прикрашена зала. Звучать позивні свята на сцену виходить ведуча)

Ведуча.

Добрий день, в добрий час!
Рада, друзі, бачить вас!
Не сама до вас прийшла,
А красунь вам привела.

(Звучить пісня «А я просто українка-україночка...»: слова А.Демиденка, музика Г.Татарченка. У залі з'являються чарівні україночки, вбрані в національні українські костюми. Дівчатка проходять по колу в супроводі хлопчиків-козаків і займають свої місця на сцені)

Ведуча. Знати свій народ – це знати мамину пісню, що сіяла в душу дитини зернятка, котрі, зійшовши виростили в добро, любов і ласку, це знати батьківську хату, стежина від якої веде у великий шлях Батьківщини – України. Україна – це милозвучна рідна мова, вишитий рушник, задушевна лірична пісня і крилатий танець.

Як зберегти і передати нащадкам усі ті кращі надбання національної культури, що були виплекані протягом століть українським народом? Що треба зробити сьогодні, аби й завтра лунала народна пісня, не всихало життєдайне джерело народної мудрості й творчості? Які зусилля докласти, щоб створити

таку атмосферу, аби молодь не цуралася національного спадку, щоб не тільки на заході шукала свої ідеали? Звернення до традицій зовсім не означає нехтування сьогоденням. Тільки осмисливши минуле, пізнавши витoki своєї культури та історії можна чіткіше зрозуміти сьогодення і уявити майбутнє. Адже, «Той, хто не знає свого минулого, – не вартий майбутнього», – писав Максим Рильський.

Під час конкурсу учасниці продемонструють знання народних звичаїв, загальну і мовленнєву культуру, сміливість, винахідливість та оригінальність.

Учасниці змагатимуться за звання: «Чарівна-Україночка», «Міс-Колисаночка», «Міс-Елегантність», «Міс-Співаночка», «Міс-Чарівність», «Міс-Глядацьких симпатій».

Після кожного конкурсу журі підбиватиме підсумки і оголошуватиме результати.

Конкурси, які можна запропонувати учасницям

(Завдання даються із чарівної скрині)

1. Конкурс «Представлення себе».

Ведуча. Кожна з учасниць повинна коротко і лаконічно розповісти про себе у довільній формі, про свої захоплення, смаки, мрії, поділитися своїми маленькими секретами.

2. Конкурс «Усе, що маю – одягаю, українську вроду маю». Кожна учасниця має зобразити своє бачення українського національного вбрання з елементами сучасності.

3. Конкурс «Що в імені твоїм...». Кожна учасниця представляє цікаву, оригінальну розповідь про своє ім'я.

Ведуча. Ім'я має велике значення в житті кожного з нас, воно супроводжує все і всіх, мов вірний друг. У безконечному ряді живих істот Людина наділена одним незвичайним правом: вона, тільки вона, має привілей вибирати наймення: собі, дітям своїм, усьому навколишньому, містам, звірам, рослинам, планетам.

Ми не маємо права забувати, що наше ім'я – це жива нитка, яка зв'язує нас із рідним народом, рідним краєм та його культурою.

4. Конкурс «Я в намисто приберуся і в люстерко подивлюся».

Ведуча. Із давніх часів дійшли до нас свідчення про те, що жіноцтво було вельми не байдужим до прикрас. Скажімо, ще в княжій Україні-Русі полюбляли золоте намисто довгастої форми або виготовлене з прозорого скла. Жінки та дівчата гетьманської України прикрашали себе справжніми коралами. Жіноче населення України здавна полюбляло носити різноманітні вушні, шийні та нагрудні прикраси. Мода на них ніколи не минала.

Ой, надіну я сережки

І добре намисто...

Тому і наступний наш конкурс «**Я в намисто приберуся і в люстерко подивлюся**». Наші конкурсантки повинні продемонструвати жіночі прикраси, зроблені із природного матеріалу (калина, жолуді, горіхи, каштани...).

5. Конкурс «Колисаночки».

Ведуча. Народні колискові пісні кожного, хто їх чув зачаровують ніжністю, безпосередністю, простотою, художньою досконалістю. У них уся материнська любов, світ добра, краси і справедливості, який кожна мати, кожен народ прагне виплекати в юних душах. Вірші названі колисковими, писали Т.Шевченко, Л.Українка, М.Рильський.

Тихо лежить у колисці дитина,
Мати коханого сина гойдає.
Пісня, мов пташка, із серденька лине,
Пісню ласкаво мама співає.

То ж давайте послухаємо колискові пісні у виконанні наших конкурсанток.

6. Конкурс танцю.

Ведуча. Із давніх-давен українці славились ще й тим, що вміли гарно танцювати. Кожен народний танець створює певний художній образ. У ньому втілені кращі риси народу: спритність, мужність, сила, непідроблена веселість. Не випадково багато бальних танців створюються на основі елементів народного танцю. Кожна з учасниць заздалегідь готувала свій танець.

*(Звучать українські танцювальні мелодії: гопак, тропак, полька тощо,
а учасниці всі одночасно танцюють під ці мелодії.*

Журі визначає, хто краще)

7. Конкурс «Звичаї нашого народу».

Ведуча. Народні свята й обряди – система споконвічного життя українців із художніми образами, ритуальними піснями, музикою, танцями...

Звичаї – скарб українського народу, що вироблявся протягом багатьох століть і освячений віками.

В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку, бо він загублений для народу.

Тож давайте звернемося до духовних джерел наших предків, до свят та обрядів. Подивимося, звідки йдуть ті далекі джерела, щоб не загубити тієї ниточки, яка зв'язує нас із минулими поколіннями, щоб очистити й освятити наші душі. Учасниці конкурсу беруть із чарівної скрині жеребки, на яких написані назви свят і готуються розповісти про обряд або свято:

Свято Івана Купала

У ніч на Андрія

Великдень

Свято Миколая

Водохреща

Маковія

Святвечір

8. Конкурс «Зав'ю віночок». (готують заздалегідь)

Ведуча. Весна приносить нам багато чудових запашних квітів. Із них дівчата-українки плетуть вінки. А чи знаєте ви, що український віночок не просто краса, а оберіг, «знахар душі», бо в ньому є така чаклунська сила, що

біль знімає, волосся береже. Послухайте, що знають наші дівчатка про цей український символ.

(Кожна з учасниць виходить із квіткою, про яку буде розповідати.

Квітка прикріплюється до каркасу вінка)

Сплетемо вінок український сьогодні
Із мальв, чорнобривців, калини,
З барвінку та жита, із м'яти, нагідок.
З жоржин, чебрецю та вербини.
І ромашок і волошок.
Ми віночок сплетемо.

Учасниця. Я хочу вплести до віночка ромашку.... *(учасниця розказує про ромашку)*

Ведуча. Подивіться, який чудовий віночок вийшов у наших дівчаток!

9. Конкурс «Скринька народної мудрості».

Як прислів'я чудове,
йде від роду до роду,
що народ – зодчий мови,
мова – зодчий народу.

Ведуча. Прислів'я та приказки є енциклопедією народного життя. У прислів'ях, як у дзеркалі відтворено всі сторони життя народу, його потреби, звички, погляди. Прислів'я – складова частина культури народу, його неоціненний скарб. Прислів'я – це скринька народної мудрості.

10. Конкурс «Закінчи прислів'я».

Коса – дівоча... *(краса)*.
З краси не пити... *(роси)*.
Очі сині, як волошки.. *(в житі)*.
Дівчина, як у лузі ...*(калина)*.
Голосочок, як... *(дзвіночок)*.
Дівчина тиха, як вода в... *(криниці)*.
Брови тонкі, як ...*(шнурочки)*.
Хороша, вродлива, тільки біда, що... *(сварлива)*.
Йде наче... *(нава)*.
Гнучка, як... *(тополя)*.
Гарна дівка, хоч з лиця води ...*(напитися)*.

11. Конкурс «Майстриня-господиня».

Ведуча. Їжа – важливий компонент матеріальної культури. Багато традиційних страв української кухні продовжують побутовувати і тепер (борщ, галушки, вареники...). Страви, які колись були виключно святковими, тепер готують і в будень.

Обрядова їжа знову повертається до релігійно-магічної символіки. Кожна дівчина, а в майбутньому жінка, повинна вміти приготувати смачний обід. А чи вміють робити це наші дівчата? Зараз ми це побачимо.

Під музику виходять учасниці конкурсу зі своїми стравами. Кожна по черзі розповідає, як вона приготувала українську національну страву. Журі

визначає: хто краще знає українську національну кухню, уміє правильно подати, уміє смачно готувати.

12. Конкурс «Хустина».

«Ой, хустина, хустиночка!
Мережена, шита...»

Т.Г.Шевченко

Ведуча. Хустка – головний убір, що широко розповсюджений по всій Україні. Способи пов'язувати хустки були різними. Крім побутового дівоча хустка в Україні має ще й обрядове значення. У часи козаччини був добрий звичай у наших дівчат: коли козаки вирушали з військом у похід, то кожна дівчина своєму нареченому дарувала вишиту хустину, як символ вірності в коханні.

Дарувала шиту шовком хустину,
Щоб згадував на чужині....

(Завдання для учасниць: найоригінальніше пов'язати хустку дівчині-помічниці за 1 хв. Під час конкурсу глядачам пропонується пограти в гру «Українські страви»)

Гра з глядачами «Українські страви»

(Дві команди глядачів по черзі називають страви української національної кухні: вареники, борщ, голубці, деруни...)

Яка команда назве страву останньою – та і перемогла)

13. Конкурс «Скоромовка».

Ведуча. Із давніх-давен дорослі складали невеликі, часто віршовані вислови, які інколи носили каламбурний характер і використовувались для того, щоб навчити дітей правильно, чітко вимовляти окремі звуки. Скоромовка язика ламає, а вимови навчає.

У чарівному віночку
З червоною стрічкою
Танцювала, веселилась
Марічка над річкою.

Завдання. Хто швидше і виразніше вимовить скоромовку.

Гра з глядачами «Заповни скриню»

(Хто назве найбільше речей із бабусиної скрині, той – переможець)

Скарби чарівної скрині

Дерев'яна синя скриня
в хаті – справжня господиня.

Синя скриня всіх взуває,
синя скриня й зодягає.

В дерев'яній синій скрині
є **намисто** старовинне.

Голки є. І є **наперсток**.

Є маленький срібний **хрестик**.

В дерев'яній синій скрині
з торочками є **хустина**.

Ця хустина, мов жар-птиця,

жаром грає та іскриться.
Ця небачена хустина –
ще бабусі Катерини.
В синій скрині є **намисто**,
самоцвітне, променисте.
Рушники у синій скрині,
мов птахи, – зелені й сині.
Плахта є, є і **запаска** –
теж з бабусиної ласки.
В синій скрині **дерев'яній**
скатертина є прадавня.
Скатертина ця прадавня
Про бабусю пам'ять славна.
Про бабусю Катерину,
бо її ця синя скриня.
То бабуся все надбала –
Й нам у спадок передала.

Ведуча. А тепер, дівчатка, уявіть собі, що перенеслись ви на декілька століть у минуле і опинились в українській оселі. А ось і бабусина скриня. Не проста, а чарівна. У ній зберігались родинні скарби, реліквії, тобто пам'ятні речі, що залишились дітям на згадку про батьків.

Кожна з учасниць конкурсу повинна відкрити нашу чарівну скриню. У ній ви знайдете чарівні речі (намисто, хустина, віночок, лялька, рушничок, сорочка, дукач...).

(Завдання для учасниць: якнайбільше і краще розказати про ту річ, яка дісталась кожній учасниці)

14. Конкурс «Віночок українських народних пісень».

Ведуча. Українська пісня – душа народу. Українська пісня! Хто не був зачарований нею. Вона багата мелодією, безмежною широтою і красою образів.

Народ співатиме завжди. Кожен співатиме свою пісню. Одному вона пом'якшить серце і просвітлить розум, а іншому додасть сил.

І тому зараз конкурс пісні! Хто кого переспіває.

(Усі учасниці конкурсу стають в коло і по черзі співають по одному куплету української пісні. Перемагає та учасниця, яка закінчить співати останньою. Та учасниця, яка не зможе пригадати пісню вибуває з конкурсу

або

ведуча зачитує один рядок пісні, а учасниця продовжує її)

1. Їхали козаки із Дону додому...
2. Раз, два, три калина...
3. Несе Галя воду...
4. Ой на горі два дубки...
5. Чом ти не прийшов, як місяць зійшов...
6. Ти ж мене підманула...
7. Ой під вишнею, під черешнею...
8. Розпрягайте хлопці коні...

9. Ой, чий то кінь стоїть ...
10. Дивлюсь я на небо...
11. Ніч яка місячна, зоряна ясная...
12. Реве та стогне Дніпр широкий...
13. Стоїть гора високая...
14. Ой, у полі криниченька...

15. Конкурс «Українська оселя».

Ведуча. А тепер, дівчатка, уявіть собі, що перенеслись ви на декілька століть у минуле і опинилися в українській оселі. Перед вами старовинні хатні речі...

(Усі хатні речі розставлені на столі)

Конкурсантки тягнуть аркуші з надписами: прялка, рубель, горщик, миска, глечик, праска, каганець...

(Дівчатка повинні віднайти ці речі і розповісти про їх призначення)

16. Конкурс «Прасувальниці».

Ведуча. Беремо два відрізки лляного полотна, рубель, качалку і «прасуємо», тобто правильно «качаємо».

(Перемагає та учасниця, яка першою правильно і добре випрасує полотно без зморшок)

17. Конкурс «Коса – дівоча краса».

Ведуча. Українська дівчина завжди ретельно слідкувала за красою і охайністю свого волосся. Ромашкою, калиною та любистком ополіскувала красуня свою пишну косу. Уперше обрядово заплітали косу дівчинці у віці п'яти років. А на вечорницях подружки вміли заплітати волосся в чотири коси, колосочком і барвіночком. А парубки часто складали враження про дівчину, оцінюючи красу її зачіски. Тому наступний наш конкурс **«Коса – дівоча краса»**.

Умови конкурсу дуже прості. За 5-7 хв наші учасниці мають зробити на обраній моделі (вибирають із глядачів) зачіску, в основі якої буде коса.

18. Конкурс «Загадаю – відгадай!...»

Ведуча. Загадки виникли ще в сиву давнину. В усній художній творчості кожного народу з давніх-давен живе й постійно розвивається, активно функціонує загадка як засіб розвитку уважності, кмітливості. У скарбниці української народнопоетичної творчості одне з важливих місць належить загадкам. На Україні здавна існував звичай загадувати загадки: Під час масових ігор та розваг – перед широким колом слухачів, наприклад, молоді на вечорницях. Кожна загадка несе в собі елемент гри, що збуджує уяву того, хто має її відгадати, розвиває художнє мислення. Пропонуємо загадки і вам.

Наскакалось, назвивалось, під припічком заховалось. *(Віник)*

Дві галки сидять на одній палці? *(Коромисло)*

Розстелений кожушок, на нім посіяний горошок. *(Небо і зорі)*

У бабиній хатині висить хліба скибина.

Собаки гавкають, не можуть дістати. *(Місяць на небі)*

Їхав по горі волох, розсипав горох;

Стало світати — нема що збирати. *(Сонце і зорі)*

Вранці на сажень, опівдні на п'ядень, а вечором через усе поле. *(Тінь)*

Сидить дід за подушками і стріляє галушками. (Град)

19. Конкурс «Чарівна казкова скринька».

Із «чарівної» скриньки ведучий дістає «казкові речі». Учасниці відгадують з якої вони казки.

Пір'я («Кривенька качечка»)

Тарілка («Лисиця та журавель»)

Яйце («Курочка Ряба»)

Рукавиця («Рукавичка»)

Колосок («Колосок»)

Ведуча. А поки журі підбиватиме підсумки конкурсу запрошую всіх пограти у гру «Хустинка».

Умови гри. Гравці присідають по колу. За колом лишається ведучий, який у руках тримає хустинку. Пробігаючи поза спинами гравців, кидає хустинку. Якщо гравець помітив хустинку, піднімає її і біжить наздоганяти ведучого. Той намагається сісти на вільне місце. Якщо не встигне і гравець його наздожене, гра продовжується.

(Підбиття підсумків конкурсу. Нагородження переможців)

Козацькі розваги

(пізнавально-розважальний захід для учнів початкової школи)

Мета: збагачення знань учнів про козацьке лицарство, виховання почуття гордості за славних предків, розвиток сили, спритності, витривалості, сприяння фізичній загартованості, заохочення до наслідування кращих рис запорожців (товариськість, героїзм, добродушність, сміливість, кмітливість, почуття гумору).

Обладнання: мотузка з важелем (мішечок піска), м'ячі (2 шт.), козацькі шапки (5 шт.), волоські горіхи невеликого розміру (10 шт.).

Перебіг заходу

Ведучий. З давніх-давен в Україні існує така традиція: після трудового дня проводити свій вільний час, зібравшись разом, в єдине коло з піснями, танцями, іграми, розвагами.

Карате в Японії, ушу в Китаї, капоейра в Бразилії... Усе це національні бойові єдиноборства.

А чи мають українці власне бойове мистецтво? Мають!

У давнину іноземці, мандруючи Україною, дивувались, що козаки цілими днями нічого не роблять – лише танцюють і співають.

- Що ж то за люди такі? – дивувалися вони. Чому вони такі сильні, чому так вправно шаблею рубають, коли навіть не тренуються?

А виявляється, у козаків була своя таємниця! Танцюючи та співаючи, запорожці не лише розважались, але й тренувалися – виконували фізичні вправи і відпрацьовували бойові прийоми! Отже, «гопак» не тільки танець, а й бойове мистецтво!

«Бойовий гопак» – не єдиний різновид козацького рукопашу (так називається рукопашний бій). Ще є **«Спас»!** Це різновид боротьби, який практикувався серед козаків-пластунів. Пластунами запорожці називали козаків-розвідників!

Та що там пластуни-розвідники! Навіть у сліпих кобзарів був свій різновид бойового мистецтва – рукопашний бій навпомацки за допомогою палиці! Він називався **«Костурець»**. Отакими були наші пращури!

Тож пишайся тим, що ти козацького роду. І розпочнімо наш ігровий конкурс **«Козацькі розваги»**.

Гра «Товкачик і ворота»

Станьте в коло, міцно візьміться за руки, а один хай вийде в середину, бо йому бути за козачка. Підступить козачок до котроїсь із пар у колі та й питає:

- А чиї це ворота?
- Юрчикові й Богданкові», – кажуть йому.
- Впустіть мене.
- Ні, не впустимо.

Ходить козачок від «воріт» до «воріт» і все ото проситься, щоб його впустили. Та ні, не впускають. Тоді він з вигуком: «Бий, товкачику, бий. Ворота розбий!» – як розженеться та всією своєю вагою падає на зчеплені руки. Та пара, яка не витримала козачка, мусить наздоганяти його. Хто наздогнав – сам стає козачком.

Гра «Стрибай вправно, козаче»

Козаки шикуються в коло. У центрі кола знаходиться козак, який крутить мотузку з прив'язаним на її кінці невеликим важелем (мішечок з піском) на висоті 20-30 см від землі. Козаки підстрибують, намагаючись не зачепити мотузку ногами. Той, чия нога зачепилась за мотузку стає поводитирем або вибуває з кола. Перемагає козак, ніг якого мотузка не торкнеться.

Гра «Козачок»

Діти стають у дві шеренги обличчям один до одного (відстань між шеренгами – 5-6 м), беруться за руки.

Перша шеренга дітей (гурт козачат) промовляє:

- Отаман, отаман, подаруйте козачка!

Інший гурт запитує:

- Якого?

Перший гурт відповідає:

- На зріст малого, але сильного й міцного (*називають ім'я*)

Названий повинен «відкрити ворота» у шерензі козачат, що стоять навпроти. Якщо «відкрив» – веде одного козачка в свій гурт. Не зміг «відкрити» залишається сам.

Гра «Козацька шапка»

Усі бажаючі гравці стають у коло. Звучать мелодії веселих козацьких пісень. Ведучий знімає козацьку шапку і одягає її на будь-кого з гравців, які потім передають її по колу, одягаючи собі на голову. Головне завдання – не

опинитися в шапці коли зупиниться музика, тому всі гравці намагаються якнайшвидше передавати шапку наступному гравцю. Гравець, який своєчасно не передав шапку вибуває з гри. Гра закінчується коли залишається один гравець – він і є переможцем.

Конкурс «Долоня»

У козацьку шапку кладуться горіхи. Козаки беруть горіхи із шапки у свою долоню. Хто візьме найбільше горіхів у долоню той і є переможцем.

Конкурс «Верхова їзда»

Учасники, «осідлавши» м'ячі, підкидають догори шапку не даючи їй впасти на землю, одночасно долають певну дистанцію.

(Журі стежить за кожним учасником, рахує скільки разів підкинута шапку і скільки разів вона впаде на землю. Виграє той, хто швидше проїде вказану дистанцію і набере найбільшу кількість балів – впійманих шапок)

«Далі, далі...»

Назвати якомога більше слів на козацьку тематику. Перемагає той, хто останній назве слово.

(Журі підбиває підсумки конкурсів і нагороджує переможців)

Тематичні матеріали до проведення заходів із народознавства на тему: «Український віночок»

У великій шані на Україні був вінок. Український віночок не просто краса, а й оберіг, «знахар душі», бо в ньому є така чаклунська сила, що біль знімає, волосся береже.

У ті часи вінок із квітів, колосся та ягід був не тільки жіночою пристрасстю, то був своєрідний символ Матері-Землі, найрідніший першоголос її одвічної життєдайної сили. Той вінок – плетиво живих степових квітів материнської душі наші пращури в урочистий час клали на голову дівчини з вірою в її жіночу душу, сповиту сивими крильми лебединої вірності: «Та будь же, дівонько, квітучою, та будь же, дівонько, родючою і багатою, як свята Матір-Земля!».

Вінок у стародавніх віруваннях предків – то наша свята душа безсмертя, таїна продовження роду, його багатство, тому вінки з живих квітів тільки до молодого дівочого обличчя. А молодицям і хустка до лиця!

Вінок із живих квітів захищав колись дівчину від напасників. Народ вірив, що дівчина, маючи на своїй голові вінок, володіє чарами, якими вона могла тяжко карати кожного напасника.

Український вінок – символ жіночого начала, дівування, оберіг.

Вінок захищає дівчину від недоброго ока та нечистої сили, і кожна квітка в ньому має свою магічну силу.

У вінок вплітали не тільки **12 різних квітів**, а й магічні трави та різнокольорові стрічки.

Кожен колір є символом:

коричневий – землі,
жовтий – сонця,
зелений – природи і краси,
синій – неба і води,
рожевий – достатку,
малиновий – душевності,
фіолетовий – мудрості,
жовтогарячий – хліба,
білий – чистоти.

До віночка впліталися мальви, ружі, калина, безсмертник, деревій, барвінок, чорнобривці, любисток, волошки, ромашки, мак....

Серед них найпочесніше місце належало **деревію**. Ці дрібненькі білі квіточки здалеку нагадують велику квітку, її називають у народі деревцем. Коли квіти одцвітають, вітер розносить насіння. Та де б не проросла ця рослинка, вона завжди цвіте. Тому люди і вплели її до віночка як символ нескореності.

«Усе мороз поглушив, а мого цвіту не зайняв» – вічнозелена барвінкова краса символізує тривалий і міцний шлюб.

Чудодійні властивості має і **любисток**, який вплітають у вінок. Любисток вплітають, аби визвати чари кохання. Якщо розтерти в руках лискучий, темно-зелений листок, доквіл розіллються медові пахощі, що заспокійливо діють на нервову систему, отже, й на серце. А колись хату молодих обсіпали любистком, щоб кохання з ними жило вічно.

Любисток і волошки були ніби птахами, що вчили людей любити одне одного та бути щирими. Тому у віночку ці квіти – символ людської відданості.

Гарно вплітається в український віночок і **червона рута** – чарівна гірська квітка. От, тільки жаль, що ця дивовижна квітка цвіте дуже рідко, до того ж далеко, у Карпатських горах, і відшукати її нелегко.

А **ромашка** приносить не тільки здоров'я, а й добро, ніжність. Вплітають її інколи з гронами калини, з вусиками хмелю – символом гнучкості й розуму.

Калина – прикраса дівочого вінка, символ дівочої вроди та краси, а **ружа, півонія та мальва** – символ віри, надії, любові.

Вінки з пташиного пір'я

Колись в Україні, крім вінків із живих квітів, дівчата плели собі вінки з пташиного пір'я. Найкращим пір'ям для вінка є павине пір'я. В одній старовинній колядці ми знаходимо такі слова:

По горі-горі павоньки ходять...
За ними йшла гречная панна...
Ой, ходить, ходить – пір'ячко збирає...
Віночок vine, на голову кладе.

Очевидно, і весільні вінки в стародавній Україні плелися з пір'я. В одній із весільних пісень на Київщині дружки співають:

Летів горностаї через став,
Золоті пір'ячка попускав;

Та підіть, дружечки, позбирайте,
Марусі віночок звивайте...

Дівчата на Бойківщині ще й досі вплітають до вінків із квітів павине пір'я. У Старобільському повіті на Харківщині молодиці застромлюють павине пір'я під хустку навколо свого обличчя. На волинському Поліссі дівчата прикрашають свою голову дрібним курячим пір'ям, пофарбованим у зелений колір. На галицькому Поділлі дівчата оздоблюють своє волосся «качуриками» із хвоста селезня (качура), вмочуючи їх перед тим у розтоплений, пофарбований на зелене, віск. Колись на Київщині зелене пір'я з хвоста селезня дівчата вшивали поміж двома стрічками, а потім вив'язувались цією оздобою по нижче вінка. Вибір зеленої фарби найлегше пояснити бажанням уподібнитись рослині.

Плести віночки – то ціла наука і дійство. Наші прабабусі знали різні секрети. В'язати, наприклад, стрічки теж треба вміти і символи їх знати.

Першою у віночку (посередині) в'язуть світло-коричневу стрічку – символ землі-годувальниці. Обабіч від неї жовті – символ сонця, за ними – світло-зелені – символ краси і молодості. Потім вплітають голубі, сині (символ неба і води, що дають силу і здоров'я), оранжеву (символ хліба), фіолетову (мудрість людини), малинову (душевність, щирість), рожеву (достаток).

Стрічки відмірювали за довжиною дівочої коси і відрізали трохи нижче коси, щоб сховати її від злих очей. Люди вірили в силу стрічок і берегли їх від чужих очей.

Сплетемо вінок український сьогодні
Із мальв, чорнобривців, калини,
З барвінку та жита, із м'яти, нагідок.
З жоржин, чебрецю та вербини.
І ромашок і волошок.
Ми віночок сплетемо.

Коли наші предки зустрічали весну, то любили хлопці й дівчата виходити на луг на забави. Дівчата одягали національне вбрання, віночки і співали хороводи, веснянки. Коли виконували «Подоляночку», то в центрі стояла дівчинка у віночку.

Без вінків не може бути **свята Івана Купала**. Вінок – це символ щастя та одруження. Кожна дівчина намагалася сплести найкращий вінок, бо в цей день він ставав чарівним – мав знайти їй судженого.

Дівчата потайки від хлопців йшли до лісу чи на луки, збирали квіти, м'яту, волошки, навіть папороть, інколи полин, щоб русалок відлякував.

При цьому співали:

Заплету віночок, заплету шовковий.
На щастя, на долю, на чорнії брови.
Та й пуцу віночок на биструю воду.
На щастя, на долю, на милого вроду.
Та й поплив віночок тихо за водою.
На щастя, на долю милому зі мною.

А ввечері дівчата поспішали до річки, пускали віночки зі свічечками, щоб завбачити долю. Вважали, хто знайде вінок, той – суджений. Чий вінок хлопець дістане, того й дівчина повинна поцілувати і мусить бути з ним у парі на це свято. Подекуди був звичай пускати по два вінка, один – за себе, другий – за нареченого. Якщо вінок тоне відразу – коханий розлюбив і весілля з ним не відбудеться. Якщо вони зійдуться, то молодих чекає спільне щастя, якщо розійдуться – розлука, коли ж чийсь віночок потоне – передчасна смерть. А ще вважалося, якщо вінок пристав до ближнього берега – доля ошасливить подружнім життям у рідному селі, коли ж одпливав на той бік – прийдуть свати із сусіднього, а якщо крутився на місці чи течія односила – мусить ще побути в «дівчатах». У кого вінок найдовше попливе – буде щасливою, а у кого свічка довше прогорить – проживе довге життя.

Вінок захищав дівчину і від «лихого ока» та від нечистої сили. Ось, чому напередодні Святого Юрія, на Зеленому тижні, у ніч на Івана Купала (часи, коли за народним віруванням, бродять тіні мерців, бігають мавки, з води на берег виходять русалки, з'являється на землі всяка «нечиста сила», що може пошкодити дівчині) дівчата не скидають із голови вінків. Щоб посилити захисну силу вінка, дівчата вплітають поміж квіти часник, полин та любисток – зілля, яке саме собою має чарівну силу проти всякого «чортovinня».

Ой на Івана, да й на Купала
Там дівчинька квітки збирала.
Квіти збирала, в пучечки клала,
До річки несла, в воду пускала.
Ой зійди, сонце, світи, та й не грій,
Щоб мій віночок та й не згорів.
Щоб мій віночок живий зостався.
Та миленькому в руки дістався.
Пливи, віночку, по синій хвилі,
До тої хати, де живе милий.
Поплив віночок та й за водою
Серце дівоче забрав із собою.

Вінок плели й під час **обжинок**. Із останнього колосся жінці робили гарний сніп і вінок, який, причепуривши квітами й стрічками, одягали найпрацьовитішій і найвправнішій жниці і пускали її вперед, а вже за нею на певній відстані йшли жінці, співаючи:

Зашуміла діброва,
Залящала дорога,
Господареві жінці йдуть,
Золотий вінок несуть.
Місяць-місяченьку,
Світи в поле дороженьку,
Щоб ми не заблудили,
Вінок не загубили,
Бо наш віночок красний,
Як місяченько ясний.

Іще вищий від плота,
Ще дорожчий від злота,
Іще вищий від плота,
Іще вищий від гори,
Ще ясніший від зорі.

Вінок, символ хліба, найдорожчої святині народу, високо цінувався:

Наш вінок красний,
Як місяць ясний,
І ще вищий від плота,
Ще дорожчий від злота.

Вінок разом із снопом вручали господареві поля. Женчики з піснями йшли через усе село до господаря і співали:

Відчиняй, пане, ворота,
Бо йде твоя робота.
Несе тобі вінки
Із золотої нивки.
Житній, пшеничний,
Щоб був величний.

Вінок у хаті прилаштовували на найпочеснішому місці біля святкового столу. Потім несли в комору і там зберігали до весни, а потім зерном із нього починали сівбу.

Вінки використовуються і на **похоронах**. Раніше їх плели лише з барвінку, а тепер плетуть ще й з гілочок ялини і вішають на хрести, щоб висловити жаль, тугу за померлим.

Важливу роль виконує вінок і в обряді **весілля**. Його плели переважно з барвінку. Колись біля зрізаного барвінку залишали окраєць хліба. Гарно вбраній нареченій клали на чоло віночок з яскравими та темними стрічками: так має бути завше на довгій життєвій ниві – дні веселі і дні сумні. Найголовніше зілля для вінків – барвінок. Зелений барвінок – символ тривалого кохання.

Напередодні весілля у «Дівич-вечір» дівчата сходяться на останню вечірку до хати «молодої». Там вони співають ритуальних пісень, виплітаючи весільні вінки. Першою, від імені «молодої» (сама «молода» на весіллі не співає) співає старша дружка:

Вийте, дівоньки. Собі й мені
Собі звийте з рути – м'яти,
Мені звийте з барвіночку...

Приступаючи до плетіння вінка для «молодої», дружки хором випрошують благословення.

В долину, дівчата, в долину
По червону ю калину,
По хрещатий барвінок, –
«Молодій» на вінок...
Із руточки – дві квіточки,
Благослови, Боже, і отець, і мати, –
Будем вінок зачинати!..

Недарма в народі кажуть: «Стелися, барвінку, аби любов з любов'ю зустрілась».

Ой вінку мій, вінку,
Хрещатий барвінку,
Я ж тебе плела-виплітала.
Я ж тебе приміряла.
І в матусеньки долі благала.
Ой почеплю я тебе
Та на золотому кілочку
Та й на шовковім шнурочку.

При плетінні вінка ні в якому разі не можна було зав'язувати нитку, щоб не обірвалося життя молодих.

Плетіть собі на долю віночки, хай вони у вас будуть лише щасливі, хай оберігають ваші душі, серця від зла, підлості, неправди. Хай бережуть ваше здоров'я, приносять силу, розум, щирість, сердечність. Хай кожна дівчина матиме на своїй голові весільний вінок, який принесе щастя.

День народження борщу

(пізнавально-розважальний захід для учнів початкової школи)

*(із досвіду роботи Крамар Людмили Петрівни, учителя початкових класів
Остерської ЗОШ № 2 ім Ю. Збанацького Козелецької районної ради)*

Мета: поглиблення і систематизація знань учнів про овочі, їх поживні та корисні властивості, розвиток мовленнєвих навичок, формування навичок здорового способу життя, виховання інтересу до національної кухні, формування навичок готувати борщ за українським народним традиційним рецептом, працювати в команді.

Обладнання: інтерактивна дошка, малюнки овочів (буряк, капуста, картопля, помідор, перець, часник, цибуля, кріп, петрушка, пастернак, квасоля), мультиварка з борщем, горщик. Приміщення прикрашене в національному стилі: вишитими рушниками, серветками. На столі розкладено овочі та посуд. За столами стоять діти в українських національних костюмах.

Дійові особи: двоє ведучих, діти в костюмах овочів (буряк, капуста, картопля, помідор, перець, часник, цибуля, кріп, петрушка, пастернак, квасоля), діти в українських національних костюмах.

Перебіг заходу

Ведуча. Сьогодні ми зібралися дружньою родиною святкувати день народження борщу.

(Дівчинка розповідає вірш)

Борщ.

Із страв славетних українських
Є найдревніша страва – борщ;
В нім сила, міць, здоров'я, свіжість,

Якщо той борщ – насправді борщ.
Усе це збірня овочева
І в ній таїться його зміст:
В нім – міць сім'ї,
Газдині гордість,
Якщо той борщ – насправді борщ.

Віталій Криницький

*(На сцену виходять ведучі. На столі стоїть горщик із борщем
прикрашений стрічкою)*

Ведучий.

Досить, братці, сумувати,
Час прийшов празникувати -
День народження Борщу!
Я вже йду гостей зивати.
Про таке чудове свято
Всім по черзі сповіщу.

Ведуча.

М'ясо треба б запросити,
Тільки горде воно, сите,
Зразу видно – не рідня.

Ведучий.

А Квасоля, сваха рідна,
Веселенька, хоч і бідна,
Не пропустить цього дня.

Ведуча.

Біла, жовта і ряба,
Є і спаржева, й проста.
Крупна, бачите, яка?
В ній багато є білка.
Хочеш сильні м'язи мати?
То квасолю слід вживати.

(Виходить дівчинка в костюмі квасолі)

Квасоля. Плоди квасолі містять надзвичайно багато корисних речовин, зокрема до 30% білка. Ось у Латинській Америці квасоля є найуживанішою культурою. Із неї там готують дуже багато страв. Нам, українцям, також не слід обходити цю знайому здавна культуру.

Ведучий.

Кум Буряк, кума Морквина,
Капустина, Цибулина
Вже й самі з городу йдуть.

Дівчинка.

Скажіть! Ну як забути, ми про буряк могли?
Червоний і рожевий росте у нас в селі!
Ми борщику наваримо, покличем всю сім'ю!
Без бурячків анархія у овочів в строю!

(Виходить хлопчик у костюмі буряка)

Буряк. Дикорослий буряк вживали в їжу з давніх часів. У XVI-XVII ст. з'явилися столовий і кормовий буряк, а у XVIII ст. з гібридних форм кормового буряка було відібрано цукровий буряк. У 1747 році німецький учений-хімік Андреас Зигмунд Маргграф у своїй лабораторії виділив із білого силезського кормового буряка кристалики цукру, подібного до тростинного, про що і доповів на засіданні Пруської академії наук. Із кінця XIX ст. ця культура поширилася на всі континенти.

Ведуча. Нашу національну українську страву – борщ, неможливо уявити без буряка. Окрім того, він незамінний при дієтичному харчуванні.

(До буряка приєднуються дві морквини)

1 морквина.

Ми морквинки невеличкі
І зелені у нас гички.
Дуже добре ми дозріли,
Бо на сонці гички гріли.
А хто п'є морквяні соки,
У того рум'яні щоки.

Ведучий.

Учені припускають, що батьківщиною моркви є Афганістан, де до цих пір вирощують найбільшу кількість різновидів цього овоча. Хоча нам і звично називати моркву овочем, проте вже з 1991 року вас не назвуть неосвіченим, якщо ви моркву назвете фруктом. Відповідно до директиви Євросоюзу морква є і фруктом, і овочем.

2 морквина.

Родина моркви звичайної Південно-Західна Азія, де її почали вирощувати близько 4000 років тому. Перша морква, відома людству, була фіолетового кольору і досить гіркою, тому вирощували її, як і її найближчих родичів: петрушку, кріп заради ароматного насіння і зелені.

З часом були виведені сорти з більш солодким і менш жорстким коренем. У I ст. н.е. з'явилися червоні сорти моркви, а до XII ст. – жовті і білі. Сьогодні морква різноманітних форм і кольорів вирощується на всіх континентах, окрім Антарктиди.

(Ведуча виносить капустину. Із нею виходить дівчинка в одязі капусти)

Капуста.

Я капуста біла,
Круглолиця, спіла,
Качаниста, головаста,
Маю платтячок із триста.

Ведуча.

Капуста – господиня! Весела, чарівна!
Без неї вся родина похмура і сумна!
Без неї борщ немилий, вареників не жди!
І пиріжків з капустою спекти не до снаги!

Ведучий.

Її батьківщина – країни Атлантичного узбережжя і Середземноморського узбережжя Європи і Азії. Капуста походить від латинського слова, що має значення «голова». Здавна вона цінилася не тільки як харчова, а ще й як лікарська рослина. Давньогрецький математик Піфагор твердив, що вона підтримує бадьорість і веселий настрій. Він дуже цінував цей овоч та його лікувальні властивості та займався його вирощуванням. Вона використовується в харчовій промисловості, а також у косметичці.

Ведуча.

І зелену, і руду,
ЦИБУЛИНУ я знайду.
Хоч пекуча і гірка,
Та ж гарнесенька яка!

Ведучий.

Бараболі десь не видко.
Це ж Борщева рідна тітка,
Як рідню таку забути.
Нагодує всіх вона –
Ця картопелька смачна,
Її бульби їстівні
До вподоби нам вони.

(Виходить дитина в костюмі картоплі)

Картопля.

Батьківщина цього овоча – Північна Америка. Древні індієці ввели його в культуру приблизно 14 тисяч років тому. Вони їли його, поклонялися йому. Історія появи його в Європі дуже цікава. На кораблі іспанських конквістадорів – перших завойовників Південної Америки, таємно потрапив у Перу хлопчик Педро Чьеза де Леон. Опинившись у прекрасній країні, він намагався дізнатись, як живуть, що їдять її «бронзові жителі». Він записував свої спостереження, а у 1553 році в іспанському місті Севільї вийшла книга Педро Чьеза де Леона «Хроніка Перу», у якій європейські жителі вперше прочитали про цей овоч. Нині без нього, як і без хліба, важко уявити собі наше життя. Про нього часто кажуть: «Другий хліб». Цей овоч – картопля.

Картопля з'явилася в Європі в середині XVII ст. як декоративна рослина. Спочатку її вирощували на підвіконнях і милувалися цвітінням, а вже потім почали вживати в їжу. Цей овоч, знайдений у Перу, так припав до смаку європейцям, що вони спорудили не один пам'ятник цьому унікальному овочу.

Ведучий.

Часничина бородатий
Вже глухенький і про свято
Не допетрає ніяк.

(Виходить хлопчик у костюмі часнику)

Часник. Я дуже корисний, оскільки підвищую захисні функції організму, є антисептиком, сприяє покращенню роботи серця, нирок та процесу

травлення, знижую рівень цукру в крові. Мене рекомендується вживати при лікуванні атеросклерозу та гіпертонії.

Ведуча.

Ще запрошене до мене
Молоде все та зелене:
Кріп, Петрушка, Пастернак.

Ведучий.

Обійшлося не без мороки:
Помідори-лежебоки
Не бажають в гості йти.
Нащо Помідор той здався,
А щоб Борщ не здогадався,
Можна Пасту десь знайти.

Ведуча.

Помідори чималі
Червоніють на гіллі.
Полюбляють діти
Сік томатний пити.

Ведучий.

Про помідор ми скажемо:
«Ти хитрий у нас, брат!»
Рожевих, жовтих, чорних... ти одягаєш шат!

Томат прийшов до нас із Південної Америки. У перекладі з італійської мови – це слово означає «золоте яблуко».

Із точки зору ботаніки помідори – це ягоди. У 2001 році Євросоюз вирішив, що помідори зовсім не овочі, а фрукти. Але ми вважаємо його овочем. У Запорізькій області встановлено навіть монумент цьому овочу. Раніше помідор вважався отруйним. Наприклад, у книзі «Повний посібник по садівництву», яка видана в Данії у 1774 р., писалося: «Плоди ці у край шкідливі, оскільки зводять з розуму тих, хто їх поїдає».

Ведучий.

Та якби прибув до хати
Ще й товариш стручкуватий –
Перець, гострий на язик.

Ведуча.

Овочів у нас вже тьма,
та води у нас нема.

Ведучий.

А як же сало, бо без нього буде борщ у нас пісний.

Ведуча.

Заглядаю у комору:
- Яюсь темно тут знадвору,
Вас я, свате, не знайду.
Мудре Сало засміялось:

- Я у бодні заховалосьь,
Не хвилюйтеся, прийду!

Ведучий.

Багатьох скликать не стану,
Попрошу зайти Сметану,
Борщ до неї якось звик.

Ведуча.

Мабуть день пройшов немарно.
Іменинник, вбраний гарно,
Пишний – не якісь там Щі,
Що колись ми здуру їли.
Зустрічайте, гості милі!
Де ж ті гості?! А в Борщі...

Ведучий.

Скуштуємо борщику,
який же він смачний!
Український, запашний!
Всю каструлю з'їв би я,
Та велика в нас сім'я!

(Діти смакують борщ)

Козацькому роду – нема переводу

(конкурсно-розважальна програма для учнів початкової школи)

*(із досвіду роботи Висоцької Надії Михайлівни, учителя початкових класів
Смяцької ЗОШ І-ІІІ ст. Новгород-Сіверської районної ради)*

Мета: ознайомлення учнів зі славною сторінкою історії України – козаччиною, розвиток спритності, рухливості, відчуття взаємодопомоги, виховання любові до Батьківщини, поваги до нашого славного минулого, шанобливого ставлення до запорізьких козаків і спонукання до наслідування їх кращих рис.

Обладнання: магнітофон, акустична система.

Реквізити та аксесуари: українські національні костюми для учнів, спортивне знаряддя для проведення конкурсів (канат, мішки (2 шт.), валянки (2 пари), обручі (2 шт.), довгі мішки (2 шт.), ручки (2 шт.), чисті аркуші паперу (2 шт.), риба оселедець, готове тісто для вареників, склянка підготовленого для вареників сиру, склянка борошна.

Музичне оформлення: «Запорозькій марш» Е. Адамцевича, Гімн України, пісня «Козацькому роду нема переводу» в обробці А. Сердюка.

Перебіг заходу

(Під звуки «Запорозького маршу» Е. Адамцевича до залу виходять ведучі і на фоні музики читають вірш)

Ведучий 1.

Де Дніпро наш котить хвилі,

Рве стрімкі пороги,
Там країна вся зелена,
Славний край розлогий.

Ведучий 2.

Так козацтво виростало,
Слави волі здобувало.
Україно, Україно,
Славний край козачий!

Ведучий 1. «Запорозький марш» допомагає нам відчутти і уявити славу сторінку історії України – козаччину, період, який тривав майже триста років, із 1550 р. до 1828 р.

Ведучий 2. Ми зібралися з вами, щоб ще раз переконатися, що ми є нащадками нашого славного козацького роду, що в наших жилах тече кров сміливих, розумних людей – вільних козаків.

(Виходять дівчатка в українських костюмах)

Дівчинка 1.

Козаки – це вільні люди!
Козаки – безстрашні люди!
Козаки – борці за волю,
За народу щасливу долю!

Дівчинка 2.

Острів Хортиця – республіка козацька.
Ось де слава розквітала буйноцвіттям!
Ой, як боронили наші предки хвацько
Острів, Україну, наше довголіття!

Дівчинка 3.

Запорожець завше знає,
Звідки ворог зазіхає.
Зможуть легко перемогти
Запорожці-козаки!

Дівчинка 4.

Що говорить вам «козак» –
Це крилате горде слово?
Чом завжди буває так,
Що світлішає від нього?

Дівчинка 5.

А слово, діти, це послухайте,
А потім про славу козацьку згадайте,
Аби не забути історію роду,
Аби бути гідними дітьми народу.

Ведучий 1.

Гей, рівняйся, військо Запорозьке,
У тремтливих спогадах своїх.

Ведучий 2.

Сагайдачний сходить з високості

І ступа на тесаний поріг.

(Виходить хлопчик-гетьман із грамотою в руках)

Гетьман *(читає)*. «Сини мої, козаки! Я – гетьман козацького війська, наказую провести змагання двох куренів, щоб підняти бойовий дух і мудрість нашого козацтва».

- Отамани, шикуйте курені!

(Під звуки «Запорозького маршу» Е. Адамцевича до залу виходять команди)

Отаман I куреня *(командує)*. Курінь «Козацька шабля»! Рівняйсь, струнко! Наш девіз:

Усі: Козачата – хлопці браві, у змаганнях дуже жваві!

Привітання суперникам:

Нехай знає рідна мати – вільна Україна:

Козаки ми ще маленькі – зате гідна зміна.

Отаман II куреня *(командує)*. Курінь «Сивий коник»! Рівняйсь, струнко!

Наш девіз:

Усі: Ми зуміємо без вагання виконати всі завдання!

Привітання суперникам: Душу й тіло ми покладемо за нашу свободу і покажемо, що ми, браття – козацького роду!

(Звучить магнітофонний запис Гімну України, всі стоять струнко)

Ведучий 1. Хто ж буде визначати переможця? Будь ласка, знайомтесь.

Ведучий 2. Голова журі – наш вельмишановний гетьман «Сагайдачний».

(Представлення всіх членів журі)

Ведучий 1. Історія кожного народу має свої символи, атрибути.

Ведучий 2. Символом України є козащина. Без неї немає нашої історії.

Ведучий 1. А чи гарно ви знаєте історію?

Запитання для команд:

1. Що означає слово «козак»? *(Вільна людина)*
2. Як утворилися козацькі поселення? *(Чоловіки втікали від панів на вільні землі)*
3. Де знаходилась головна фортеця Січі? *(На острові Хортиця)*
4. Хто був першим гетьманом? *(Байда Вишневецький)*
5. Чому Січ назвали Запорізькою? *(Знаходилася за Дніпровськими порогами)*
6. Що означає слово «побратим»? *(Названий брат)*
7. Що таке «козацькі маяки»? *(Світловий телеграф)*
8. Як називалися козацькі судна? *(Чайки)*

«Хто сильніший не розумом, а руками?»

(Перетягування канату двома куренями. Підведення підсумків за перші три конкурси: вихід, рапорт і знання історії козащини)

Естафета «На волю»

Ведучий 1. Бувало, що козаки потрапляли в полон до ворога.

Ведучий 2. Але вони вміли непомітно, долаючи перешкоди, утекти на волю.

(Проведення естафети «На волю»)

1. Стрибки в мішках.
2. Біг у валянках.
3. Переправа з обручем.

4. «Тунель» (*гравець повинен пролізти через довгий мішок*)

Конкурс «Козацька кмітливість»

(Який курінь першим дає відповідь на запитання – отримує бал)

1. Як називається море, у яке впадає Дніпро? (*Чорне море*)
2. Яка пташка співає «спати пора»? (*Перепілка*)
3. Ім'я української поетеси, співачки часів козацтва? (*Маруся Чурай*)
4. Військовий човен козаків? (*Чайка*)
5. Як називається військова козацька сторожа? (*Бекет*)
6. Із якого дерева виготовляли ложки козаки? (*Із верби*)
7. Хто такі яничари? (*Регулярна піхота в Османській імперії*)
8. Що таке байдак? (*Велике судно*)
9. Яка їжа була в козаків найулюбленішою? (*Каша*)

(Журі підбиває підсумки конкурсів «На волю» та «Козацька кмітливість»)

Конкурс «Козацький гопачок»

Ведучий 1. Козацький танець був не просто танець для душі.

Ведучий 2. Це були спеціальні акробатичні вправи, які допомагали козаку навіть у бою. Козак, як вихор. Міг із шаблею в руках, вистрибуючи, виконувати спеціальні елементи танцю.

Ведучий 1. Самі вороги говорили, що важко битися з козаком, у якого вселився, ніби сам біс. У цьому козаку допомагав танець.

Ведучий 2. Пропонуємо куреням спробувати свої сили в танці.

(Звучать українські танцювальні мелодії, учасники танцюють.

Журі підбиває підсумки за шість конкурсів)

Конкурс отаманів

(За 5 хвилин записати імена відомих отаману гетьманів часів козащини)

Ведучий 1. Поки отамани виконують своє завдання, у нас є декілька запитань для вболівальників.

Ведучий 2. (*вносить оселедець*). Шановні глядачі, скажіть будь ласка, яке відношення мала ця риба до козаків?

(Відповіді дітей)

Ведучий 1. Які прислів'я про козаків ви знаєте?

(Якщо вболівальникам важко дати відповідь, то їм пропонується закінчити прислів'я)

- Козацькому роду – ... (*нема переводу*).
- Степ та воля – ... (*козацька доля*).
- Козак не боїться ... (*ні хмари, ні грому*)
- Козак – слабому захисник, (*цінити побратимство звук*).
- Де козак, там і (*слава*).

Ведучий 2. Кожного дня в полудень з фортечної гармати лунав постріл. За цим сигналом йшли козаки обідати.

Ведучий 1. А які страви вони готували, знаєте?

(Куліш із салом або олією, галушки, юшку з риби – щербу)

Конкурс «Вареники з сиром»

Ведучий 1. А тепер нашим командам пропонуємо приготувати обід. Із готового тіста за три хвилини потрібно зліпити вареники.

Ведучий 2. Не забудьте! Вареник повинен бути гарний, повненький, з щільно зліпленими краями, адже йому треба варитися.

Пісенний конкурс

Ведучий 1. Після обіду лунали козацькі пісні. Яке б то було життя козаків без веселої, жартівливої, милозвучної, хвилюючої пісні.

Ведучий 2. Команди куренів мають переспівати одна одну. Виконувати можна тільки козацькі пісні, які вони повинні були підготувати вдома. Перемагає та команда, яка більше знає пісень і співатиме остання.

(Члени журі підбивають результати конкурсів і оголошують остаточний підсумок. Виступає гетьман – читає грамоту)

Гетьман. Я – гетьман усіх вільних земель українських і всієї держави, даною мені владою і своєю волею наказую привітати найсміливіших, найдружніших козаків.

(Відбувається нагородження учасників. Звучить пісня «Козацькому роду нема переводу», її співають усі учасники конкурсу та присутні в залі)

Чи знаєш ти свій рідний край

(патріотична гра для учнів основної школи)

*(із досвіду роботи Корзюк Людмили Миколаївни,
вчителя Атюшівської ЗОШ І-ІІІ ст. Коропської районної ради)*

Мета: розвиток інтересу учнів до вивчення історії, географії, культури України та традицій рідного краю, зміцнення почуття національної гордості й гідності, виховування патріотизму.

Наочне оформлення: праска, люлька, мотовило, прядка, ковганка з товкачкою, горнятко, горщик, кухлик, тріскачки, рубель, бубон, рогач, макітра, колиска, фрагмент тину, свічник, букети квітів із сухоцвітів, калини та злакових, рушники.

Музичне оформлення: «Я не здамся без бою», гурт «Океан Ельзи», українські народні пісні «Ой, на горі та жінці жнуть», «Як я гулять собиралася», мелодії до 2 українських народних танців: «Бойовий гопак», «Веселі дівчата».

Обладнання: музичний центр, 2 мікрофони, стелаж для виставки старожитностей, вази для квітів.

Реквізит для конкурсів: аркуші паперу для журі та учасників (5 шт.), ручки для журі та учасників (5 шт.), розрізаний кольоровий папір для конкурсу «Державні символи» (2 комплекти), малюнки з військовим спорядженням, малюнки жіночого одягу, жіночий та чоловічий національні костюми.

Примітка. Для роботи під час гри учні об'єднуються у дві команди, заздалегідь придумують назви, виготовляють емблеми, продумують свій зовнішній вигляд.

Перебіг заходу

(Звучить пісня «Я не здамся без бою» у виконанні гурту «Океан Ельзи»)

Вихователь. Жодна з держав не може вважати себе ані розвиненою, ані демократичною, якщо її громадяни не знають свого минулого, адже упродовж

багатьох століть український народ безупинно творив своє, тільки йому властиве духовне середовище, наповнюючи його своєрідними обрядами та ритуалами. Фактично формувався внутрішній світ українців, закладалися світоглядні засади. Особливо потрібно про це знати нам, українцям. Адже від нас цілеспрямовано, упродовж століть намагались відібрати історичну пам'ять, а отже, й позбавити національної гідності, перетворити на рабів із синдромом меншовартості. А тим часом наша історія, наша культура, наші традиції, може, й найдавніші у світовій цивілізації. Численні археологічні дослідження підтвердили, що на території сучасної України задовго до античної Еллади та Стародавнього Єгипту була високорозвинена культура.

Де коріння сильне й глибоке, там і дерево сильне, воно бурям і стихіям ставить могутній опір. Звісно, що сила дуба зберігається не лише в його могутньому стовбурі і пишній кроні, а й, переважно, — у корінні.

Перекотиполе зі слабким корінням безсиле в боротьбі з вітрами, які женуть його, куди їм заманеться. І не дивно, що воно зрештою опиняється в проваллі, де знаходить свій кінець.

Ви, юне покоління, є тим молодим паростком, із якого розквітне пишна крона нашого народу. Але, нагадую, за умови, що вона житиметься глибоким корінням, яким є мова народу, його історія, культура, мистецтво, звичаї і традиції. Наскільки старанно ви їх вивчаєте та засвоюєте, якоюсь мірою покаже сьогоднішня патріотична гра «Чи знаєш ти свій рідний край?». Кожна команда отримає свої завдання, які їй потрібно буде вирішити. А нагородою для всіх буде дружба і гарний настрій.

(На початку гри вихователь знайомить глядачів із командами, оголошує склад журі, визначає бали для оцінювання, проводить жеребкування команд, які презентують назви та бойовий клич. Конкурси супроводжуються українськими народними мелодіями в запису. Через кожні 2 конкурси надається слово журі. Через 3 конкурси вболівальники підтримують команди виконанням художніх номерів (народні танці «Бойовий гопак» та «Веселі дівчата»)

Завдання перше – «Державні символи»

Командам пропонується назвати державні символи, які зберігаються в школі, вказати їх місцезнаходження. Поки одна частина команди працює над цим завданням, інша, залежно від отриманого завдання, малює на дошці кольоровою крейдою прапор, а інша – герб України (можна також викласти державні символи з клаптиків кольорового паперу, природних матеріалів, мозаїки тощо).

Завдання друге – «Хто більше»

Командам пропонується записати на аркушах паперу в алфавітному порядку назви міст, річок.

Варіант 1. Записати в алфавітному порядку назви українських міст (напроти кожної букви алфавіту по одній назві).

Варіант 2. Записати в алфавітному порядку назви річок в Україні (напроти кожної букви алфавіту по одній назві).

Переможцями стають ті, хто запише більше назв.

Орієнтовно:

Варіант 1

Бар, Вінниця, Галич, Донецьк, Житомир, Запоріжжя, Кам'янець-Подільський, Львів, Мукачеве, Ніжин, Овруч, Рівне, Суми, Тернопіль, Ужгород, Фастів, Чернівці, Чернігів, Чортків, Шепетівка, Хмельницький.

Варіант 2

Буг, Десна, Дніпро, Дністер, Жванчик, Збруч, Лімниця, Прип'ять, Прут, Росава, Рось, Смотрич, Тетерів, Хомора, Черемош, Уж.

Завдання третє – «Історичне»

(Кожній команді надається окремий блок запитань з історії. Інша команда може відповісти, якщо основна відповідь неправильно)

Варіант 1

1. Найвища посада і титул за часів козацької України. *(Гетьман)*
2. Як стародавні греки називали Дніпро? *(Борисфен)*
3. Одне із штучних морів, створених на Дніпрі. *(Каховське)*
4. Хто заснував Запорізьку Січ? *(Д. Вишневецький – Байда)*
5. Герої якої битви поховані на Аскольдовій могилі? *(Під Крутами)*
6. Назва міста України, жителів якого було винищено за наказом Петра I. *(Батурич)*
7. Назвіть прізвище автора музики Гімну України. *(Вербицький)*
8. Древньогрецький історик, який першим розповів про скіфів, або екологів. *(Геродот)*
9. Населений пункт, іменем якого названо перше Євангеліє українською мовою. *(Пересопниця)*

Варіант 2

1. Назва Києва в Скандинавських Сагах. *(Кенугард – місто кораблів)*
2. Складне слово-назва природоохоронного заповідника в Україні. *(Асканія-Нова)*
3. Основоположник української музики. *(Лисенко)*
4. Від чийого імені отримав назву руський алфавіт? *(Кирило, Кирилиця)*
5. Із якого населеного пункту України походила дружина турецького султана Роксолана Хурем? *(Із Рогатина)*
6. Назвіть ім'я сестри засновників Києва? *(Либідь)*
7. Назва могили, в якій поєднано історію давньої, княжої доби і визвольної війни ХХ ст. *(Аскольдова)*
8. Назвіть 6 міст України, які були столицями *(Київ, Кам'янець-Подільський, Харків, Галич, Батурич, Чигирин)*
9. Як турецькі і татарські людологи називали українців? *(Гяури, джаври)*

Завдання четверте – «Не баримося, збираємося»

(Для цього завдання команди вдома готують повідомлення «Для чого козаку чуб» та «Для чого дівчині коса», які обирають «наосліп». Під час гри завдання «Зібрати козака в похід» та «Зібрати дівчину на вечМрниці». можна

змінити на перевдягання одного з учасників кожної з команд у національний костюм на швидкість та вправність. Оцінюється правильність та охайність)

Варіант 1. «Зібрати козака в похід». Команда отримує завдання зібрати козака в похід, відбираючи малюнки з козацьким спорядженням серед малюнків із спорядженням татаро-монголів, вікінгів, лицарів тощо, правильно називаючи усі елементи українського чоловічого костюму.

Бонусне запитання до команди: Для чого козаку чуб?

Чому запорізькі козаки носили довгі чуби? Чуб запорізького козака, або, як говорили необізнані люди, оселедець – це не просто елемент козацького способу, це ще й ціла легенда. По-перше, потрібно відзначити, що лише зрілі козаки, які вже встигли, що називається, понюхати пороху, мали право на довгий чуб. Така зачіска була під забороною для молодих воїнів. Це не свідчить про ієрархію, а показує, що досвідчені козаки за час проведених битв встигли «заробити» стільки гріхів перед Богом, що ніякими молитвами їх вже не замолити. Запорізький козак був упевнений в тому, що численні гріхи після смерті обіцяють йому лише одне – «горіти в пеклі». У зв'язку з цим треба було придумати якесь рішення, здатне пом'якшити козацьку долю. Вихід був знайдений. Він полягав у такому: козак не даремно відрощував собі чуба – саме за нього, змилюючись, Господь таки витягне козака з пекельного полум'я. При цьому досвідчений козак мав носити оселедець так, щоб той спадав на ліву сторону. Це було потрібно для того, щоб волосся скидало нечисту силу, яка, нібито, сиділа в козака на лівому плечі і намагалася штовхнути того на безбожництво. Чуб був відмітною ознакою справжнього козака, який не забув про віру і усвідомив усі свої несправедливі вчинки. Саме тому в полонених запорожців турки часто відрубували довгі чуби, щоб їхня віра похитнулася і порятунку з пекла можна було не чекати.

Варіант 2. «Зібрати дівчину на вечорниці». Команда має правильно підібрати жіночий костюм, вибираючи малюнки з жіночими елементами українського національного костюму серед малюнків із зображенням російського, польського, татарського жіночого вбрання, правильно називаючи його.

Бонусне запитання до команди: Для чого дівчині коса?

Із давніх-давен вважалося, що дівоча коса слугує для накопичення життєвої сили, необхідної для здоров'я і духовного розвитку. Уважне ставлення до своїх кіс означало турботу про себе і свою силу, бо якщо на голові безлад, то і в голові, ймовірно, також. Коса нагадує візерунок «безконечник» – символ зв'язку минулого й майбутнього. Наші прабабусі вірили, що заплетене в косу волосся «заплутує» недобрі думки оточуючих, тож дівчину з косою неможливо зурочити. Також існує безліч народних секретів: стригтися краще на новий місяць, щоб коси краще росли. Розчісувати волосся найкраще дерев'яним гребінцем із так званих «дівочих дерев» – яблуні, берези, вишні. Коси наших дівчат були довгі, справді до пояса. Це вважалося, і вважається ще й тепер в Україні за одну з найголовніших ознак дівочої краси. Довга коса – честь дівоча! Колись у наших селах парубки за негідну поведінку дівчини силоміць обрізали їй коси і це була ганьба... У селах України наші дівчата ще й досі бояться

обрізаних кіс. Що ж до звичаю, як саме заплітати косу, то є різниця між Лівобережжям та Правобережжям. На Лівобережжі в будень дівчата робили рівний проділ, посередині голови, розчісували волосся на два боки і заплітали у дві коси. Заплетеними косами обвивали голову, ніби вінком. У неділю або в свято дівчата сплітали все волосся в одну косу і вплітали в неї кілька кольорових стрічок-кісників, що разом із косою звисали вздовж спини. На Правобережжі у будні дівчата так само обвивали голову косою, ніби вінком; у неділю ж чи на свято заплітали не одну, а дві коси і ті коси звисали вздовж спини без довгих стрічок.

Завдання п'яте «Що до чого»

Командам пропонується по черзі назвати предмети українського народного мистецтва і побуту, пояснивши сферу їх використання.

1. Праска.
2. Люлька.
3. Мотовило.
4. Прядка.
5. Ковганка з товчачкою.
6. Горнятко.
7. Горщик.
8. Кухлик.
9. Тріскачки.
10. Рубель.
11. Бубон.
12. Рогач.
13. Макітра.
14. Колиска.
15. Фрагмент тину.
16. Свічник.

Завдання шосте – «Частування»

(Із закінченням конкурсу учасників та гостей гри пригощають пампушками та варениками)

Ведучий звертає увагу дітей на те, що українці славляться своєю гостинністю і охоче приймають мандрівників, подорожніх, запрошують на гостину, і пропонує обдумати «Українське меню для іноземця» таким чином, щоб представити традиційні українські страви на Різдво (*Варіант 1*) і Великдень (*Варіант 2*).

Завдання сьоме – «Україна співока»

Варіант 1. Команда отримує завдання назвати чи проспівати народні пісні, у яких згадується червона калина.

Варіант 2. Команда отримує завдання назвати чи проспівати народні пісні, у яких згадується жито і пшениця.

Завдання восьме – «Переведи мене через Майдан»

Учасникам по черзі потрібно подолати перешкоди (кегли) із зав'язаними очима, керуючись підказками команди.

(Після закінчення гри підбиваються підсумки, визначаються переможці)

Вихователь. Із плином часу нащадки забувають неповторні і самобутні традиції свого народу. Але за допомогою нашої гри ви, дорогі діти, змогли переконатися, що на сучасному етапі розвитку нашого суспільства починають відроджуватися народні звичаї та обряди. Патріотична гра «Чи знаєш ти свій рідний край» дозволила розширити ваші знання про український народ, глибше усвідомити свою значимість серед інших народів світу. Бо без таких знань неможливе і відповідне самоусвідомлення приналежності до свого народу – те визначальне і неодмінно притаманне людині, що називається національною свідомістю і гідністю.

Традиції та звичаї нашого народу

(народознавча вікторина для учнів основної школи)
(із досвіду роботи Кушнеренко Юлії Вікторівни,
учителя Менської гімназії Менської районної ради)

Мета: сприяти вихованню шанобливого ставлення в дітей до народних звичаїв, традицій та обрядів, до історії культури та побуту українського народу, любові до культурної спадщини свого народу, розширенню кругозору, розвитку логічного мислення, почуття національної свідомості.

Наочне оформлення: колаж «Обереги української родини», вишиті рушники, пучки сухоцвітів, табло, сигнальні картки.

Музичне оформлення: записи мелодій українських народних пісень.

Обладнання: музичний центр.

Перебіг заходу

(Звучить мелодійна українська музика)

Ведучий. Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

Звичаї – це не відокремлене явище в житті народу, це – втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми, які безпосередньо впливають на духовну культуру народу, на відродження народної творчості. Саме тому народна творчість нерозривно пов'язана зі звичаями народу.

Ведуча. Звичаї народу – це ті прикмети, за якими розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому. Знання свого родоводу необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у сьогоденні.

Ведучий. Усіх тих, хто вивчає історію та культуру свого народу, його звичаї та обряди, усну народну творчість, ми запрошуємо взяти участь у вікторині «Традиції та звичаї нашого народу».

Ведуча. Сьогодні грають 4 команди. За допомогою жеребкування визначимо пари команд, які гратимуть у перших двох турах між собою. У третьому турі беруть участь переможці двох попередніх. У четвертому турі гратимуть дві команди, які за результатами попередніх змагань наберуть більшу кількість балів.

(Звучить фрагмент української народної мелодії, проводиться жеребкування)

Ведучий. Оголошуємо результати жеребкування.

(Ведучий називає команди, які змагатимуться між собою у двох перших турах)

Ведуча. Запрошуємо учасників першого туру за ігрові столи.

(Команди займають місця за ігровими столами)

Ведучий. Увага! Оголошуємо правила проведення гри.

1. Запитання зачитується один раз.
2. Час для обговорення варіанту відповіді – 30 секунд.
3. Про готовність відповіді команда повідомляє піднятою сигнальною карткою.
4. Сигнальну картку піднімає капітан команди лише після звукового сигналу.
5. За правильну відповідь нараховується 1 бал.
6. Якщо на запитання жодна з команд не дала правильної відповіді, то наступне запитання оцінюється у 2 бали.
7. Команда втрачає право відповідати, якщо:
 - сигнальна картка була піднята до звукового сигналу;
 - команда дала неправильну відповідь;
 - прозвучала підказка.
8. Рахунок гри відображається на табло.

Ведуча. Команди готові? Уболівальники готові? Розпочинаємо.

Ведучий. Український народний одяг – це культурна спадщина, що її ми дістали від своїх предків.

Ведуча. Оголошуємо тему першого туру «Українське національне вбрання».

(Звучить українська народна мелодія)

Ведучий. Увага! Запитання першого туру.

1. Із якою метою у давнину скіфи прикрашали візерунками шви на одязі? *(Для захисту від злої сили)*

2. Як називається зимовий одяг з овечих шкір, який одягається хутром усередину? *(Кожух)*

3. Цей головний убір простий у виготовленні, практичний, придатний для захисту від сонця і від дощу носили влітку чоловіки різного віку. Він був справжньою ознакою українця хлібороба. Цей капелюх називається ... *(бріль)*

4. Як називався жіночий головний убір, пошитий із бавовняної чи шовкової тканини, під який заміжні жінки ховали волосся? *(Очіпок)*

5. У давнину на Україні використовували фарби для фарбування тканин та шкіри, які отримували з рослин. Увага! Питання. Яку фарбу можна отримати із ягід терну, із коріння споришу, із кропиви. *(Відповідно: червону, синю, зелену)*

6. Звичай оздоблювати жіночу шию широко розповсюджений у всіх народів. Але українські красуні особливо полюбляли намисто із коралів. Як називали таке намисто? *(добре намисто)*

7. Цей рукотворний предмет – символ не лише козацької, а власне чоловічої приналежності. Назвіть цей предмет. *(Люлька)*

Ведуча. Дякуємо членам команд та капітанам.

(Оголошуються результати першого туру)

Привітаємо учасників гри оплесками.

За ігрові столи запрошуємо учасників другого туру.

Ведучий. У другому турі грають...*(називає команди та капітанів)*
(Команди займають місця за ігровими столами)

Обереги – від «оберігати». Обереги – добрі охоронці оселі та її мешканців.

Це давні символи. Серед символів, широко використовуваних українським народом у повсякденному житті – квіти трав та дерев.

Ведуча. Тож, тема другого туру «Цілющі трави».

Запитання:

1. Це зілля має чарівну силу і дивний аромат. Татари завжди брали його з собою в походи й розводили у завойованих землях, бо знали з досвіду, що зілля очищає водойми, вбиває хвороботворні бактерії та комах паразитів. Що це за зілля? *(Татар-зілля – айр)*

2. Із давніх-давен ці рослини клали до кошиків, щоб охороняти дитину від усякої нечисті та недоброго ока. *(Хміль, хвоя)*

3. Ця квітка, за легендою, може не лише приспати, а й провіщати. Жодна зла сила не підступиться, якщо висушену квітку носити з собою. Якщо її покласти під ріг будинку, то в домі завжди будуть злагода і мир. Що це за квітка? *(Сон-трава)*

4. Що за рослина вважалась на Україні символом надії або розлуки. Її плодами оздоблюють коровай. *(Калина)*

5. Освячена, вона зберігалася в хаті й широко застосовувалася як лікувальний засіб і як оберіг. Побутувало повір'я: де вона є не вдарить блискавка, вона перепиняє дорогу в дім нечистій силі, особливо відьмам. Що це за рослина? *(Верба)*

6. Зелений четвер ще мав назву Русалчиного Великодня. За повір'ям, цього дня виходять русалки. Не можна було працювати, ходити в поле і на річку поодиноці або вже мати при собі рослини обереги від русалок. Про які рослини йдеться? *(Любисток та полин)*

7. За стародавніми переказами, ластівка вилікувала своїх осліплених пташенят соком цієї рослини. Тому одна із її назв – ластівчине зілля. Широко використовуються її лікувальні властивості. До речі, це єдина на Україні рослина із соком жовтогарячого кольору. Назвіть її. *(чистотіл)*

Ведучий. Дякуємо членам команд та капітанам.

(Оголошується результат другого туру)

Привітаємо учасників гри оплесками.

За ігрові столи запрошуємо учасників третього туру.

(Звучить «Козацький марш», команди займають місця за ігровими столами)

Ведуча. Народ здавна передбачав погоду. Ця система передбачень побудована на основі багатовікових спостережень.

Ведучий. Оголошуємо тему третього туру «Народний прогностик».

Завдання:

Продовжте речення *(до конкурсу готуються заздалегідь)*

1. Якщо сніг випаде ранньої осені ... *(чекай на ранню весну)*

2. Довгі бурульки ... *(чекай затяжної весни)*

3. Випадає рясна роса звечора перед ... *(сухою теплою погодою)*
4. Як закувала зозуля, то ... *(морозів більше не буде)*
5. Ластівки літають низько над землею на ... *(дощ)*
6. Грім у вересні – осінь буде ... *(тепла і довга)*
7. Кульбаба стуляє кульку парасолькою перед ... *(дощем)*
8. «Плачуть» верба, черемха, вільха, осока ... *(на дощову погоду)*
9. Блискавка без грому ранньої весни віщує *(посушливе літо)*
(Ведучий оголошує результати третього туру)

Ведуча. Кожне свято багатоліке, супроводжується багатьма символічними діями. Фінальний тур нашої ігрової програми присвячений символам, що супроводжували свята. Оголошуємо наступну тему «Обрядові страви».

Запитання:

1. Масляна – це останній тиждень перед Великим постом. Яка головна страва на Масляну? *(Вареники з сиром і сметаною, млинці та галушки)*
2. Із випікання якого обрядового хліба завжди починається весілля. *(Коровай)*
3. На яке свято випікають обрядові коржики «шулики» *(14 серпня – День святих Маковеїв)*
4. У цей день у церкві святять груші, яблука, мед і обжинкові вінки. *(Свято Спаса)*
5. До свята Петра і Павла готувались колись в Україні: білили хати, оздоблювали рушниками стіни, вбирали подвір'я. Ранком у цей день, звичайно йшли до церкви, а повернувшись розговлялись. Що вживали в їжу? *(Мандрики – сирники)*
6. На свято Сорока мучеників випікали... *(Жайворонків)*
7. Обов'язкова страва на Різдвяному столі українців. *(Кутя)*
8. На Свят – вечір подавали 12 обов'язкових страв. Назвіть їх. *(Варений горох, варена квасоля, смажена капуста, смажена риба, варена картопля, гриби, гречана каша з конопляним молоком, голубці з пшоном, вареники, коржі з маком, кутя та узвар)*

Ведучий. Дякуємо командам та їх капітанам.

*(Оголошується результат четвертого туру,
нагороджується команда-переможець)*

Привітаємо всіх учасників оплесками.

Ведуча. Хай щастить вам! *(Звучить українська народна мелодія)*

Знавець зеленого світу

(матеріали для гри на місцевості для учнів основної школи)

(із досвіду роботи Черняк Юлії Вікторівни,

учителя Смяцької ЗОШ І-ІІІ ст.

Новгород-Сіверської районної ради)

Мета: розширення знань дітей про ліс та його мешканців, формування навичок користування компасом, розвиток спостережливості, кмітливості, спритності, витримки, виховання взаємоповаги, уважного ставлення до природи.

Обладнання: компаси (2 шт.), листи з завданнями (2 шт.), позначки для ігрових пунктів: вирізаний з картону гриб, штучні квіти (5 шт.), іграшкові сорока і їжачок, яскрава стрічка, картки із зображенням грибів, зразки рослин, зразки листя дерев і кущів.

Місце проведення: велика ділянка лісу (2 x 2 км)

Напередодні гри бажано провести підготовчу роботу. Наприклад, діти діляться на дві команди, кожна команда збирає зразки рослин (10), листків дерев (10), потім показують їх суперникам, ті називають їх.

Проводиться гра «Відгадай задумане». Команда задумує якусь тварину, інша команда відгадує. Кожен учасник команди тільки один раз запитує суперників, ті відповідають «так» чи «ні». Запитань має бути не менше 10, якщо учасників менше, мають право ще задавати питання. Коли запитання скінчатся, треба назвати тварину (на це дається три спроби).

Важливо провести практичні заняття з компасом.

У лісі, де проводитиметься гра, керівник розміщує ігрові пункти, пише листи-завдання, за допомогою яких можна знайти ці пункти.

Перед початком гри оголошуються умови. Керівник сповіщає дітям, що треба не тільки добре знати рослини, тварин, птахів, треба ще вміти користуватись компасом, правильно поводитись у лісі, треба бути дружними, допомагати один одному долати перешкоди, слідкувати, щоб ніхто не відстав і не заблукав.

Після цього загін дітей та керівник ідуть до місця, від якого починається гра. Дітям дається перший лист-завдання та компаси.

(Завдання може бути таким: 160 кроків на північ, перейдіть байрак, під березою шукайте гриб).

Діти вирушають на пошуки гриба. Коли діти знайдуть гриб, їм доведеться відповідати на запитання, щоб отримати наступного листа-завдання.

Таких ігрових пунктів 5.

1. «Гриб» (вирізаний із картону гриб).
2. «Галявина квітів» (оформлена яскравими штучними квітами).
3. «Сорока-білобока» (на дереві сидить сорока-іграшка або вирізана з картону сорока).
4. «Старий пен» (звичайний пен, позначений стрічкою).
5. «Мудрий їжачок» (іграшка).

На пошуки кожного пункту дається максимум 20 хвилин, якщо за цей час діти його не знаходять, керівник допомагає їм.

Завдання для ігрових пунктів:

1. Розпізнати гриби (шампіньйон, лисичка, підберезник, рижик, вовнянка, опеньок, мухомор, біда поганка тощо).

2. Показуються рослини, які слід назвати (*чебрець, полин, подорожник, плавун, чистотіл, деревій, папороть, спорши, хвоц, звіробій, барвінок тощо*).

Діти мають розповісти про лікувальні властивості рослин.

3. Діти називають птахів, які не відлітають у вирій.

Запитання:

- Яка пташка виводить пташенят узимку? (*шишкар*)
- Якого птаха називають лісовим лікарем? (*дятел*)
- Який птах може нявчати кішкою? (*сойка*)
- Птах – символ щастя? (*лелека*)
- Птах – символ миру? (*голуб*)
- Чим птахи відрізняються від інших тварин? (*мають пір'я*)
- Назвіть птахів із дуже яскравим забарвленням. (*одуд, дятел, рибалочка, щиглики тощо*).

4. Керівник показує зразки листя з дерев, кущів, а діти їх називають. (*Клен, береза, ясен, в'яз, тополя, верба, липа, осика, яблуня, калина, малина, крушина, акація, хміль тощо*)

5. Діти називають 15 звірів, які водяться в лісах України, відгадують задумане і відповідають на поставлені запитання.

- Який у нас найменший звір? (*Землерийка, найменша з них – бурозубка*)
- Чи шкодить людині взимку борсук? (*Він спить*)
- Яка тварина спить взимку униз головою? (*Кажан*)
- Які звірі роблять на зиму припаси? (*Білки, миші*)

Гра «Хто я?» (вгадати тварину за описом)

1) Назвіть мене, якщо я живу у великій і дружній родині. Живу я скрізь, навіть у пустелі. У мене 6 ніг. Я знищую шкідливих комах. Мені під силу предмети, навіть важчі за мене. (*Мураха*)

2) Назвіть мене, якщо я взимку біла, влітку руденька. Ловлю мишей. Живу переважно в лісі, але можу оселитися і біля людини. (*Ласка*)

3) Назвіть мене, якщо я прилітаю з вирію, як тільки з'являються перші проталини. Я піднімаюся дуже високо в небо, звідти лине моя дзвінка пісня. (*Жайворонок*)

4) Назвіть мене, якщо життя моє пов'язано з водою. Поважають мене за працелюбність. Я вмілий будівельник. Дерево товщиною 30-40 см можу «спилляти» за 15 хв. (*Бобер*)

5) Назвіть мене, якщо я живу у воді, у мене є вуса, але немає ніг і луски.
(Сом)

(Під час опитування керівник розповідає цікаві факти з життя лісу та його мешканців)

Підсумки гри

Після гри учасники отримують почесне звання «Знавець Зеленого світу», а також призи (солодощі).

Українські забавляння

*(спортивно-розважальна програма для учнів основної школи)
(із досвіду роботи Падалко Юлії Сергіївни, культорганізатора
Прилуцького Центру творчості дітей та юнацтва
Прилуцької міської ради)*

Мета: вивчати народні традиції, складові українського костюму, предмети повсякденного вжитку, розвивати командний дух, кмітливість, уважність, силу та спритність; виховувати у дітей шанобливе ставлення до традицій українського народу, його побуту та звичаїв.

Наочне оформлення: українські вишиті рушники (5 шт.), тин (2 шт.), глечики (3 шт.), лава (2 шт.), ткани дорожки (2 шт.), соняшники, українські хати-декорації.

Музичне оформлення: «Розкажи про Україну» (музика – Олександра Злотника, слова – Олександра Вратарьова), «Україно мила, розквітай!» (слова і музика місцевого автора Ольги Компанець, аранжування Сергія Білобловського), поपुरі та музичні нарізки з українських народних жартівливих пісень для супроводу конкурсів.

Обладнання: музична апаратура: 2 радіомікрофони, 2 музичні колонки, мікшпульт, підсилювач, ревербератор, компресор, дим машина, мультимедійний проектор, освітлення сцени, ноутбук, екран.

Реквізити для проведення ігор: 2 скрині для одягу, 2 плахти, 2 сорочки, 2 пояси, 2 пари чобіт, 2 вінки, 2 фішки, 2 коня, 2 пари шаровар (без резинки, або дуже великого розміру), 4 макітри, 2 ложки, 4 стільці, вареники, бочки (2 шт.), риби (2 шт.), вудочки (2 шт.).

Перебіг заходу

Ведучий. Раніше, українці, особливо жінки, вдягали на ярмарок свій найкращий одяг: вишивані сорочки, рясні спідниці, чоботи червоні та квітчані вінки з десятками стрічок, а в якої стрічок більше, та вважалася найкрасивіша та найгарніша. Чоловіки вдягали шаровари «широкі, як Чорне море», яскраві вишиванки та свитки, взували чоботи, начищені до блиску.

Сьогодні ви, шановні учасники естафети, як справжні українці, матимете можливість продемонструвати свої вміння одягати елементи українського національного вбрання, покажете власну кмітливість, вправність,

командний дух, а наші вболівальники будуть надихати вас на перемогу своєю підтримкою. А зараз для всіх присутніх прозвучить пісня у виконанні солістки зразкової естрадної студії «Сузір'я» Даши Воловик.

(Солістка виконує пісню «Розкажи про Україну»: слова Олександра Вратарьова, музика Олександра Злотника)

Перед початком змагань хочу представити вам наше вельми шановне журі.

Тож розпочинаємо змагання.

Перший конкурс «**Одяганочки**» (реквізит: 2 плаhti, 2 сорочки, 2 пояси, 2 пари чобіт, 2 вінки).

Ведучий. Мені потрібно 2 команди по 5 чоловік у кожній. Навпроти кожної команди розташовані скрині з одягом. За моїм сигналом перший учасник з кожної команди біжить до скрині, обирає щось одне з одягу і одягає на себе і залишається біля скрині. Після цього наступний учасник біжить до скрині, обирає щось і одягає на першого учасника. Потім повертається назад і стає у хвіст команди. Тоді стартує наступний учасник. Яка команда перша одягнеться та й перемогла.

(Звучить запальна українська мелодія під час виконання дітьми конкурсного завдання)

Ведучий. Перший конкурс закінчився, то ж переходимо до наступного. Раніше, хлопці, їдучи на ярмарку, запрягали коней, накладали на віз усе налаштоване батьком для продажу: зерно, картоплю, мед, або ще яку всячину; збиралися в гурти і вирушали в дорогу. А скільки ж жартів, скільки ж веселощів під час тієї їзди було. Дівчата ж щоб хлопці підвезли їх до ярмарки уквітчували їх коней стрічками та квітами волошки, ромашки, чорнобривців... Сьогодні все змінилося, жінка сама може водити машину. Зараз я пропоную уявно перенестися на певну кількість років у минуле і пограти в гру, яка має назву «Осідлай коня» (реквізити: 2 фішки, 2 коня).

Ведучий. Учасники шикуються на старті. Навпроти, за 5 м біля фішки «прив'язані коні». Учасник по команді добігає до коня, сідає на нього верхи, оббігає команду, повертається назад до фішки, залишає там коня і передає естафету наступному учаснику. Перемагає та команда, яка першою виконає завдання.

(Звучить запальна українська мелодія під час виконання дітьми конкурсного завдання)

Ведучий. А зараз я надаю слово нашому шановному журі для підбиття підсумків двох конкурсів.

(Журі оголошує підсумки попередніх конкурсів)

Ведучий. Їдучи на ярмарку хлопці, одягали розкішні шаровари, синього та зеленого кольору, які підкреслювали їх силу духу, мужність, витриманість. Традиція носити шаровари пройшла, але залишила свій слід у житті і жінок і

чоловіків. Жінки почали носити брюки на початку ХХ ст., щоб підкреслити свою незалежність від чоловіків, силу характеру. От зараз ми і перевіримо, хто вправніший - хлопці чи дівчата. Наступний конкурс називається «Шаровари» (реквізит: 2 пари шаровар (без резинки, або дуже великого розміру), 2 фішки).

Правила проведення конкурсу. Учасники вдягають шаровари (шаровари без резинок!) по черзі добігають до фішки, оббігають її, потім знімають шаровари і передають естафету наступному учаснику.

(Звучить запальна українська мелодія під час виконання дітьми конкурсного завдання)

Ведучий. А зараз проведемо наступний конкурс «Апетитні гонки» (реквізит: 4 макітри, 2 ложки, 4 стільці, вареники).

Правила проведення конкурсу. Учасники шикуються на старті. Навпроти за 5 м стоять макітри з варениками. Учасник по команді підбігає до макітри, бере ложкою вареник і несе до макітри, що стоїть біля самої команди, кладе вареник у макітру і передає естафету наступному учаснику. Перемагає та команда, яка першою закінчила виконання завдання.

(Звучить запальна українська мелодія під час виконання дітьми конкурсного завдання)

Ведучий. Козаки дуже любляли їсти юшку з рибою. От і ми з вами зараз наловимо риби. Наступний конкурс називається «Рибаки й рибачки» (реквізит: бочки (2 шт.), риби (20 шт.), вудочки (2 шт.)

Правила проведення конкурсу. Учасники під музику по черзі ловлять рибу вудочкою, та переносять її в бочку. Яка команда швидше виконала завдання та і перемогла.

(Звучить запальна українська мелодія під час виконання дітьми конкурсного завдання)

Ведучий. Ось і закінчились наші змагання. Поки журі підраховує бали, для всіх присутніх звучить пісня у виконанні солістки зразкової естрадної студії «Сузір'я» Даши Воловик «Україно мила, розквітай!» (Сл. і муз. нашої землячки Ольги Компанець, аранжування Сергія Білобловського).

Ведучий. І нарешті, слово нашому шановному журі, для оголошення підсумків проведених конкурсів та нагородження переможців змагань.

(Підбиття підсумків та нагородження переможців змагань)

Лялька-мотанка – оберіг родини і душі

(майстер-клас)

(із досвіду роботи Кулик Юлії Анатоліївни, керівника творчої майстерні декоративно-прикладного мистецтва «Народні промисли»

Прилуцького Центру творчості дітей та юнацтва

Прилуцької міської ради)

Мета: збагатити уявлення вихованців про народні обереги, традиційні родинні реліквії та українську символіку, зокрема про ляльку-мотанку, заохочувати дітей до пізнання історії та культурної спадщини українців; виховувати любов, шану до народних традицій і звичаїв, почуття патріотизму та національної гідності.

Обладнання: матеріал для виготовлення ляльки: шматочки тканини різного розміру і кольору, кольорові нитки та стрічки.

Перебіг заняття

Для створення ляльки-мотанки наші пращури використовували підручний матеріал. Усе, що траплялося в домі з текстилю і було не потрібне йшло в діло: шматки старої сорочки, постелі, старий одяг, який залишився з діда-прадіда, стрічки, намисто або ж сухі квіти, ягоди тощо. Рекомендую всім новачкам поритися в шафі і вибрати речі, які викинути шкода, а носити не будеш. Гарно підходять дитячі речі: сорочечки чи спіднички, старі скатертини, серветки. Не треба відразу бігти до магазину і витратити гроші на покупку нової матерії, бо це не головне у створенні ляльки-мотанки.

Найголовніше – це те, щоб процес виготовлення приносив вам задоволення. Рекомендую також увімкнути спокійну музику. А якщо ви хочете, щоб ваша лялечка була для вас ще й оберегом, не полінуйтеся і знайдіть записи молитов, чи мантр, чи богослужінь, які відповідають вашій вірі. Отримаєте грандіозну релаксацію від слухання, споглядання і цікавої роботи.

Отже, починаємо.

1. Викладаємо на столі все, що знадобиться для виготовлення ляльки-мотанки:

для голови – шматок м'якої тканини, наприклад, у мене (на фото) стара гарусова хустка, підійде пелюшка, чи рушник, чи стара наволочка;

для рук і нижньої спідниці – ситцеву тканину (у мене – магазинний рушник під вишивку), підійдуть дитячі сукні, сорочечки тощо;

Спідниця, фартушок і корсетка (жилетка) – будь-які несипучі тканини, які вам до вподоби; у мене на фото – стара дитяча сукня в червону клітинку, шматок від скатертини і від вовняної хустки.

2. Розстеляємо тканину для голови на столі, складаємо краями до середини. Ширина складеної тканини буде висотою голови ляльки.

3. Далі скручуємо тканину, це і буде основа для голови ляльки-мотанки. Із боків скрутки видно спіраль – символ безкінечності життя.

4. Отриману скрутку тугенько перемотуємо нитками, злегка стягуючи. Чим тугіша буде голова, тим краще намотувати хрест.

5. Для обмотування голови виберіть тканину, яка не просвічується, але і не дуже цупка, тоді голова буде охайною і без складок. У мене на фото тканина біла, але може бути будь-якого світлого кольору, бачила навіть у дрібний малюнок – досить гарно.

6. Кладемо скрутку на клаптик посередині, ближче до низу; накриваємо верхнім кутом тканини і, тримаючи скрутку, загортаємо всі складки тканини назад.

7. Передня частина голови повинна бути гладенькою, по можливості без складок.

8. Беремо голову в ліву руку, а правою обмотуємо ближче до скрутки – формуємо шию.

9. Далі беремо нитки для намотування хреста. Взагалі наші прабабусі намотували простий однотонний хрест чорного або червоного кольору. Чорний колір – жіноча енергія, спокій, вода, ніч, Луна (місяць). Червоний – чоловіча енергія, активна, Сонячна, пробивна. Під час намотування сакрального хреста, голову ляльки-мотанки тримаємо лівою рукою, а намотуємо нитки правою і тільки за годинниковою стрілкою. Взагалі, будь-які частини ляльки

намотуються тільки за годинниковою стрілкою. Обмотуємо ниткою шию ляльки, щоб закріпити нитку. Далі виводимо нитку посередині голови назад.

10. Обмотуємо голову і повертаємось наперед.

11. Таким чином, ми ніби обмотуємо половину голови. Про кількість витків інформації ніде не знайшла. Сама роблю непарну кількість (3, 5, 7 тощо).

12. Далі заводимо нитку через задню частину голови на іншу (ліву) частину шиї і виводимо нитку наперед.

13. Тобто, ми обмотали одну частину голови (справа), а тепер обмотуємо іншу частину (зліва) і не забуваємо мотати тільки за годинниковою стрілкою.

14. Повинно вийти ось так (як на фото). Якщо у вас трішки роз'їхались нитки чи неоднакова намотка, то це нічого страшного, значить трохи поспішили або хвилювалися. Пам'ятайте, головне у створенні ляльки-мотанки – це спокій і радість, така собі спокійна радість.

15. Тож дихаємо глибоко і продовжуємо. Якщо вас задовольняє вертикальна намотка, обмотуємо нитку декілька разів навколо шиї ляльки і переходимо до горизонтальної намотки. Виводимо нитку позаду голови й умовно приміряємо, де буде проходити лінія намотування.

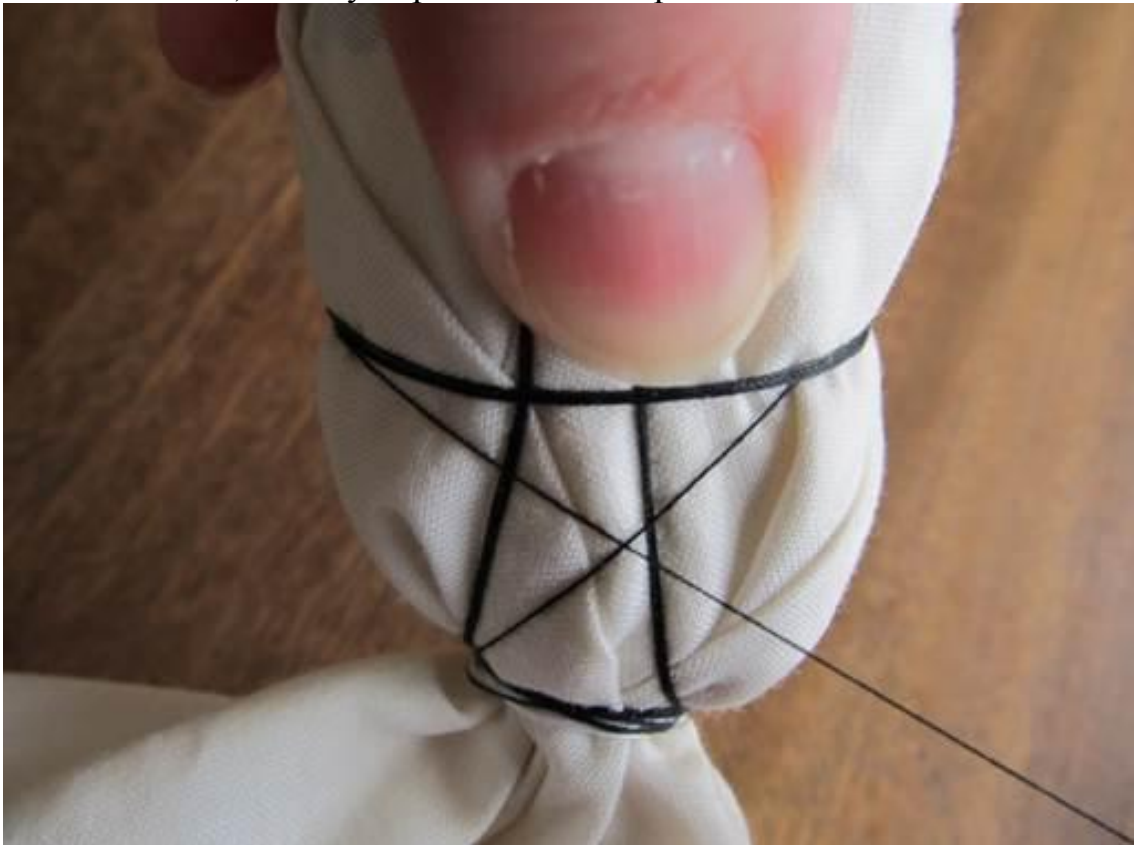
16. Притримуючи нитку великим пальцем правої руки, намотуємо нитку горизонтально за годинниковою стрілкою.

17. Намагайтеся намотувати так, щоб нитки лягали одна біля одної, а не одна на одну. Для новачків підійдуть більш товсті нитки, хоча я починала із звичайних швейних ниток. Тут головне не квапитися.

18. Коли ви намотали достатню кількість горизонтальних витків, виводимо нитку позад голови, опускаємо її до шиї та закріплюємо (намотуємо 5-7 витків навколо шиї). Нитку обриваємо або обрізаємо.

19. Я вас вітаю з починком. Узагалі, можна залишити і таку заготовку для ляльки. Але рекомендую всім пройти шлях до кінця.

20. Беремо нитку іншого кольору. Якщо у вас тканина для голови ляльки-мотанки кольорова, можете сміливо брати білу нитку, виходить гарне поєднання. Я взяла червону. Закріплюємо нитку на шиї ляльки (5-7 витків) і виводимо її з лівого боку вертикальної чорної лінії. Намагайтеся класти витки один біля одного. До речі, не бійтеся поправляти роботу, можна нігтиком підсувати нитку.

21. Намотуємо зліва бажану кількість витків і виводимо нитку позаду голови. До речі, кількість витків потрібно рахувати, бо на готовій роботі один-

два зайві витки будуть помітні. Рекомендую брати однакову кількість витків, наприклад, тільки сім або тільки п'ять, тоді ви не заплутаєтесь.

22. Коли зліва намотали достатньо, виводимо нитку позаду і переходимо на іншу сторону.

23. Тепер намотуємо з правої частини вертикальної чорної лінії. Після закінчення нитку закріплюємо навколо шії.

24. Далі переходимо на горизонтальну лінію. Спочатку намотуємо червону нитку над чорною.

25. Деякі майстрині намотують горизонтальний виток тільки над центральним кольором. Виглядає цікаво.

26. Потім намотуємо червону нитку під чорною горизонтальною лінією, виводимо нитку позаду голови ляльки і закріплюємо на шиї (9-11 витків). Нитку обрізаємо чи обриваємо.

27. Тепер Ви можете собою пишатися – у вас у руках справжня українська народна лялька-мотанка із сакральним хрестом. Є багато різних способів намотування хреста. Я вважаю, що кожен спосіб намотування має право на існування, і не можна вважати якийсь один найбільш правильним. Голова ляльки готова.

Тепер будемо її наряджати. Для нижньої спідниці підійде будь-яка тканина. Можна взяти білу і прикрасити її понизу тасьмою. Беремо відрізок тканини, обгортаємо ляльку, фіксуємо тканину біля шиї (примотуємо ниткою).

28. Для рук можна взяти таку ж тканину чи іншу. Складаємо тканину краями всередину (як для голови) або скочуємо трубочкою, підігнувши край. Фіксуємо ниткою, відділяючи долоні ляльки.

29. Примотуємо руки до шиї позаду тулуба. Примотувати треба навхрест.

30. Далі одягаємо нашій лялечці спідничку. Довгенький клаптик тканини призбираємо навколо талії ляльки, можна, для зручності, спочатку призібрати спідничку на нитку, а потім примотати до ляльки.

31. Фартушок – невід’ємна частина української ляльки-мотанки. Це ознака господині. Фартушків може бути декілька, наприклад, більший однотонний, а по верху менший кольоровий.

Поряд з лялькою на фото, шматочок тканини для корсетки. Деякі майстри корсетку не роблять, а просто обмотують груди і талію стрічкою, нитками чи тасьмою.

32. Тканину для корсетки складаємо навпіл, розрізаємо посередині до лінії згину і в сторони десь по півсантиметра. Якщо шия товста, бокові розрізи робимо глибші.

33. Одягаємо нашій лялечці корсетку і фіксуємо її поясом. Поясом може бути товстіша нитка, стрічка, сплетена з ниток косичка, тасьма, вузенький клапоть тканини тощо.

34. Залишилося пов'язати хустинку. Можна спочатку пов'язати білу чи однотонну хусточку, а поверх – кольорову.

35. Лялечка готова.

Традиційна лялька – це пам'ять культури, яка втілена в ній набагато яскравіше, ніж у будь-якій іншій іграшці. У ній збережені традиції в одязі, вишивці. А ще домашня лялька, зроблена власноруч мамою чи бабусею, несе в собі потужний заряд духовної енергії роду, і її зовсім не порівняти із сучасною масовою іграшкою з пластику! Рукотворна клаптикова фігурка виконує тепер провідникову функцію між минулим і майбутнім. На зорі існування людства лялька-мотанка носила ритуальний характер, брала участь у різних обрядах і святах. Як іграшка така лялька цінна своїми виховними властивостями. Це унікальний приклад, на якому дитина ще змалку привчається до художньої праці, декоративно-прикладного мистецтва і текстильного дизайну.

У минулому маленькі дівчатка під час виготовлення ляльок для себе чи молодших сестричок училися шити, ткати, прясти, плести, що потім цінувалося в них як у добрих господинях. А граючи в рольові ігри, готувалися до майбутнього материнства. Український народ вірив, що в мотанці знаходиться дух предків і вона може передавати досвід з покоління в покоління. Мотанку пов'язують з уявленнями про життя і небуття, з досвідом минулих поколінь та їх зв'язком з майбутніми поколіннями...

Це символ Великої Матері, яка сотворила все суще і береже дотепер народжені нею душі.

Список використаної літератури:

1. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях / О. Г. Булашев. – К., 1992.
2. Веселі канікули / упоряд. Н. В. Настенко, Г. А. Каліберда, Л. Л. Халецька, В. О. Сліпак. – Полтава : ПОІППО, 2007. – 34 с.
3. Ворожейкіна О. М. 100 цікавих ідей для проведення шкільного свята / О. М. Ворожейкіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2012. – 222 с.
4. Гавриленко Л. А. Джерело: посібник з народознавства / Л. А. Гавриленко. – Запоріжжя: Просвіта, 2001. – 176с.
5. Герус Л. Українська народна іграшка кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. (історія, типологія, художні особливості) / Л. Герус – Львів, 1997.
6. Гнутель Я. Б. Виховна робота в сучасних умовах: теорія і методика / Я. Б. Гнутель. – Тернопіль, 1998. – 258 с.
7. Гороховська Н. Державні символи України: сценарій / Н. Гороховська // Шкільний світ. – 2005. – № 35. – С. 22-24.
8. Горбов А. С. Пишемо сценарій: поради фахівця / А. С. Горбов ; упоряд. О. Колонькова. – К.: Шк. світ, 2010. – 112 с.
9. Дайнега О. Сьогодні ваше свято, люба дітвора!: до Дня захисту дітей [Текст] / О. Дайнега // Позашкілля. – 2010. – № 4. – С. 62-63.
10. Дубінка М. М. Методика виховної роботи в дитячих оздоровчих таборах / М. М. Дубінка. – Кіровоград, 2006. – 153 с.
11. Козацький КВК: позакласний захід // БВПШ. – 2006. – № 2. – С.56-59.
12. Кріт Ю. А. Традиції та забави українського козацтва як засіб виховання школярів / А. Ю. Кріт. – Черкаси, 2015–76с. Режим доступу : https://drive.google.com/file/d/0B1tT_0PcVKcka1pCd2hZMWINQVU/view?pli=1
13. Кулик Ю.А. Мотанка – прадавній оберіг українського народу: методичні рекомендації щодо ляльки мотанки / Ю.А.Кулик. – Прилуки, 2013. – 168 с. (погоджено на засідання науково-методичної ради управління освіти Прилуцької міської ради чернігівської області. Протокол №3 від 13.02.2013)
14. Лемешенко Н. В. Україно моя, моя люба Вкраїно!.. / Н. В. Лемешенко // Позакласний час. – 2004. – № 13-14. – С. 1-5.
15. Літній табір : гра за правилами. З досвіду роботи Сумського обласного Центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю // Позашкілля. – 2008. – № 4.
16. Літвін Л. Ю. Україна – славний край козацький: урок позакласного читання / Л. Ю. Літвін // Розкажіть онуку. – 2001. – № 27-28. – С.10-12.
17. Любіть Україну, як сонце любіть...: методичні рекомендації щодо організації табірної зміни в дитячого закладі оздоровлення та відпочинку / упоряд. І.П.Кончиц. – Чернігів: ЧОІППО, 2014. – 110 с. (затверджено на засідання вченої ради ЧОІППО імені К.Д.Ушинського. Протокол № 3 від 28.05.2014 р.)
18. Маковій Г. П. Затоптаний цвіт: народознавчі оповідки / Г. П. Маковій. – К : Укр. письменник, 1993.

19. Миргородська Т. Дитячий оздоровчий табір / Т. Миргородська // Початкова школа. – 2006. – № 21. – С. 24-30.
20. Ми – українці! Ми – європейці!: методичні рекомендації щодо організації табірної зміни в дитячого закладі оздоровлення та відпочинку / упоряд. І.П.Кончиц. – Чернігів: ЧОППО, 2015. – 118 с. (затверджено на засідання науково-методичної ради ЧОППО імені К.Д.Ушинського. Протокол № 2 від 21.05.2015 р.)
21. Найден О. Українська народна іграшка. Історія. Семантика. Образна своєрідність. Функціональні особливості / О. Найден. – Київ, 1999.
22. Олійник С. М. Планування роботи літнього пришкольного табору [Текст] : [про документацію, план, режим роботи, пісні, девіз і т.д.] / С.М.Олійник // Початкове навчання та виховання. – 2011. – № 14-15 (травень). – С. 2-8.
23. Організація відпочинку та оздоровлення дітей: концепції, технології, досвід / Биховська О. В., Горбинко В. М., Петрочко Ж. В. та ін.. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. – 208 с.
24. Притчі, історії, легенди, метаморфози / укладачі В.Д.Ярова, О.Д.Сатанівська. – ЧОППОП, 2012. – 24 с. – (затверджено на засіданні Вченої ради інституту. Протокол № 4 від 06.12.2011). Режим доступ : <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/>
25. Режисура шкільних свят / упоряд. М.Горбенко, О. Шатохіна. – К.: Шк. світ, 2009. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
26. Ткаченко В. Духовні сили людини : народознавчий напрямок у виховній роботі / В. Ткаченко // Шкільний світ. – 2012. – № 20. – С. 5-7.
27. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник.-2-е вид./ А.П.Пономарьов, Л.Ф.Артюх, Т.В.Косміна та ін. – К. : Либідь, 1994.
28. Улановська В. А. Козацькому роду нема переводу: свято-змагання / В. А. Улановська // Розкажіть онуку. – 2001. – № 43-44. – С.4-5.
29. Цимбалюк В. І., Жайворонок В. В. Світлиця: народознавство. І частина / В. І. Цимбалюк – К. : МДП «Витоки», 1992.
30. Чежова Г. Системність виховної роботи, запорука успіху виховання особистості / Г. Чежова. // Рідна школа. – 2006. – № 11.
31. Шуть М. М. Організація дитячих свят / М. М. Шуть. – К. : Шк. Світ, 2010. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
32. Якубенко В. Від народознавство – до свідомого патріотизму / В. Якубенко // Дошкільне виховання. – 2002 – № 8 – С. 12-13.

СПИСОК
музеїв, що відповідають статусу музею при навчальному закладі

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПБ керівника	Код місця/ контактний телефон
1	Музей бойової слави	Дмитрівська ЗОШ I-III ст.	Бахмацький	Балашов Сергій Олександрович	0(235) 4-52-43
2	Музей бойової та трудової слави	Городищенський НВК	Бахмацький	Курінський Іван Іванович	0(235) 4-94-30
3	Історико-краєзнавчий музей	Красненський НВК	Бахмацький	Гуз Ольга Михайлівна	0(235) 4-44-17
4	Музей бойової та трудової слави	Бобровицька ЗОШ I-III ст. № 1	м. Бобровиця	Ручка Ірина Віталіївна	0(232) 2-31-66
5	Історико-краєзнавчий музей	Бобровицька ЗОШ I-III ст. № 2	м. Бобровиця	Адаменко Тамара Анатоліївна	0(232) 2-24-18
6	Історико-краєзнавчий музей	Озерянська ЗОШ I-III ст.	Бобровицький	Молчанова Світлана Павлівна	0(232) 3-37-08
7	Історико-краєзнавчий музей	Марковецька ЗОШ I-III ст.	Бобровицький	Шевченко Галина Олексіївна	0(232) 3-39-81
8	Музей історії села	Кобижчанська ЗОШ I-III ст.	Бобровицький	Зацнова Людмила Миколаївна	0(232) 3-56-82
9	Історико-краєзнавчий музей	Кобижчанська ЗОШ I-III ст.	Бобровицький	Гурин Наталія Євгеніївна	0(232) 3-65-82

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
10	Історико-краєзнавчий музей	Новобиківська ЗОШ І-ІІІ ст.	Бобровицький	Кривченко Людмила Миколаївна	0(232) 3-63-48
11	Краєзнавчий музей (Зразковий музей)	Вороньківська ЗОШ І-ІІІ ст.	Бобровицький	Поємчук Ірина Володимирівна	0(232) 3-16-16
12	Музей П. Тичини	Пісківська ЗОШ І-ІІІ ст. ім. П.Г. Тичини	Бобровицький	Бодня Наталія Григорівна	0(232) 3-86-30
13	Музей-галерея	Пісківська ЗОШ І-ІІІ ст. ім. П.Г. Тичини	Бобровицький	Чуб Ніна Іванівна	0(232) 3-86-30
14	Музей «Пам'ять» (Зразковий музей)	Галайбинська ЗОШ І-ІІ ст.	Борзнянський	Хилик Тетяна Андріївна	0(253) 2-91-49
15	Історико-краєзнавчий музей	Ядутинська ЗОШ І-ІІІ ст.	Борзнянський	Клименко Дарія Петрівна	0(253) 2-75-71
16	Історико-краєзнавчий музей	Комарівська ЗОШ І-ІІІ ст.	Борзнянський	Годун Богдан Леонідович	0(253) 2-91-49
17	Музей бойової та трудової слави	Шаповалівська ЗОШ І-ІІІ ст.	Борзнянський	Фесенко Галина Іванівна	0(253) 2-73-40
18	Музей бойової та трудової слави	Прачівська ЗОШ І-ІІІ ст.	Борзнянський	Удовик Віталій Васильович	0(253) 2-64-40
19	Музей «Берегиня»	Берестовецька ЗОШ І-ІІІ ст.	Борзнянський	Чикало Ярослав Петрович	0(253) 2-86-40
20	Етнографічний музей	Прачівська ЗОШ І-ІІІ ст.	Борзнянський	Карпович Тетяна Анатоліївна	0(253) 2-64-40

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
21	Музей народознавства	Борзнянської ЗОШ I-III ст. ї	м. Борзна	Костючина Інга Іванівна	0(253) 2-16-90
22	Краєзнавчий музей	Варвинська ЗОШ I-III ст.	смт Варва	Рябушкін Віктор Анатолійович	0(236) 2-15-89
23	Краєзнавчий музей	Журавська ЗОШ I-III ст.	Варвинський	Волох Ірина Миколаївна	0(236) 2-63-31
24	Краєзнавчий музей (Зразковий музей)	Озерянська ЗОШ I-III ст.	Варвинський	Волох Ірина Миколаївна	0(236) 2-43-18
25	Історико-краєзнавчий музей туристсько-краєзнавчого клубу «Ніка»	Варвинський Будинок школярів	смт Варва	Прима Олег Леонідович	0(236) 2-12-35
26	Музей історії і побуту села	Брагінцівська ЗОШ I-II ст.	Варвинський	Коротун Сергій Миколайович	0(236) 2-45-34
27	Історико-краєзнавчий музей (Зразковий музей)	Хоробицька ЗОШ I-III ст.	Городнянський	Песоцький В.П.	0(245) 3-44-99
28	Історико-краєзнавчий музей	Володимирівська ЗОШ I-III ст.	Городнянський	Курико Лариса Михайлівна	0(245) 3-88-36
29	Історико-краєзнавчий музей	Дроздовицька ЗОШ I-III ст.	Городнянський	Баранов Сергій Борисович	0(245) 3-67-44
30	Історико-краєзнавчий музей	Мощенська ЗОШ I-III ст.	Городнянський	Тупик Євгеній Вікторович	0(245) 3-64-25

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
31	Музей бойової слави (Зразковий музей)	Ічнянська гімназія імені Васильченка	м. Ічня	Магдибор Іван Григорович	0(233) 2-14-86
32	Музей «Історії села Южного»	Южненська ЗОШ І-ІІІ ст.	Ічнянський	Трейтяк Валентина Борисовна	(096)8756822
33	Історико-краєзнавчий музей	Білейківська ЗОШ І-ІІІ ст.	Козелецький	Ковбаса Наталія Кузьмівна	0(246) 3-65-30
34	Музей «Берегиня»	Патютинська ЗОШ І-ІІІ ст.	Козелецький	Ткаченко Євгеній Валерійович	0(246) 3-82-30
35	Історико-краєзнавчий музей	Красилівська ЗОШ І-ІІІ ст.	Козелецький	Головач Валентина Миколаївна	0(246) 3-77-44
36	Музей бойових і трудових традицій Задесення	Карпилівська ЗОШ І-ІІІ ст.	Козелецький	Лавренчук Петро Якович	0(246) 3-91-40
37	Музей «Історія села Чемер» (Зразковий музей)	Чемерська ЗОШ І-ІІІ ст.	Козелецький	Сіраш Ганна Михайлівна	0(246) 3-53-43
38	Музей народної освіти Придесення	Остерська гімназія	м. Остер	Даниленко Уляна Радіонівна	0(246) 3-14-36
39	Музей Михайла Сеспеля (Зразковий музей)	Остерська гімназія	Козелецький	Пташник Надія Володимирівна	0(246) 3-14-36
40	Історико-краєзнавчий музей	Євминська ЗОШ І-ІІІ ст.	Козелецький	Овдак Тетяна Миколаївна	0(246) 3-56-22

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
41	Історико-краєзнавчий музей	Козелецька ЗОШ І-ІІІ ст. № 3	Козелецький	Конак Валентина Федотівна	0(246) 4-25-77
42	Історико-краєзнавчий музей	Вовчківська ЗОШ І-ІІ ст.	Козелецький	Ганич Микола Миколайович	0(246) 2-75-29
43	Історико-краєзнавчий музей	Тужарська ЗОШ І-ІІ ст.	Козелецький	Гордієнко Валентина Миколаївна	0(246) 3-92-45
44	Музей бойової слави (Зразковий музей)	ЗНЗ Атюшівська школа І-ІІІ ст.	Коропський	Дедух Людмила Миколаївна	0(256) 2-35-71
45	Музей історії села Жовтневе	Жовтнева ЗОШ І-ІІІ ст.	Коропський	Єрошенко Микола Іванович	0(256) 2-42-75
46	Історико-краєзнавчий музей	Ковчинська ЗОШ І-ІІІ ст.	Куликівський	Стеценко Валентина Андріївна	0(243) 2-62-37
47	Музей історії туристського клубу «Вогнище»	Районний центр позашкільної освіти	смт Куликівка	Федоренко Юрій Михайлович	0(243) 2-12-86
48	Історико-краєзнавчий музей	Савинківська ЗОШ І-ІІІ ст.	Корюківський	Івахненко Олександр Григорович	0(257) 2-66-10
49	Історико-краєзнавчий музей (Зразковий музей)	Ушнянська ЗОШ І-ІІ ст.	Менський	Харечко Анатолій Віталійович	0(244) 4-84-74
50	Краєзнавчий музей	Синявська ЗОШ І-ІІІ ст.	Менський	Тужик Світлана Борисівна	0(244) 4-36-48

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ШБ керівника	Код місця/ контактний телефон
51	Краєзнавчо-етнографічний музей	Дягтярівський НВК	Н.-Сіверський	Марчан Микола Миколайович	0(258) 3-57-74
52	Краєзнавчий музей	Биринський НВК	Н.-Сіверський	Плахута Людмила Петрівна	0(258) 3-56-33
53	Краєзнавчий музей	Печенюгівський НВК	Н.-Сіверський	Федорова Любов Олександрівна	0(258) 3-93-47
54	Історико-краєзнавчий музей (Зразковий музей)	Носівський НВК «ЗНЗ-ДНЗ» I-III ст. № 3	Носівський	Хоменко Надія Олександрівна	0(242) 2-12-44
55	Музей історії села	Держанівський НВК «ЗНЗ-ДНЗ» I-III ст.	Носівський	Чорна Ніна Олексіївна	0(242) 2-33-40
56	Музей історії с. Мрин	Мринська ЗОШ I-III ст.	Носівський	Буняк Любов Павлівна	0(242) 2-92-32
57	Історико-краєзнавчий музей (Зразковий музей)	Носівська ЗОШ I-III ст. № 1	м. Носівка	Дубовик Світлана Едуардівна	0(242) 2-10-30
58	Музей «Берегиня»	Хотинівська ЗОШ I-II ст.	Носівський	Горбатенко Олена Петрівна	0(242) 2-37-91
59	Музей історії смт Мала Дівиця (Зразковий музей)	Малодівицька ЗОШ I-III ст.	Прилуцький	Покатович Вікторія Михайлівна	0(237) 6-73-98
60	Краєзнавчий музей (Зразковий музей)	Ладанська гімназія	Прилуцький	Поліщук Володимир Миколайович	0(237) 7-72-65

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
61	Музей «Центр педагогічної спадщини Софії Русової»	Ріпкинська гімназія	сmt Ріпки	Гарус Світлана Олександрівна	0(241) 2-11-29
62	Музей мовознавця А.П. Грищенка	Ріпкинська гімназія	сmt Ріпки	Кузьменко Людмила Олександрівна	0(241) 2-11-29
63	Етнографічний музей	Ріпкинська гімназія	сmt Ріпки	ДебелаТетяна Вікторівна	0(241) 2-11-29
64	Історико-краєзнавчий музей	Погорільська ЗОШ I-III ст.	Семенівський	Лисенко Олександр Олександрович	0(259) 2-31-47
65	Літературний музей імені О.П. Довженка	Сосницька гімназія ім. О.П. Довженка	сmt Сосниця	Кошова Наталія Миколаївна	0(255) 2-17-41
66	Історико-краєзнавчий музей	Подільська ЗОШ I-II ст.	Срібнянський	Шульга Григорій Андрійович	0(239) 2-93-40
67	Істрико-краєзнавчий музей	Карпилівська ЗОШ I-III ст.	Срібнянський	Мазкова Зоя Іванівна	0(239) 2-44-40
68	Історико-краєзнавчий музей	Гурбинська ЗОШ I-III ст.	Срібнянський	Дяченко Ніна Іванівна	0(239) 2-96-40
69	Музей-світлиця	Гриціївська ЗОШ I-II ст.	Срібнянський	Вірнова Лариса Миколаївна	0(239) 2-84-40
70	Світлиця-музей	Сокиринська ЗОШ I-III ст.	Срібнянський	Синельникова Ольга Миколаївна	0(239) 2-55-46
71	Історико-краєзнавчий музей	Талалаївський Центр дитячо-юнацької творчості	сmt Талалаївка	Науменко Віталій Анатолійович	0(234) 2-12-37

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
72	Музей села Сильченкове	Сильченківська ЗОШ I-III ст.	Талалаївський	Козел Людмила Віталіївна	0(234) 2-41-80
73	Історико-краєзнавчий музей (Зразковий музей)	Анисівська ЗОШ I-III ст.	Чернігівський	Ігнатенко Тетяна Анатоліївна	68-81-40
74	Історико-краєзнавчий музей	Пакульська ЗОШ I-III ст.	Чернігівський	Сусула Ігор Володимирович	68-23-18
75	Музей бойової та трудової слави	Хмільницький НВК	Чернігівський	Гриценко Наталія Григорівна	68-76-40
76	Історико-краєзнавчий музей	Шибишинівська ЗОШ I-III ст.	Чернігівський	Тимошенко Сергій Петрович	68-52-45
77	Музей «Берегиня»	Роїщенська ЗОШ I-II ст.	Чернігівський	Лесун Юлія Василівна	68-85-40
78	Музей народної творчості	Количівка ЗОШ I-III ст.	Чернігівський	Махній-Дерев'янка Ірина Анатоліївна	68-95-15
79	Музей історії села Петрушин	Петрушинська ЗОШ I-II ст.	Чернігівський	Дубчак Оксана Анатоліївна	68-65-45
80	Музей народної творчості села Киїнка	Киїнська ЗОШ I-III ст.	Чернігівський	Дудчина Тетяна Василівна	68-02-87
81	Музей бойової і трудової слави	Новоборовицька ЗОШ I-III ст.	Щорський	Сіра Олена Анатоліївна	0(254) 4-71-40
82	Краєзнавчий музей	Смяцька ЗОШ I-II ст.	Щорський	Цигонятко Тетяна Михайлівна	0(254) 4-52-18

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
83	Музей Кузьми Савича Гнідаша <i>(Зразковий музей)</i>	Прилуцький професійний ліцей Чернігівської області	м. Прилуки	Котеленець Марина Григорівна	0(237) 5-34-42
84	Музей «Наш літопис»	Замглайське аграрне професійно-технічне училище	Ріпкинський	Іногда Михайло Ігорович	0(241) 4-02-11
85	Музей «Берегиня»	Дігтярівський професійний аграрний ліцей	Срібнянський	Мажуга Світлана Петрівна	0(239) 2-33-46, 2-14-90
86	Історико- етнографічний музей Остапа Вересая <i>(Зразковий музей)</i>	Сокиринський професійний аграрний ліцей Чернігівської області	Срібнянський	Маслик Наталія Віталіївна	0(239) 2-56-17, 2-15-82
87	Музей «Берегиня»	ДПТНЗ «Чернігівський професійний будівельний ліцей»	м. Чернігів	Ланько Оксана Миколаївна	69-49-27
88	Музей бойової слави	ДПТНЗ «Чернігівський професійний будівельний ліцей»	м. Чернігів	Велько Галина Петрівна	69-49-27
89	Музей «Історія рідної школи»	СЗСШ № 1 з поглибленим вивченням іноземних мов	м. Чернігів	Баржак Наталія Іванівна	77-41-48
90	Музей історії рідного краю <i>(Зразковий музей)</i>	СЗСШ № 1 з поглибленим вивченням іноземних мов	м. Чернігів	Хитрик Світлана Миколаївна	77-41-48

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
91	Музей «Історія школи» (Зразковий музей)	СЗОШ І-ІІІ ст. № 2 з поглибленим вивченням іноземних мов	м. Чернігів	Суцзова Валентина Василівна	69-99-86
92	«Музей «Історія Лісковиці»	ЗОШ І-ІІІ ст. № 4	м. Чернігів	Коновал Ольга Василівна	67-64-01
93	Музей «Історія школи» (Зразковий музей)	Колегіум № 11	м. Чернігів	Адамович Тамара Миколаївна	5-34-13
94	Музей «Історія школи» (Зразковий музей)	ЗСШФМП № 12 м. Чернігова	м. Чернігів	Товстоліс Ірина Іванівна	3-00-12
95	Музей історії навчального закладу № 15 м. Чернігова	Ліцей № 15	м. Чернігів	Лещенко Світлана Григорівна	5-37-80
96	Музей бойової слави	Ліцей № 15	м. Чернігів	Васильцова Юлія Володимирівна	5-37-80
97	Музей 16-ої Чернігівської Башкирської гвардійської кавалерійської дивізії (Зразковий музей)	Чернігівський ліцей № 22	м. Чернігів	Пильник Валентина Дмитрівна	3-03-10

№ з/п	Назва музею	Навчальний заклад	Район (місто)	ПІБ керівника	Код місця/ контактний телефон
98	Музей доблесті і слави Чернігівщини (Зразковий музей)	Чернігівська ЗОШ I-III ст. № 29	м. Чернігів	Кашпур Людмила Олександрівна	3-13-44, 3-51-35
99	Музей україно-знавства «Берегиня» (Зразковий музей)	Чернігівська ЗОШ I-III ст. № 29	м. Чернігів	Ланько Оксана Вікторівна	3-13-44, 3-51-35
100	Музей 60-ї Армії імені І.Д. Черняхівського (Зразковий музей)	Гімназія № 31 гуманітарно- естетичного профілю	м. Чернігів	Кисіль Любов Миколаївна	3-04-70
101	Музей «Світлиця» (Зразковий музей)	Гімназія № 31 гуманітарно- естетичного профілю	м. Чернігів	Кисіль Любов Миколаївна	3-04-70
102	Музей бойової слави захисників Вітчизни	Чернігівська ЗОШ I-III ст. № 34	м. Чернігів	Трухан Віктор Владиславович	66-48-40
103	Музей бойової слави «Галерея пам'яті»	Ніжинська гімназія № 3	м. Ніжин	Штайнеккер Оксана Володимирівна	0(231) 7-19-13
104	Музей історії Ніжинської гімназії № 3	Ніжинська гімназія № 3	м. Ніжин	Барбашина Олена Володимирівна	0(231) 7-19-13
105	Військово-історичний музей	ЗОШ I-III ст. № 10	м. Прилуки	Гапон Наталія Володимирівна	0(237) 5-34-14
106	Військово-історичний музей	ЗОШ I-III ст. № 12	м. Прилуки	Кобзиста Людмила Борисівна	0(237) 7-54-45
107	Музей «Шевченківська світлиця»	Центр творчості дітей та юнацтва	м. Прилуки	Авдейчик Ольга Іванівна	0(237) 3-03-08, 3-41-77

**Тематичні матеріали до проведення заходів
з народознавства**

(із досвіду роботи Кравчук Вікторії Вікторівни, методиста позашкільного навчального закладу «Центр дитячого та юнацького туризму і екскурсій»)

*«Птахи та комахи в народних звичаях
і традиція»*

Повір'я про птахів та комах

- Ворон кричить на нещастя, ворона – на дощ.
- Де водяться голуби, там хата не горить.
- Коли хочеш голубів плодити, візьми в церкві віника та й закинь на горище.
- Як летять дикі гуси, то підкидають угору трохи соломи і кажуть: «Гуси, гуси, нате вам на гніздо». Якщо цю солому зібрати із землі, зробити з неї гніздо, то квочка вилупить тоді стільки курчат, скільки яєць було підсипано, жодного бовтка не буде.
- Кажуть, як послухати уночі коло дятлового гнізда, то можна почути, як він стогне. То в нього голова болить від того, що він цілий день клював.
- Як побачиш весною журавлів і скажеш: «Веселики», то цілий рік весело тобі буде, а як скажеш «Журавлі», то будеш цілий рік журитися.
- Як закувала зозуля, то можна купатися.
- Кажуть, якщо хто при грошах навесні перший раз почує кування зозулі, то буде мати гроші цілий рік. Вірять також, що той, хто перший раз навесні почув зозулю, то буде жити стільки років, скільки разів прокує зозуля.
- Першою летить у вирій і останньою прилітає звідти зозуля, бо в неї зберігаються ключі, вона – ключниця вирію.
- Звиті ластівками гнізда в будинку віщують щастя тому сімейству, руйнувати їх вважається за гріх.
- Побачивши першу ластівку, умиваються, щоб не мати на обличчі веснянок.
- Яєць ластівки чіпати не можна, бо будуть веснянки.
- Якщо хто хоче зігнати ряботиння з обличчя, то треба, як перший раз побачиш ластівку, тричі сказати: «Ластівко, ластівко! На тобі веснянки, дай мені білянки!»
- Коли ластівка скупалась, то вже можна купатися.
- Не можна скидати ластів'яче гніздо, бо той, хто скине, буде рябий.
- Кажуть, якщо хто зруйнує гніздо лелеки, то тому не уникнути нещастя. Лелека неодмінно спалить усе в тієї людини. Існує також повір'я, що те місце, де в'є гніздо лелека, дуже хороше і приносить велике щастя його господарю.
- Не можна розкидати гніздо лелеки, бо в цей будинок ударить грім.
- Лелека – це заклятий чоловік, який давно колись ніс повний мішок того, що йому доручив Бог і наказав не розв'язувати мішка і не заглядати, що несе, а

вкинути в глибоку річку. А чоловік не витерпів, щоб не заглянуть. Та тільки розв'язав мішок, а звідти як рушили і жаби, і ящірки, і вужі – усе те, що лелека тепер збирає.

- Орел – із царів... Орла не можна бити, а як його стріляти, то треба спитати тричі: чи нажився на світі? Як нажився, то він буде прямо дивитись на тебе, а як не нажився, то одвернеться... У гнізді орлячим завжди є гроші: він без грошей ніколи гнізда не робить.

- Як півень обійде округ хати та заспіває, то неодмінно будуть гості.

- Коли на порозі сінешньому заспіває півень – будуть несподівані гості.

- Як їси, то не говори про курей, бо шуляк їх похапає.

- Не треба позичати квочки, бо свої кури не будуть квоктати.

- Як виносять перший раз квочку з курчатами на двір, то треба зажмуритися і сказати тричі: «Як я не бачу, так щоб ворона не бачила!», то не будуть ворони красти курчат.

- Не бери яєць із гнізд, як зайде сонце, а то кури питимуть яйця.

- Як пугач кричить: «Повив! Повив!», то маленька дитина десь народиться, а як «Пі-ів! Пі-ів!» - то весілля буде.

- Синиця стукне в шибку – будуть гості.

- Сова сміється – заміж хтось вийде.

- Як кричить сорока на хаті або під хатою, то гості будуть.

- Не можна сорочих яєць дерти, бо буде сорока курчат брати і порябіє лице.

- Де є чорногуз, там ніколи не буде велика хмара з бурею.

- Чайка – жінка-вдова. Як помер її чоловік, то вона стала чайкою та літала над його могилою і цигикала. Доля принесе нещастя тому, хто уб'є чайку.

- Добру людину бджола не кусає.

- Виставляючи навесні бджоли, переносять їх через гостру косу, щоб бджоли були злі і не далися чужій бджолі.

Як мужик гусей ділив (Українська народна казка)

У одного бідного мужика не стало хліба. От він і надумався піти до пана попросити. Та коли іти просити, то треба щось на гостинець понести! Піймав мужик гуску, сказав жінці спекти та й поніс у двір. Пан поговорив з мужиком, прийняв гуску та й каже:

- Спасибі тобі, чоловіче! Тільки як же ми поділимося тією гускою, у нас же сім'я чималенька!

А мужик одказує:

- Не клопочіться, пане, ось я розділю!

Узяв ножика, одрізав голову, дав панові, примовляючи:

- Ви, пане, усьому дому голова, то вам – голову.

Потім одрізав шийку, дав пані й сказав:

Ви, пані, найближчі до пана, до голови всьому дому, маєте й голосок любий до розмовоньки з усією сім'єю, то вам – шийка з горляночкою.

Потім одрізав лапки й каже синам пановим:

- Вам ніжки, топтати батьківські доріжки.

А далі дав панночкам крильця і сказав:

- Ви незабаром повилітаєте з дому, то вам – крильця. А останочки візьму собі.

Засміявся пан і дав мужикові хліба й грошей.

Почув багатий мужик, що пан за гуску дав мужикові і хліба, й грошей, та спік аж п'ятеро гусей і поніс до пана.

- Спасибі, - мовив пан, - тільки як це нам поділитися тими гусьми – нас же всіх шестеро! Я та дружина моя, та два сини, та дві дочки. Як же ми рівно поділимося?

Дунав, дунав багатий мужик і нічого не придумав.

Послав пан до бідного мужика.

- Ось, - каже, - така й така справа, поділи між нами гусей!

- Добре! – каже бідний мужик і став ділити тих гусей: дав одну гуску панові з панею й сказав:

- Оце вас буде троє з гускою!

Потім дав одну гуску синам:

- Оце, - й вас буде троє з гускою!

Дав і двом дочкам одну гуску.

- І вас, - каже, - буде троє.

А собі взяв дві гуски.

- Оце, - каже, - й нас троє буде: я та дві гуски.

Отепер уже всім наділено однаково. Усіх по троє!

Пан посміявся і дав бідному мужикові ще грошей і хліба, а багатого прогнав геть.

Загадки про птахів і комах:	
Крилатий, горластий, Червоні ласти. (<i>Гусак</i>)	Золоті клубочки Обліпили квочку. (<i>Курчата</i>)
Біле, як сніг, Чорне, як жук, Вертиться, як біс, І повертає в ліс. (<i>Сорока</i>)	Не князівської породи, А ходить в короні, Не їздок, а зі шпорами, Не сторож, а рано будить. (<i>Півень</i>)
Сіренька пташка У воді купалась І сухою зосталась. (<i>Качка</i>)	День і ніч я стукаю, Всі дерева слухаю. (<i>Дятел</i>)
Я весь день ловлю жучків, Їм комахок, черв'ячків, Зимувать не відлітаю, Під стріхою проживаю. Цвінь-цвірінь! Молодець	Не стулить і на мить очей – Вночі полює на мишей, Зате удень відпочиває, Ні, це не кішка, а ...(<i>сова</i>)

Я бувалий ... (<i>горобець</i>)	
Сіренька пташка У воді купалась І сухою зосталась. (<i>Качка</i>)	День і ніч я стукаю, Всі дерева слухаю. (<i>Дятел</i>)
Ну хто співця весни не знає? Закривши очі він співає, Та пісня радісна й дзвінка, Скажи, як звати співака? (<i>Соловей</i>)	Озира зимовий ліс, На морозі чистить ніс. Для коханих пташенят У гніздечку у цей час – Пуху, шишок і зернят На всю зиму він припас. (<i>Шишкар</i>)
У садку малий Микитка Захотів зірвати квітку, А вона його вкусила. Що за квітка це була? Це не квітка, а... (<i>бджола</i>)	Летить – виє, Сіло – землю рие; Чорне тіло, Чорний вус, Ніби справжній сажотрус. (<i>Жук</i>)
Ніс довгий, Голос тонкий, Хто його вб'є, Свою кров проллє. (<i>Комар</i>)	На поляні в лісі У високій хаті Проживають дружно Звірі рудуваті. (<i>Мурашки</i>)
Цілий день літає, Всім набридає, А вечір настане – Тоді перестане. (<i>Муха</i>)	Що за дивні рибаки: Ставлять сіті на гілки, В травах сіті розставляють, Нишком здобичі чекають. (<i>Павуки</i>)
Колискова пісня Люлі, люлі, прилетіли гулі Люлі, люлі, Прилетіли гулі Та й сіли на люлі. Ой ви, гулі, не гудіть, Колисочки не будіть. Колисочка шатається, Санюшечці дримається. Е-е, е-е,я!	Забавлянка Сорока-ворона Сорока – ворона На припічку сиділа, Діткам кашку варила. Підіть, діти, по водицю! (<i>Перебирають пальці один за одним, починаючи від мізинця</i>) І цьому дам, і цьому дам, І цьому дам, і цьому дам, А цьому не дам: - Цей бецман – Він дрова не рубав, В хату не носив, печі не топив, Води не носив, діжі не місив, Каші не варив, хліба не ліпив, В піч не саджав, кашу доїдав.
Вірші про птахів та комах:	
А в нашої квочки А в нашої квочки Всі сини і дочки –	Качечка Качечка кряче – Каченят не баче.

Маленькі, жовтенькі, Слухняні клубочки. <i>В.Шаройко</i>	Кличе качечка курчат: Чи не бачили качат? <i>Г.Бойко</i>
Лічилки:	
Попіл, попіл, попільниця... А де ж наша зозулиця? Понад морем літала, Синім оком кивала. А ти, киве, не кивай,	Стоїть півень на току У червонім чобітку. Будем півника просити: – Ходім жито молотити. А ти з города тікай.
Скоромовки: Ворона проворонила вороненя.	
Сів шпак на шпаківню, Заспівав шпак півню: - Я не вмю так як ти, Ти не вмєш так як я!	Ходить квочка коло кілочка, Водить діточок коло квіточок.
Хитру сороку Спіймати морока, А на сорок сорок Сорок морок.	Летів горобець, Сів на хлівець, Як вийшов стрілець, То й утік горобець.
Заклички та примовки:	
Іди, іди, дощику, Наварю я тобі борщичу У новому горщичу Та поставлю на вербі, Щоб не з'їли комарі. Буде вам, буде нам, Буде всім комарам.	Зозуле, зозуле, голубочко, Скажи мені, зозуленько, Скільки років я буду жити?
	Чорногузе, дядьку, Зроби мені хатку, І ставок, і млинок, І цибулі грядку.
Прислів'я та приказки:	
Бджола мала, а й та працює.	Гусь свині не товариш.
І гуси вола з ніг звальять, як їх багато.	Індик хвалився, та у борщ потрапив.
Індик хоч не співає, та багато думає.	Голодній курці просо сниться.
Дай курці грядку, а їй і города мало.	Курчат рахують по осені.
Не рахуй курчат доки не вилупляться.	Співатиме півень, чи ні, а день буде.

«Рослини в народних звичаях і традиціях»

Наші предки обожнювали рослини, адже вони давали майже все: їжу, корми для худоби, дах над головою, пальне, хатнє начиння, одяг, ліки, а ще рослини оберігали від лиха.

- Коли в сім'ї народжувався син, в господі висаджували дубок, щоб хлопець набрався від нього сили, а до першої купелі клали три листочки з верхівки дубка, зірвані матір'ю заздалегідь, щоб кріпкий був, любисток, щоб любили, барвінок, щоб довго жив, живокіст, щоб міцні були ручки і ніжки.

- Не можна ламати цвіту калини, бо накликаєш морози. З калини робили «лікувальні» віночки для дітей, щоб не боліла голова.

- Верба у давніх слов'ян була деревом Ярила – бога сонця, весни. Навколо верби водили молодят – вона захищала родинні вогнища.

Проти вітру кидали вербову гілку, вважаючи, що вона може зупинити бурю. Корисним вважалося «бити» членів сім'ї (особливо дітей) щойно освяченими в церкві вербовими гілочками на Вербну неділю, примовляючи:

*Не я б'ю, верба б'є.
За тиждень Великдень.
Будь великий, як верба,
А здоровий, як вода,
А багатий, як земля.*

Свячену вербу тримали за образами – від різних хвороб. Гілкою свяченої верби виганяли худобу на першу пашу. Ворота чи хвіртки прикрашали скибочками дерну з увіткнутими вербовими гілками, щоб відьми не відбирали у корів молока. Цікаво, що всохла на корені, трухлява, червива верба переставала бути оберегом. Вважали, що чорт переміг її оберегову силу.

Липа уособлювала добро, силу і щедрість матері-землі. У давнину липу шанували за те, що блискавки в неї майже ніколи не влучають. Вважалося, що людині під липою і оселі, біля якої росте липа, можна не боятися грози.

Барвінок у народі символізує життя. «Незнищений» вічнозелений барвінок був і оберегом. Казали: «Носитимеш барвінок при собі – блискавка не вдарить». Не можна було кидати зірваний барвінок деінде, тільки в воду, «щоб не вмер від спраги». Квіти барвінку асоціювалися з очима: дівчата клали їх під подушку, примовляючи, щоб очі були гарні, а маленьким дівчаткам матері вплітали барвінок у віночок, щоб ті мали добрий зір. Барвінок – запорука вірності, вічності кохання. У деяких місцевостях України побутував звичай: якщо батьки хотіли, щоб їхні діти одружилися, то давали їм, ще малим, з'їсти по листочку барвінку з одного стебла, щоб вони ніколи не розлучалися. Робилося це в домі батьків дівчинки в день святої Катерини, яка опікувалася дівочою долею, самі листочки підсолоджувалися розтопленим цукром, щоб життя дітей було «солодким». В інших місцевостях листочки часом з'їдали вже дорослі хлопець і дівчина, які хотіли одружитися. Важливо не перебрати міру, бо у великих дозах барвінок отруйний. А коли людина помирала, то барвінок висаджували на могилі, «би мрець бачив, що його пам'ятають і будуть пам'ятати, доки світ стоїть», бо ж вірили, що душа бачить усе.

Порівняння, пов'язані з рослинами

- В'ється, як барвінок.
- Впала, мов підкошена трава.
- Вчепився, як реп'ях до кожуха.
- Гарна, як калина.
- Гірка, як редька.
- Гнучка, як береза.

- Дрібний, як мак.
- Міцний, як дуб.
- Пахучий, як м'ята.
- Росте, як бур'ян.

Прислів'я та приказки	
Ці горіхи не на наші зуби.	Між трьома деревами заблукав.
Скоромовка Бабин біб розцвів у дощ, Буде бабі біб у борщ.	
Загадки	
Круглий, як шар, зелений, як трава, червоний, як кров, солодкий, як мед. (Кавун)	І печуть мене, і варять, і їдять, і хвалять – бо я добра. (Картопля)
Вузлата, листата, а росте головата, на одній нозі стоїть, сто сорочок на ній. (Капуста)	Сидить дід над водою з червоною бородою. Хто йде – не мине, за борідку ущипне. (Калина)
Без очей, без рук, а лізе на дрюк. (Квасоля)	Білі зуби маю, та не заплітаю. (Кукурудза)
Сидить баба у коморі, а коса її на дворі. (Морква)	
Народні прикмети:	
Барвінок щойно з-під снігу і одразу рясно зацвітає – трави влітку буде багато.	Якщо вільха раніше розпустить бруньки от берези, то чекай холодного дощового літа.
Якщо навесні з берези тече багато соку, то літо буде дощове.	Багато шишок на соснах та ялинах – на врожайний рік жита і пшениці.
Рясно цвіте осика – на врожай вівса, сильна зав'язь на ліщині – добре вродить просо.	Лушпиння на цибулі тонке – зима буде теплою, а грубе та з багатьма застібками – холодною.
Якщо буйно вродять горіхи – довгою буде зима.	Якщо лист на березі жовтіє зверху – буде рання зима.
На дощ влітку сильніше звичайного пахне акація, плаче клен, троянда чи шипшина вдень не розкривають своїх пелюсток.	Якщо в червні вранці трава пахне дужче звичайного – до дощу.
Якщо бур'яни влітку ростуть особливо високі – зима сніжна.	Якщо осінь бідна на гриби, то зима буде багатою на сніг і морози.
Рясно вродила горобина – дощовою буде осінь.	Якщо листопад дерев не обтрусить – довгою зима бути мусить.
Якщо буйно вродять горіхи – довгою буде зима.	Якщо лист на березі жовтіє зверху – буде рання зима.

Кросворд

По горизонталі:

1. Що за трава, що й сліпий знає? (Кропива)
2. В кожній господі я у великій пригоді;
А хто мене роздягати візьметься,
Той слізьми заллється. (Цибуля)
3. Що цвіте, що його ніхто не бачить. (Папороть)
4. Біла, а не сніг, зелена, а не лист, кучерява, а без волосся. (Береза)

По вертикалі:

1. Рoste біла, а подує вітер – відлітає. (Кульбаба)
5. Навесні зацвітає білим цвітом, а в жнива – червоним плодом.
(Вишня)
6. Стоять у лузі сестрички, золотенькі очі, білі вії. (Ромашки)

											6.Р
											О
										5.В	М
				1.К	Р	О	П	И	В		А
				У				Ш			Ш
2.Ц	И	Б	У	Л	Я			Н			К
				Ь				Я			И
				Б							
				3.П	А	П	О	Р	О	Т	Б
				Б							
4.Б	Е	Р	Е	З	А						

Вікторина

1. Яка рослина вбиває звіра? (Звіробій)
2. З якої рослини горить цвіт? (Горицвіт)
3. Які дзвоники не дзвенять? (Квіти дзвоники)
4. Яка квітка каже, що росте у лісі? (Пролісок)
5. Яку культурну рослину у нас називають «другим хлібом»? (Картоплю)
6. З плодів якої рослини виготовляють родзинки? (З винограду)
7. З пелюстків якої рослини варять варення? (З троянди)
8. Які рослини не пустять у приміщення мух? (Пижма, полин)
9. Насіння цієї рослини разом із землею на чоботях переселенців з Європи перетнуло океан і потрапило в Америку, а тому отримало назву «слід білої людини». У нас ця рослина зустрічається скрізь, особливо біля

доріг, від чого і пішла його назва. Про яку рослину йде мова?
(Подорожник)

10. Квіти цієї рослини свіжі і взимку, і влітку. Раніше її клали між віконними рамами, щоб всю зиму згадувати про літо. Порошком з цих квітів пересипають одяг від молі. А також ця рослина використовується для лікування шлунка і печінки. Що це за рослина? (Безсмертник)

11. Яке дерево зацвітає весною самим першим?(Вільха сіра)

12. Які лісові ягоди можуть служити ознакою початку і закінчення літа?
(Суниця і лісова малина)

13. Листя яких дерев восени червоніє? (Горобини, осики, клена)

14. Яку рослину в народі називають:

- «татарським зіллям» (айр)
- «одолень-травою» (валеріану)
- «євшан-зіллям» (чебрець)
- «Петрів батіг» (дикий цикорій)
- «Перуновим зіллям» (папороть)
- «татарським чаєм» (душицю)

Із яких рослин готували повсякденну та святкову їжу українці

Кліматичні умови сприяли різноманітності рослинних компонентів, що споживалися в їжу на Україні: досить велика кількість різних зернових: жито, пшениця, гречка, просо, ячмінь, кукурудза, овес; бобових: горох, квасоля, боби; овочевих: буряк, морква, пастернак, капуста, цибуля, часник, огірки, пізніше картопля тощо; а також фруктів, ягід, грибів.

Вироби з борошна: хліб, балабушки (невеличкі булочки круглої форми з кислого тіста), вареники, вергуни (печиво з прісного тіста), галушки, гречаники (гречані млинці або перепічки), затірка, кваша (кисіль з борошна), кльоцки, коржі (хліб з прісного тіста), лемішка (кашоподібна борошняна страва), локшина, медівник (солодке печиво), млинці, оладки, пампушки, перепічки, пироги, пундики, сластьони, соломаха, книші, мамалига; верч, дивень, жайворонки, калита, калач, коливо, коровай, корочун, лежень, мандрики, паска, шишки...

Круп'яні страви: гарбузова каша, голубці, зубці, крупник (юшка з крупами), куліш, путря (страва з непоміченої ячмінної крупи), тетеря, кутя.

Овочеві страви: борщ, горохляники, деруни, зрази, капустняк, тушкована капуста, картопляники, овочеві салати...

Напої: варенуха, квас, наливки, настойки, пиво, сирівець, узвар, чай...

Українські народні пісні, у назвах яких зустрічаються назви рослини:

- «Ой на горі жита много»
- «Стоїть явір над водою»
- «Ой дівчино, шумить гай»
- «Ой хмелю ж мій, хмелю»
- «Ой зацвіла рожа край вікна»
- «Чи я в лузі не калина»
- «Ой час, мати, жито жати»

- «Гей люди їдуть по ліщину»
- «В кінці греблі шумлять верби»
- «Зашуміла ліщинонька»
- «Коло мої хати зацвіли блавати»
- «Не стій вербо»
- «Ой дуб та береза»
- «Ой за гаєм, гаєм»
- «Ой чого ти, дубе»
- «Ох і не стелися, хрещатий барвінку»
- «Поза лісом зелененьким»
- «Посадила огірочки»
- «Розвивайся ти, дубочку»
- «Цвіте терен»
- «Чом дуб не зелений?»
- «Червона калінонька»
- «Червона калінко, листя зелененьке»

Українські народні казки, у яких йдеться про рослини:

- «Золота пшениця»
- «Хліб і золото»
- «Дарунки з трьох зернин»
- «Як пан сіно їв»
- «Солом'яний бичок»
- «Гайгай»
- «Про липку і зажерливу бабку»
- «Казка про билинку і горобця»

«Тварини в народних звичаях і традиціях»

Народні повір'я про тваринний світ

1. У **баранів** видовжується вовна – на мокру погоду, а скорочується – на суху.

2. **Ведмеді** – це колись були люди, які жили в лісі: похмурі, негостинні, не хотіли ні з ким знатися. Зайшов до них благочестивий монах, пройшов усе село вздовж і впоперек, прохаючи нічлігу, але ніхто йому навіть дверей не відчинив. Монах прокляв їх, от вони й стали ведмедями.

3. Кажуть, що **воли** розмовляють між собою людською мовою перед Новим роком. Про це існує переказ «Один дуже скупий чоловік захотів переконатися в тому, що воли розмовляють, і сховався перед Новим роком в ясла, з яких, як правило, харчувалися воли. Ввечері він дійсно почув волів. Його воли говорили один одному: «Не маємо що їсти: господар наш усе поїв сам; спочиваймо хоч, бо завтра господаря повеземо на цвинтар». Кажуть, що так усе й відбулося. А тому особливо дбають, щоб перед Новим роком добре нагодувати своїх волів».

4. Розказують, що **вовки** їдять чортів. Якби їх грім не бив та вовки не виїдали, то їх би такого розплодилося, що і світу не було б видно.

5. Зайця створив чорт. Якщо **заець** перебіжить кому-небудь дорогу, то з тим трапиться якесь нещастя. Побачивши зайця, який перебігає дорогу, треба негайно викинути з воза жмут сіна. Кажуть, що в такому випадку заець повернеться назад.

6. Якщо в дорозі пирхають **коні**, то подорожні з великою радістю будуть прийняті там, куди їдуть. Якщо кінь, виїжджаючи з двору, почне упиратися чи спотикатися, то буде невдача. Не можна йти там, де качалась коняка, бо будуть лишай.

7. **Кішка** створена Богом і вважається доброю істотою. Їй приписують здатність охороняти людину від усього злого. Розповідають таку легенду: «Коли Ной забрав у збудований ковчег по парі тварин, то чорт, бажаючи зробити йому зло, таємно впустив мишу, сподіваючись на те, що вона прогризе в ковчезі діру і таким чином ковчег буде потоплено. Але кішка, побачивши мишу, відразу ж схопила її і задушила, порушивши плани диявола. З того часу кішки завжди винищують мишей, які створені чортом на зло людям».

Як чорний кіт перейде дорогу перед вами – буде невдача (щоб уникнути невдачі, потрібно взятись за гудзик).

Як кіт вмивається лапкою, то будуть гості.

Як кіт перескочить через діжу, то не вдасться хліб.

Після кішки як нап'єшся, то буде нежить.

Не гладь kota проти шерсті, бо в хаті буде марево.

8. Відьма навіть боїться кози.

Сіра коза дає більше молока, ніж коза іншої масті.

Пострижеш козі бороду – не дасть молока.

9. Коли купуєш **корову**, то треба брати з рук із налигачем, бо без налигача – буде без молока.

Як б'ється корова, то їй треба мотузком із мерця зв'язати ноги – і тоді перестане битися.

Як корова б'є ногами при доїнні, то треба з чотирьох ніжок стола зішкребти дерево і цей зішкреб захвати в хліб і дати корові з'їсти, то тоді перестане бити.

Щоб не біла корова, можна також підкову тримати на порозі кілька днів, а потім цю підкову під піч покласти.

Коли йдеш доїти корову, то завжди бери шматок хліба, ламай його руками і давай корові з'їсти.

Як корова тільки зализується наперед, то буде мати бичка, а коли зализується назад, то буде мати телечку.

Не можна нічого позичати нікому, як теля знайдеться в корові, бо зменшиться молоко.

Коли пожаліє той, що продав, то в покупця воно не поведеться.

Не можна бити корову очеретиною і білою палицею, бо хворітиме.

Не можна нести дійницю з молоком від корови не закритою, бо як хто загляне в дійницю, молока зменшить корові.

10. Як хочеш аби велися **свині**, то треба купувати на ярмарку не в тітки, а в чоловіка.

11. Як тільки помітиш, що свині здорово риють, то неодмінно будуть здихати.

12. **Собака** навпроти тебе біжить – добра ознака.

Як приб'ється чужий собака до обійстя, то це на щастя. Якщо дівку вкусить собака, то вона незабаром вийде заміж.

Собаку або кішку не йди годувати солоним, бо воші заїдять.

Як собака порве чоловіка, то скоро і сам пропаде.

Якщо собака сидячі їздить по землі – будуть гості.

Шилохвостик

(казка)

Жила собі під верандою однієї дачі жвава мишача сім'я. Жила та й горенька не знала. Вночі, коли господарі солодко спали в кімнаті, миші вибігали на веранду й гралися, скільки хотіли. Тут, у куточку, дівчинка Оля лишала повно-повнісінько своїх іграшок. Були між них і пластмасовий цапок, і гумова білочка, й сірий плюшевий кіт, у якого теліпалося праве вухо, і дзига... Особливо любили мишенята смикати іграшкового kota за вуса, а найнапустотливіше з них, Шилохвостик, вискакувало йому на спину й гарцювало, як на коні. Ще й вигукувало:

- Тра-та-та, тра-та-та, не боюся я kota!

Побавляться мишенята, порозважаються та й позносять іграшки назад у куточок, щоб Оля, як прокинеться вранці, не сердилась. А Шилохвостик залишав іграшки посеред веранди, бо був дуже капосний...

Але послухайте, що сталося однієї ночі, власне, після того, як тато подарував Олі заводного мопеда. От уже ловкенька іграшка! Ставай задніми лапками на підніжку, передніми тримайся за кермо і – дж-ж! – мчи, як вітер.

Вхопив Шилохвостик мопеда і ну гасати по веранді.

- Будь обережний, – застерігала його миша-мати, – бо сюди вже навідувався справжній живий котисько.

А Шилохвостик і вусом не веде, їздить собі та виспівує:

- Тра-та-та, тра-та-та, не боюся я kota!

Раптом на протилежному боці веранди блиснули два зелені вогники.

- Кіт! Кіт! – запищали звідусіль мишенята.

Шилохвостик навіть не спам'ятався, як опинився у шпарці. Тільки хвостик у нього дрібно тремтів з переляку.

Тим часом зелені вогники наблизилися до самісінької шпарки. Кіт припав до підлоги і якомога привітніше запитав: – Чого, ти злякалося, мишенятко? Виходь, пограємось!

- Не маю часу! – пропищав Шилохвостик. – Та й зуби он які в тебе!

- Не бійся, – облизався кіт, – я тебе не чіпатиму. Якщо хочеш знати, я полюблюю рибку, інколи поласую котлеткою, поп’ю молочка чи полизькаю сметанки. А мишей я зроду не кривджу. Виходь. Мені нудно вилежуватись на хазяйських килимах самому... Ось тобі моя чесна лапа, і давай дружити!

- Давай! - сказав Шилохвостик. На якусь мить він забув обачність і висунув із шпарини лапку. Та тільки висунувся до котових подушечок, як зразу ж відсахнувся, наче йому припекло, бо відчув, як ворухнулися гострі-пригострі котячі пазурі.

- Чого ж ти не вилазиш? – мукнув кіт.

- Мене мама кличе, схитрував Шилохвостик. – Я вийду пізніше.

Чекав, чекав його кіт та й не дочекався.

Василь Бережний

Скороговки: Коваль кував коня, Кінь коваля копитом, Коваль коня кнутом.	
Мурлико муркоче – Морозива хоче. Мурлико руденький, - Замерзнеш, дурненький!	Мишка раз прийшла до кішки Уклонила кішці в ніжки. Кішці – смішки, Мишці – нітрішки.
Загадки:	
Гавкає, кусає, а в дім не пускає. (<i>Собака</i>)	
У нашої бабусі Сидить звір у кожусі. Біля пічки гріється, Без водички миється. (<i>Кіт</i>)	Не дід, а з бородою, Не бик, а з рогами, Не корова, а доїться. (<i>Коза</i>)
Хвіст гачком, А ніс п’ятачком. (<i>Свиня</i>)	Що за звір, що на носі Має він великий ріг? (<i>Носоріг</i>)
Я шукаю мед, малину, Рибку сам собі ловлю, Влітку й миті не спочину, А зайде зима, то сплю. (<i>Ведмідь</i>)	Влітку сіренький, А взимку біленький, Довгі вуха має, Швидко в ліс стрибає. (<i>Засць</i>)
Хоч не шию я ніколи, Та голок маю доволі. (<i>Їжак</i>)	Маленьке, сіреньке, А хвостик, як шило. (<i>Миша</i>)
Сірий, зубастий, По полю блукає. Ягнят шукає. (<i>Вовк</i>)	Голодна реве, А нагодована жує, Дітям усім молоко дає. (<i>Корова</i>)
Пазуристий він, гривастий, Як збирається напасти. Рявкне – ох, і лютий рев... Відгадали? Так, це ... (<i>Лев</i>)	Дуже довга в нього шия І смугаста, як у змія. Через це через паркан Заглядає, ніби кран. (<i>Жираф</i>)
Дуже товсті ноги маю, Ледве їх переставляю,	Прийшла вона Із довгим віником

Сам високий я на зріст, Замість рота в мене хвіст. <i>(Слон)</i>	На бесіду із півником. Схопила півня на обід, Та й замела мітлою слід. <i>(Лисиця)</i>
Вірші:	
<p>Хто чим любить ласувати В стайні коник заіржав – Мабуть, сіна забажав. І корівка тут як тут. - А мені травиці жмут. – Півник голосно кричить: Кукурудзи принесіть! – Свинка каже: - Хрю-хрю-хрю, Я картопельку люблю. – М'яса ласого шматок З'їв би радо пес дружок. А качата на ставку Ловлять ряску в холодку. Ну, а з вас, мої малята, Хто чим любить ласувати? <i>Олена Журлива</i></p>	<p>Підростай швиденько Приніс учора татко Сіреньке цуценятко, Воно із нами грається І зовсім не кусається. - На, молочка, маленьке, Та підростай швиденько! <i>Густава Сафонова</i> Киця Плакала киця на кухні, Аж їй очиці попухли. «Чого ж ти, киценько, плачеш? Їсти чи питоньки хочеш?» — «Ні їсти, ні пити не хочу, З тяжкої жалості плачу. Сам кухар сметанку злизав, На мене, кицюню, сказав. <i>І. Франко</i></p>

Прислів'я та приказки про тварин

- Пошануй худобу раз, а вона тебе десять раз пошанує.
- Хто худобину б'є, той потім без неї буде.
- Куди баран, туди й вівці.
- Вівця, як бджола, дає один прибуток.
- Добра штука оті вівці, і кожух, і свита, і губа сита.
- Не рахуй овець у череді, а рахуй в загороді.
- З бика не надійш молока.
- Без вола хата гола.
- Хіба воли ревуть, як ясла повні.
- Корова в дворі – харч на столі.
- Добре телятко дві корови ссе.
- Аби узда, а кінь буде.
- Гладь коня вівсом, а не батогом.
- Дарованому коневі в зуби не дивляться.
- Коневі роса – ліпше вівса.
- Куди коні, туди й віз.
- Любиш поганяти, люби й коня годувати.
- Не стій ззаду коняки, коли не знаєш її норову.
- Добра кобила: море перескочить, хвоста не замочить.
- Коза з вовком тягалася, тільки шкура зосталася.
- Не довіряй козу вовкові, а капусту козі.

- Поставили козла город стерегти.
- Із свині чоловік ніколи не буде, а з чоловіка свиня може стати.
- Нема того пня, щоб не почухалась свиня.
- Посади свиню за стіл, вона й ноги на стіл.

Казки, у яких головними героями є тварини

- «Лисичка в суддях»
- «Як лис вовкові масло показав»
- «Лисиця та рак»
- «Як лис розводив курята»
- «Як вовк забажав козенят»
- «Жаба боязкіша за зайця»
- «Лисове серце»
- «Про вовчика-братика і лисичку-сестричку»
- «Лисичка, котик і півник»
- «Дід, баба і вовк-колядник»
- «Як миша віддячила левові»
- «Лев та заєць»
- «Мишача рада»
- «Хитрий заєць»
- «Журавель і лисиця»
- «Вовк під вікном»
- «Кравець і вовк»
- «Кіт і пес»
- «Про жар-птицю і вовка»
- «Лисичка-сестричка і вовк-панібрат»
- «Пан коцький»
- «Коза в заячій хаті»
- «Котик і півник»
- «Як лев утонув у колодязі»
- «Звірі під пануванням лева»
- «Цап та баран»
- «Як чоловік і ведмідь газдували»
- «Котофей та пан Печерецький»
- «Дід, баба і вовк-співак»
- «Як залізний вовк королевича з королівною одружив»
- «Як лисичка Івана-баштанника зробила царевичем»
- «Про братика баранця»
- «Про козу-дерезу»
- «Козел і баран»
- «Солом'яний бичок»

Вірш-гра «Так» чи «Ні»?

- Зіграти хочеться мені
- Із вами, друзі, в «Так» чи «Ні»?
- Я вам питання задаю,
- Готуйте відповідь свою.
- Відповідайте, як мастак,
- Єдиним словом «ні» чи «так».
- Якщо кмітливий, друже, ти,
- То може й рима допомгти.
- Але вона хитрюща в нас –
- Аби не збила з толку враз.
- Тягнути час навіщо нам?
- Почнімо гру – побачиш сам.
- Скажіть, співає сом пісні?
- Не гайся з відповіддю... Ні
- Чи вміє плавати гусак?
- Ну що ви скажете тут? Так
- Чи може стати у вогні
- Вода холодним льодом? Ні
- Скажіть мені, червоний мак
- В січневу пору квітне? Ні
- А крокодил букет на дні
- З лілей зібрати може? Ні
- Чи може вище гір літак
- У вишину злетіти? Так
- А візерунки на вікні
- Мороз малює взимку? Так
- Чи правда, друзі-бо, що рак,
- Коли повзе, то задки? Так
- Якщо не їстиме три дні,
- Верблюд ходити зможе? Так
- До забіяк і розбишак
- Є у людей повага? Ні
- Чи досягають навесні
- Пшениця й жито в полі? Ні
- Коли розсердиться хижак,
- Слона він може вбити? Ні
- Ріка біжить удалині,
- Чи є у неї ноги? Ні
- Росте у морі пастернак?
- Відповідай скоріше... Ні

- А чи буває сон у сні?
- Чекаю відповіді... Так
- Перекривив синицю шпак
- Таке в житті буває? Так
- Скажіть, морози крижані
- Страшні для мавп тропічних? Так
- Чи правда це, що вовк усмак
- Наївся груш і яблук? Ні
- А під кінець скажіть мені:
- Цікава гра у «Так» чи «ні»? Так

Н.А. Бортняк

Звірина телегуморина

Правила гри. Діти тягнуть жеребки, у яких визначено, хто яку тварину показуватиме (пантоміма).

Варіанти завдань: ведмідь на пасіці, кіт вмивається, хом'ячок їсть, білочка їсть горішки, ящірка на камені, лисичка в курятнику, мишка з сиром...

Умови гри. Беззвучно передати рухами поведінку певної тварини у певній ситуації.

Завдання для аудиторії: вгадати тварину і її дії.

Гра «Чорний ящик»

У ящик кладеться іграшка із зображенням тварини або малюнок тварини. Потрібно вгадати, що то за тварина. Можна задавати запитання, на які ведучий може відповісти лише «Так» чи «Ні».

Гра «Аукціон»

Оголошується тема. Учасники по черзі називають тварин (не повторюючись). Хто останній назве, той виграє.

Можливі теми: Хижаки. Всеїдні. Дикі тварини. Свійські тварини...

Гра «Показуха»

На табло написані назви тварин. Один учасник команди пантомімою зображує тварин. Виграє та команда, яка за 1 хв відгадає більш написаних слів. Можливі тварини: заєць, слон, жирафа, мавпа, кенгуру, кіт, собака, корова...

Гра «Гвіздок сезону»

Команди із зав'язаними очима за визначений час малюють корову. Перші номери – роги, другі – копита, треті – голову, четверті – хвіст, п'яті – тулуб. По закінченні учасники описують «нову породу» корови і роблять їй рекламу.

Театр звірів біля мікрофону

Перебіг гри: Під час читання диктором задалегідь підготовленого тексту казки в певних місцях крики тварин озвучує будь-хто з дітей (звукonasлідувальні імпровізації).

Варіант тексту для диктора

Сьогодні ми розповімо казочку про маленьке зайченятко, яке втекло від мами і загубилось. Звірятко заплакало і спитало в зозулі, яка сиділа на дереві: «Де моя мама?» Зозуля начебто хотіла щось сказати, але в неї вийшло тільки так:... (мікрофон-дітям).

Зайчик побіг до річки і спитався дороги в риб. Але вони тільки дивились на нього круглими очима і пускали бульки. Зате стара жаба охоче допомогла – вона довго щось пояснювала. Але зайчик нічого з того не зрозумів, бо в жаби лише й виходило: ... (мікрофон дітям).

Тоді зайчик подався до людей. У дворі його зустрів собака. Мабуть, він зрадів гостю бо радісно загавкав – ось так... (мікрофон дітям). А кіт, що сидів на паркані, лише хмикнув у вуса і здивовано нявкнув:... (мікрофон дітям). Зайчик чемно привітався і підійшов до корови, що стояла біля хліву. Тільки-но він хотів її спитати про свою маму, як корова затрясла головою в сказала: ... (мікрофон дітям). «Все ясно», - подумав зайчик і підійшов до коня. Той тільки фиркнув в його бік, - ось так:... (мікрофон дітям). Зайчик відскочив, але ззаду на нього наступав білий рогатий звір з бородою. Зайчик мало не впав від страху, той протяжно закричав: «Цитьте! Зовсім налякали звірятко». Він узяв зайчика на руки і поніс у ліс до мами.

«Український рушник»

Рушник – вузький (30-50см) і довгий шматок лляної або бавовняної (з другої половини ХІХ ст.) тканини, прикрашеної вишитими або тканими орнаментами, акцентованими на кінцях. Виконує функції – ритуальну (набожник), обрядову (весільний), декоративну, ужиткову (утиральник).

Ритуальні функції рушника відомі здавна. Рушниками в дохристиянський період прикрашали священні дерева, приносили в жертву священним джерелам. Деякі дослідники припускають, що рушник слугував чимось на зразок ікони. Прикрашений геометричними орнаментами – символами сил природи, він займав почесне місце у оселі – у «красному» куті. Коли було прийняте християнство і з'явилися мальовані ікони, рушник залишився на своєму місці. Він і понині накриває ікони (богів). Так з'явилися рушники-набожники або божники. Як обрядова річ, рушник використовувався найперше у весільному обряді для перев'язування сватів на заручинах та дружків під час весілля (плечові рушники), підстилання під ноги та зав'язування рук молодим під час вінчання, для накривання вінчальних вікон. На рушнику з хлібом-сіллю зустрічають молодих, що повертаються з церкви, гостей. Зустрічати хлібом-сіллю на рушнику – давня традиція українців.

Значну роль відіграють рушники в складі посагу нареченої. Чим їх більше, тим вважалася багатшою і майстернішою дівчина, яка пишалася тим, що «рано вставала, пізно лягала та рушники дбала».

Переважає більшість рушників використовувалася як декоративні і звалися кілковими, бо вішалися на стіні на один, або два дерев'яні кілочки (пізніше цвяхи).

Багато готувалося також рушників-утиральників із досить скромними рядками орнаменту.

За технікою виконання рушники поділяються на дві групи – вишивані та ткані.

Слово *орнамент* походить від латинського слова «орно» – художнє прикрашування, узор, який характеризується ритмічним розміщенням елементів (мотивів). У побудові орнаменту часто використовуються принципи ритмічних повторів. Елементи, що створюють орнамент, можуть бути більше чи менше натуралістичними, відтворюючи дійсність: звичайно ж в народних орнаментах елементи піддаються декоративному узагальненню, так званій стилізації.

Орнаменти можуть бути геометричні, рослинні, із включенням стилізованих зображень тварин, з включенням стилізованих зображень людей, із включенням стилізованих зображень птахів.

Для Чернігівщини характерні перш за все зображення птахів, качок, голубів, пав, а також стилізованих жіночих постатей з піднятими в позі моління руками. Дослідники вважають ці постаті зображенням дохристиянської богині-Берегині, Рожаниці, які можливо у давнину прикрашали ритуальні рушники. Пташки ж, звані «голубочками», здавна були символами кохання та вірності, характерними для орнаментів весільних рушників.

Даних, якими були *ритуальні* рушники в дохристиянській період, не збереглося. До нашого часу дійшли тільки такі рушники ритуального призначення як божники (набожники). На божниках інколи вишивалися тексти релігійного змісту та стилізовані постаті архангелів. Для таких районів, як Сосницький, Коропський, Новгород-Сіверський, Борзнянський божники характерні дуже довгі і вузькі (із розрізаного навпіл полотна), називають їх тут «завісками» або «божницями».

Декоративні рушники використовувалися для прикрашування оселі, їх вішали на стінах та над вікнами, ними оздоблювали родинні портрети. За орнаментикою та композицією ці рушники дуже різноманітні, але завжди мають багато вишивки.

Майже не відрізнялися від декоративних *обрядові* рушники. У зв'язку з тим, що вони під час весільного обряду демонструвалися перед односельцями, вони повинні були гарно прикрашатися. В орнамент цих рушників часто попарно зображувались пташки – голубочки.

Рушники *утиральники* прикрашалися на кінцях смужкою переважно рослинного орнаменту.

За орнаментикою та технікою виконання чернігівські рушники можна розподілити на 5 груп. Найбільш цікава – це рушники, вишиті давніми орнаментами лічильними техніками: лічильною гладдю, вирізуванням, виколюванням, мережками. Вишивка, виконана білими нитками по сірому полотну, дуже вишукана, складна за виконанням. Орнаменти завжди геометричні, композиція – стрічкова. Райони розповсюдження таких рушників – Борзнянський, Ічнянський, Прилуцький, Срібнянський.

Друга група – це рушники з геометричними орнаментами, виконані хрестиковою технікою червоними, червоними в поєднанні з синіми, червоними в поєднанні з чорними нитками. Ці рушники характерні для центральних і поліських районів Чернігівщини.

Третя група рушників має стилізований рослинний орнамент із «деревом життя», що виконувалося червоними нитками рушниковими швами (малюнок обшивається по контуру, а поле зашивається дрібними геометричними мотивами). Ця вишивка прийшла в народне мистецтво з побуту багатой козацької старшини наприкінці XVII – початку XVIII століть. Маємо свідчення про побутування її у Борзнянському та Менському районах. На Поліссі подібні орнаменти виконувалися не рушниковими швами, а гладдю, двобічною гладдю, стібком, петельним швом червоними і синіми або червоними і чорними нитками. Відомі ці прості техніки і у Сосницькому, Борзнянському районах, де ними вишивали «красні» рушники з бавовняної червоної тканини. Вишивка на них виконувалася білими нитками, білими в поєднанні з синіми, чорними або жовтими. Для Коропського, Городнянського, Чернігівського районів було характерне пришивання на кінці рушників смуги червоної тканини, які інколи призбирувалися.

Четверта, найбільш чисельна на сьогоднішній день, група об'єднує рушники з рослинними орнаментами, виконаними хрестиком червоними і чорними нитками. Орнаменти – натуралістичні, що не характерне для народного мистецтва. Помилково вважається, що це і є традиційна українська вишивка, хоч насправді вона прийшла в народне мистецтво з рекламних видань. Ці нові для українських рушників орнаменти з мотивами троянд, лілій, винограду все ж склалися в традиційні композиційні схеми і широко розповсюджені по всій території Чернігівщини. Особливо гарні і багаті рушники цього типу в Чернігівському районі.

Невелику за чисельністю групу складають рушники образотворчого характеру, на кінцях яких переважно хрестиковою технікою виконували сюжети з селянськими хатами, козаками та дівчатами.

Матеріалом для виготовлення рушників слугувало домоткане полотно, а з кінця XIX ст. і бавовняна фабрична біла тканина. Використовувалась і купована тканина червоного кольору.

Вишивка виконувалася у давнину лляними вибіленими або фарбованими у червоний колір нитками. У XIX ст. селяни отримали змогу купувати білу («біль»), червону та чорну заповоч – бавовняні нитки, що завозилися на Україну зі сходу. Уже в наш час з'явилися кольорові нитки – муліне.

Вишивані рушники виготовлялися майже виключно для себе, коли дівчина готувала собі посаг. Продати рушник жінка мала тільки при матеріальній скруті. Традиція виготовляти вишивані рушники дожила на Чернігівщині до наших днів. Зараз майстрині виготовляють не тільки орнаментальні, а й тематичні рушники.

Таке ж призначення, як і вишивані, мали рушники з тканими орнаментами. Але якщо вишивати могла кожна дівчина чи жінка, то для ткання

потрібно було мати верстат, а це обмежувало виробництво тканих рушників. То ж особливе місце займали осередки по виробництву тканин, серед яких місто Кролевець. У Кролевці, відомому як ткацький осередок з XVIII ст., ткалися рушники подарункові і кілкові. Відрізнялися вони шириною: перші – 30 см, другі – 50см.

Орнаменти ткалися червоними нитками по білому тлу і білими – по червоному. Виготовляли в Кролевці і рушники київського типу, які прикрашалися простими лінійними орнаментами, виконаними різнокольоровими нитками.

Кролевецьке ткацтво не могло не вплинути на виробництво тканих рушників. Величезна кількість тканих рушників, знайдених на півдні Чернігівського та півночі Куликівського районів, слугує підтвердженням цього. Ще й зараз тчуть рушники в селі Дроздівка Куликівського району, але вже різноколірні.

На прикінці XIX ст. була створена ткацька майстерня у селі Дігтярі Срібнянського району, де виготовляли і рушники. Орнамент дігтярівських рушників – стрічковий або у вигляді розміщених одне над одним зображень суниць чи дерев («берези»), виконаний червоними нитками.

Для виготовлення тканих рушників використовувалося старовинне чернігівське ткацтво, назване мистецтвознавцями світлотіньовим. Ця техніка характеризується використанням білих і сірих ниток, які, переплітаючись, утворюють білий геометричний орнамент на сірому тлі тканини. Найбільш розповсюджені світлотіньові рушники на території Менського, частини Сосницького, Коропського, Борзнянського, Чернігівського районів. Деякі свідчення вказують на те, що значними центрами виробництва світлотіньових рушників були м. Березна та с. Дягова Менського району.

Отже рушники відігравали значну роль у духовному житті і побуті українців. Нині рушники продовжують використовуватися як декоративні та обрядові (під час весілля) предмети, але повністю втратили значення предмета посагу.

«Українська народна дитяча іграшка»

На території України найдавніші прототипи іграшки виявлені в с. Мезин Коропського району Чернігівської області. Це були фігурки пташок, вовка чи собаки, виготовлені з мамонтового бивня приблизно 25 тис. років тому. Мали вони обрядове значення.

У IV-III тис. до н. е. трипільці виготовляли керамічні жіночі статуетки, різноманітні фігурки тварин (овець, коней, биків тощо) та їх дитинчат, які символізували плодючість.

Від українських іграшок періоду XIV-XVIII ст. майже нічого не збереглося. Однак етнографи стверджують, що виготовлення забавок не припинялося ні в XIV, ні в XVI століттях. У другій половині XVIII ст. внаслідок розвитку в Україні ярмаркової торгівлі розпочалося масове

виробництво забавок на продаж. Жодний ярмарок не обходився без глиняних коників, баранчиків, півників, маленького посуду, ляльок – «пань», розписаних орнаментом, прикрашених кольоровою глиною і покритих прозорою поливою.

Найбільше виготовляли забавок на Наддніпрянщині, Поділлі, Прикарпатті. Серед тогочасних іграшок Наддніпрянщини кінця ХІХ ст. – дерев'яні кухлики для зачерпування рідини, дерев'яні ляльки, маленькі моделі побутових речей (іграшкові товкачки, тачівки, рублі, оздоблені різьбленням), дзиги, вітрячки тощо. Популярними були механічні забавки з відповідними руховими елементами – вирізані фігурки попарно з'єднаних планками ведмедів, ковалів, ткачів; головоломки для дітей – так звані велика і мала мороки. Велика морока складалася з двох довгих і дванадцяти коротких кілочків, що утворювали на основній осі три хрестоподібні конструкції, а мала – із чотирьох однакових кілочків, зв'язаних у хрестик. Щоб їх розібрати, а потім скласти, необхідно було виявити кмітливість і винахідливість.

Найбільше дерев'яних іграшок виготовляли на Прикарпатті, у Яворові (Львівська обл.). Це різноманітні візочки з драбинками, кониками, іграшкові меблі (столи, скрині, лави-ліжка – бамбетлі), іграшкові музичні інструменти (сопілки, пищики, тарахкальця, тріскачки тощо).

Селище Опішня (Полтавська обл.) відоме своїми керамічними іграшками, які відображали реальну природу, народний побут, героїв казок, пісень, творів фантастики (коник, квочка з курчатами, пташниця, вершники, міські та сільські жінки в типовому одязі, звірі-музики тощо).

Гончарі, крім ужиткового посуду, виробляли й «дріб», тобто маленькі іграшкові посудинки: глечики, макітерки, мисочки, горнятка, маснички тощо. Вони повторювали традиційні форми ужиткового посуду, а розписували їх відповідно до місцевості, де виготовляли (опішнянські, косівські, васильківські тощо).

У ХІХ – на початку ХХ ст. на Волині діяли два найбільших осередки виготовлення керамічних іграшок (с. Вишнівець та Великий Кунинець Тернопільської обл.). Образи іграшок були традиційними (ляльки з птахами, свійські тварини, вершники), однак порівняно з подільськими вишнівецькі забавки витонченіші та барвистіші.

Наприкінці ХІХ ст. на Львівщині (с. Стара Сіль) виникли рідкісні в українському народному мистецтві сюжети – «танок» і «колисочка». Перший зображує жінку і чоловіка у танці. Свищик «колисочка» має вигляд «колиски на кружалах», у якій лежить дитина. Окрему групу забавок становлять керамічні тарахкальця («хихички»), відомі ще з часів трипільської культури, – порожнисті кульки завбільшки з гусяче яйце, прикрашені оздобленнями (сонце, півмісяць тощо).

На Гуцульщині вівчарі ліпили іграшки з плавленого овечого сиру. Випасаючи овець, вони виготовляли казкових оленів, баранчиків, фантастичних півників, коників, а повернувшись із полонини, дарували їх дівчатам і дітям. Згодом цим почали займатися жінки, і в ХІХ ст. виготовлення іграшок із сиру стало домашнім промислом. Найбільшими осередками цього промислу були

села Брустурів, Річка, Снідавка і Шепіт теперішньої Івано-Франківської області.

В Україні іграшки виробляли не тільки з твердих і пластичних матеріалів, а також із лози, соломи, рогози, повісма, довгої трави. Для виготовлення саморобних іграшок використовували тканину, кольоровий папір, картон.

Українська народна іграшка виготовлялася руками і самих дітей з підручних матеріалів – плодів, зерна, трави, соломи, очерету, а інколи – просто з гілочок і листочків. Наприклад, із огірка робили корову, із шишок – їжачка, із соломи – птаха, павучка і навіть бичка (згадаймо українську народну казку «Солом'яний бичок»), із жолудя – коня тощо, відтворюючи в такий спосіб навколишній світ природи. Крім цього, виготовляли з природних матеріалів і знаряддя праці: вітрячки – із очерету, соломи, гілочок; граблі, лопатки, плужки, возики – із дерева. Із листочків, стебел і галузок робили свищики, сопілки, а з дощечок і трісочок – деркачі й фуркала. Із гілок майстрували також луки, стріли й шаблі. Листки з кукурудзи та соняшника використовували для майстрування коників із вершниками. Першими майстрами були батьки, старші братики і сестрички, дідусь чи бабуся, котрі в міру свого вміння й творчої уяви виготовляли дітям чимало забавлянок – від перших торохтілець, іграшкових меблів, посуду, фігурок різних тварин до найскладніших рухливих пристроїв («ковалі», «коники», «пташки на коліщатах» тощо). Значну увагу майстри-професіонали приділяли сюжетним та музичним іграшкам «заморокам», виготовляючи їх із глини, дерева, соломи, тіста, і навіть із сиру. Вагоме місце посідають вузлові ляльки або ляльки-мотанки. Вони генетично пов'язані з ритуальними антропоморфними фігурками, що їх знаходять археологи в найдавніших культурах. Цим фігуркам часто надавалося магічне значення, адже вони сприймалися як своєрідні обереги. Ще в колісці починається знайомство дитини з лялькою, створеною материнськими руками. Із давніх часів дійшли до нас подібні «мотанки», вузлові ляльки, зроблені з куделі, зеленої трави, соломи або ганчір'я чи хусточки. У своїй образній основі ляльки-мотанки є втіленням добра й лагідності, любові й сподівань. Були й складні ляльки, що виготовлялися майстринями. Найчастіше такі ляльки шили із тканини, оздоблювали стрічками, подекуди вишивкою, прикрашали намистом. Вони символізували достаток, багатство та родючість. Лялька – це здебільшого «забавлянка» для маленьких дівчаток, тому й виготовляли її переважно дівчата, переймаючи досвід у своїх матерів та зберігаючи традиції. Часто дитина робила її з квітів, а складнішу – із трави, кукурудзи, соломи, домотканої тканини. У давнину траву для виготовлення ляльки рвали після того, як спаде роса. Молоді дівчата виходили босоніж, рвали траву, при цьому примовляли: «На куклу тебе рву, щастя собі принесу». Траву «загинали» і зав'язували ниткою так, що виходила голова, шия, руки й довге «плаття». Такі ляльки називали «панянками, куклами». Подібні ляльки-мотанки, аналогічні лялькам, зроблені з трави, символізували здоров'я й родючість. Граючись із давніх-давен лялькою-мотанкою, дівчата готувалися до майбутнього материнства. Отже, народна

лялька, іграшка загалом, народжувалася у зв'язку з природною потребою дитини пізнавати світ, наслідувати дорослих у їхній трудовій і побутовій діяльності, обрядових дійствах.

Характер і спосіб життя української родини підпорядковувався народному календарю, де головною метою життєдіяльності було одержання хорошого врожаю. Поклоніння силам природи, намагання прогнозувати кліматичні зміни, сформовані естетичні та ціннісні орієнтації відобразилися в змісті народних свят, які частково побутують і сьогодні в Україні. Одним із елементів обрядових та ритуальних дій, магічних маніпулювань стали іграшка й ігри, які про йшли великий шлях еволюції та видозмін. Варто згадати, що під час проведення свята Івана Купала, наші пращури робили ляльки-опудала Марени й Купала. Біля них молоді хлопці й дівчата танцювали, співали, грали в різні ігри, зрештою спалювали ляльку або топили у воді. На території України були поширені іграшки з глини, дерева, за допомогою яких відбувалися певні ритуальні дії. Серед них – свищики у вигляді півня, оленя, коня, свині, ведмедя, риби. Ритуальне свистіння під час свята відбувалося на честь сонячного божества Ярила, який пробуджував сонце. Воно посиляло на землю тепло, що викликало надію на майбутній гарний врожай. Протилежна роль свистіння полягала у тому, що за повір'ями звуки під час свистіння відганяли злих духів. Поширеною була іграшка-півень, яка асоціювалася з сонцем, весною, теплом. Півень в українському фольклорі символізує час. В українській традиції, у господарській діяльності селянина роль свині досить значна. Найчастіше ці іграшки виготовляли з глини чи дерева, розписували їх. Свиня – давня тварина – тотем, у деяких країнах та у певні історичні періоди вважалася заступницею дітей і символізувала достаток та добробут. Майстри часто виготовляли з будь-якого матеріалу іграшки у вигляді риб. Такі народні іграшки уособлювали життя нижнього світу і виступали символом родючості. Часто народні іграшки були маленькою копією великих знарядь праці або повторювали їх форму. Прикладом є візочки, грабельки і навіть млинок. Граючись такими іграшками діти наслідували рухи дорослих, імітуючи певні трудові дії. Водночас промовляли: «Млинок гуде – хлібець буде. Меле, меле – келешка буде, Млинок гуде – борошенце буде, Борошенце тече – мама книш спече». Варто зауважити, що в українській традиції старші члени родини будували гойдалки, які слугували дітям для забав та ритуальних розваг. Магічний образ гойдалки, що імітує рухи й коливання землі, пов'язаний із Сонцем, пробудженням природи. Образ гойдалки дуже схожий на образ колиски, адже колисочка є сакральним місцем для немовляти. Походження іграшки, що зображає дитину в колисці, пов'язане з архаїчними культами родючості. Згадаймо народну казку «Івасик Телесик», де після тривалого колисання, колихання, «телесання» з дерев'яного поліна народжувалась дитинка. Багато дослідників зауважують, що саморобні колисочки для малят виготовлялися по всій території України, а на Волині й Поліссі були поширені колиски з лози або соломи. Отже, народне мистецтво, зокрема виготовлення іграшки, є духовно-творчим відображенням традицій та звичаїв наших предків.

«Українські імена»

Новонароджена дитина колись вважалася членом суспільства лише тоді, коли отримувала ім'я і хрещення у вірі батьків.

Ім'янаречення – давній звичай, пов'язаний із вибором імені для новонародженого. Був відомий також під назвою «йти за іменем» і в основному поширений на Волині, Київському Поліссі, Харківщині. Це найдавніша форма вибору імені, у якому брала участь баба-повитуха. Пізнішою формою було ім'янаречення, пов'язане з хрещенням, – йти за молитвою. Одним з її різновидів, поширеним на Чернігівському Поліссі та Східній Полтавщині, було обрання імені бабою-повитухою разом із кумами; другий варіант, характерний для Середньої Наддніпрянщини і Півдня України, передбачав ім'янаречення дитини тільки кумами.

Зазначені форми ім'янаречення, відрізняючись лише головними дійовими особами ритуалу, за змістом були майже ідентичними. Баба-повитуха або ж повитуха з кумами чи самі лише куми йшли з подарунками (хлібом, пшоном та куркою) до священика, щоб одержати ім'я, яке обов'язково мало сприяти щастю та благополуччю новонародженого.

На думку пращурів, у власному імені приховано напрямок життєвого шляху людини, тому з правіку всі імена людей були родовими або календарними. Родові – це імена предків не ближче третього коліна, тобто, імена, що носили діди, прадіди, пращури, бабусі, прабабусі. Найчастіше брали імена діда або прадіда (бабусі, прабабусі). За звичаєм син не має носити ім'я батька. Календарні імена пов'язуються з астрономічним часом народження дитини. У християнській традиції календарними іменами є канонічні форми імен святих мучеників та пророків, пам'ять яких відзначається в той чи інший календарний день. За традицією календарне ім'я вибиралося впродовж попереднього тижня. При виборі календарного імені перевага надавалася тому варіанту, який певним чином узгоджувався з котримсь родовим ім'ям.

За давньою українською традицією надане дитині ім'я зберігалось в таємниці до набуття нею 7 років. Така була засторога, аби злий знахар не зміг зашкодити дитині. Тому спочатку дитина жила з придбаним ім'ям або прізвиськом, а в 7 років проводився обрядовий постриг дитини і обнародувалося її справжнє ім'я. Обряд перейменування проводився, здебільше, у випадках хвороби дитини, чи якихось негараздів, у випадках прийняття нової віри, зміни життя світського на чернецьке тощо.

Знання родових імен надає можливість правильно підібрати ім'я дитини, а цим утвердити корінь родоводу. За повір'ям людина, що носить не притаманне їй ім'я (ходить під чужорідним іменем) або не має майбутнього, або весь її життєвий шлях позначиться великими труднощами.

Повір'я

- Для того щоб дитина росла здоровою, міцною, щасливою, рекомендується давати йому ім'я святого покровителя того дня, коли дитя народилося, або дня, коли його хрестили.

- Називати дитину ім'ям праведника – до добра, а ім'ям мученика – приректи на муки в житті.

- Не можна давати дитині ім'я померлої дитинки в сім'ї, щоб вона не повторила її долі.

- Не потрібно давати дитині ім'я батька, матері, брата, сестри, тобто, імена всіх тих, хто живе в домі, - він чи її теско можуть померти. Це пояснюється тим, що тоді на двох в сім'ї буде тільки один ангел-охоронець, який не в змозі зберегти зразу двох.

Типовими для України були двочленні найменування людей: ім'я та прізвище. Тому сьогодні в українському мовленні активно поновлюється називання і звертання «пан/пані» із додаванням імені чи прізвища: «Пане Дмитре», «Пані Тровенко».

«Українські дитячі народні ігри»

Птахи, комахи в українських дитячих народних іграх

КВОЧКА

У цю народну гру діти завжди любили гратися напровесні, тільки-но квочку з курчатами випускають на двір. Забивають у землю кілочок, прив'язують до нього мотузку. Хтось із дітей стає за квочку і, узявшись за кінець мотузки, рухається по колу приспівуючи:

Ходить квочка,
Коло кілочка.
Водить діток,
Дрібних квіток.
Діти – квіти: «Квок!»

Після цих слів усі учасники гри розбігаються хто куди, а квочка, квокчучи, ловить їх та збирає до купи.

ГУСИ

Діти вибирають «гуску» і «вовка». «Гуска» жене решту учасників – своїх дітей у поле, а потім, сівши на певній відстані, за лінією, яка називається городом, кличе їх:

- Гуси, додому!
- Задля чого?
- Вовк за горою.
- Що він робить?
- Гуси скубе.
- Сірі, сірі! Гуси волохаті,
Тікайте прямо до моєї хати.

Гуси біжать у город, а вовк перебігає їм дорогу, намагаючись когонебудь спіймати.

Коли спіймає за лінією, то гуси його б'ють крилами і впійманого гусеняти він не бере до себе, спійманих же на шляху до городу забирає і садовить усіх разом. Гра триває доти, поки вовк не переловить усіх гусей.

ЛАСТІВКА

Усі, хто грає стають у два ряди обличчям один до одного. Хтось один лишається між рядами, підходить до когось із ряду, кладе руку на плече з-за спини і каже:

- Ластівко, ластівко, утечеш?
- Утечу.
- Хліба напечеш?
- Напечу.
- Сама поїси?
- Поїм.
- І мені не даси?
- Не дам.

Ластівка тікає, бігає навколо тих, хто в рядах. Той, хто стоїть між рядами, ловить.

У цю гру можуть гратися і двоє дітей. Один кладе руки на долоні іншого. Той ляскає його по долонях і каже: «Печу, печу ластівку!» – «А утечеш?» – «Утечу!» – і тікає, а другий доганяє.

ПЕРЕПІЛКА

Діти беруться за руки і роблять коло. Посередині стоїть дівчинка – «перепілка». Усі співають:

- А в перепілки да головка болить.
Тут була, тут була перепілочка.
Тут була, тут була краснопірочка.
«Перепілка» держиться за голову.
- А в перепілки да очиці болять.
Тут була, тут була перепілочка,
Тут була, тут була краснопірочка.
«Перепілка» береться за очі.
- А в перепілки підшви болять.
Тут була, тут була перепілочка,
Тут була, тут була краснопірочка.
«Перепілка» ударяє себе по підшвах.
- А в перепілки да животик болить.
Тут була, тут була перепілочка,
Тут була, тут була краснопірочка.
«Перепілка» держиться за живіт.
- А в перепілки да ушиці болять.
Тут була, тут була перепілочка,
Тут була, тут була краснопірочка.
«Перепілка» держиться за вухо.

А в перепілки да умер мужичок.
Тут була, тут була перепілочка,
Тут була, тут була краснопірочка.

«Перепілка» плаче.

А в перепілки да ожив мужичок.
Тут була, тут була перепілочка,
Тут була, тут була краснопірочка.

«Перепілка» танцює.

Ти, перепілко, не корись, не корись,
Старшому, меншому поклонись, поклонись,
Куди хоч, перескоч, тільки трави не толоч.

«Перепілка» кланяється комусь із кола, і той стає «перепілкою».

КВОЧКА

«Шуліка» сидить, порпаючись у землі. «Квочка» із «курчатами», що тримаються одне за одного, підходять до нього.

- Що ти робиш?

- Пічку копаю.

- Нащо тобі пічка?

- Запалити вогник.

- Нащо тобі вогник?

- Приставити горщик.

- Нащо тобі горщик?

- На окіпчик.

- Нащо тобі окіпчик?

- Твоїм дітям очі випарювати.

- Нащо, за що?

- Щоб не лізли в городчик.

- Позакладай, то й не будуть лізти.

- Я закладаю, а вони лізуть.

- Закладай ділями, ломаччям, хворостом, вилами, рогаками, коцюбами, столом, мисником, ложками, мисками, скатертиною.

- Я закладаю, а вони лізуть!

Я закладаю, а вони лізуть!

(Кидається на «курчат»)

- Гай, гай, гай! Квок!..Квок!..Квок!..

Спіймавши «курча», «шуліка» одводить його до себе і знову кидається. Переловивши всіх, «шуліка» стає «квочкою».

ПТАШКА В КЛІТЦІ

Діти, ходячи біля пташки, яка стоїть нерухомо із зав'язаними очима і тричі повторюють: «Пташко-пташко, коли з клітки в небо злетиш?» Потім усі зупиняються

Один з гравців запитує:

- Пташко-пташко, вгадай, хто відчинить твою клітку?

Кого пташка впізнає по голосу, той займає її місце.

ГОРОБЕЦЬ

У цю гру грають переважно хлопчики. Роблять коло з трьох або більше пар, беруться за руки і рухаються в один бік, приспівуючи:

Горобейчку, шпачку, шпачку!

Чи бува ти в садку, в садку?

Чи бачив ти, як мак сіють?

Як мак сіють? Як мак сіють?

Проспівавши це, зупиняються: хлопчики повертаються один до одного і, затиснувши кулаки, розмахуються, наче сіють мак, і б'ють у такт у боки один одного по три рази з приспівом:

Оце так мак сіють (3 р.)

Потім роблять попереднє коло і рухаються, як і раніше, приспівуючи:

Горобейчку, шпачку, шпачку!

Чи бував ти в садку, в садку?

Чи бачив ти, як мак цвіте,

Як мак цвіте? Як мак цвіте?

Коло розривається, хлопчики повертаються один до одного і вдаряють по щоках три рази то правою, то лівою рукою, приспівуючи:

Оце так мак цвіте (3 р.)

Знов стають у попереднє коло і рухаються, як і раніше, приспівуючи:

Горобейчку, шпачку, шпачку!

Чи бував ти в садку, в садку?

Чи бачив ти, як мак трусять?

Як мак трусять, як мак трусять?

Після цього швидко розривають коло, кидаються один на одного, хапають за чуба. Стукаються головами і приспівують:

Оце так мак трусять (3 р.)

У цей час трусять один одного добре.

Рослини в українських дитячих народних іграх

ГРУШКА

Діти стають у коло, посередині «грушка» – хлопець або дівчина. Усі діти беруться за руки й співають:

Як послала мати

Грушки садити.

Моя грушка отака, отака,

Бийте, дівки, гопака, гопака.

Як послала мати

Грушки поливати.

Моя грушка отака, отака,

Бийте, дівки, гопака, гопака.

Як послала мати

Грушки наглядати.

Моя грушка отака, отака,
Бийте, дівки, гопака, гопака.

Як послала мати
Грушки трусити.
Моя грушка отака, отака,
Бийте, дівки, гопака, гопака.

ГОРЮ-ДУБ

Усі стають по двоє – пара за парою. Один «горю-дуб» – попереду на віддалі й співає:

Горю, горю, палаю,
Кого схочу спіймаю.
Раз, два, три! Біжіть!

Перша пара біжить до «горю-дуба» і, розірвавши руки, намагається оббігти його з двох боків і знов з'єднатися. Якщо «горю-дуб» когось спіймає, то стає з ним позад усіх, а хто залишився без пари – стає «горю-дубом».

ІРВУ-ІРВУ ГОРІШЕЧКИ

«Вовк» десь ховається, а діти, рвучи траву, примовляють:

Ірву-ірву горішечки,
Не боюсь вовка нітрішечки.
Вовк за горою,
А я за другою.
Вовк у жупані,
А я в сарафані.

Усі розбігаються, а «вовк» доганяє й забирає шапку чи хустку.

Коли всіх переловить, кожен має викупитись: виконати пісню, танець, прочитати вірш тощо.

Тварини в українських дитячих народних іграх

ЛИС

Побравшись за руки, діти стають у коло, а один з учасників гри стає в середину, він – лис. Коло рухається то праворуч, то ліворуч приспівуючи:

Ха-ха, ха-ха, гі-гі-гі!
Лис зловився в капкані.
Качки, кури, голуб'ята,
Тіштесь, смійтесь: гі-гі-гі!
Злодій лис в капкані.
Ой, ой! Вирвавсь - утікайте:
Тепер в нього страшна злість,
Кого зловить, того з'їсть.

Коли проспівують усю пісню до кінця, то кидаються врозтіч, а лис ловить. Кого впіймає, той стає лисом, і гра починається спочатку.

ЗАЙЧИКУ

Діти стають в коло, узявшись за руки. Одного вибирають зайчиком. Він ховається в кущі, а решта його просить:

Зайчику, йди до нас,
Сіренький, йди до нас.
Ой да, кося, йди до нас.

Зайчик виходить і стає в коло. Діти знову починають співати.

Зайчику, лягай спать,
Сіренький, лягай спать.
Ой да, кося, лягай спать.

Зайчик лягає, а гравці продовжують.

Зайчику, вставай,
Сіренький, вставай,
Ой да, кося, вставай.

Він встає. Тоді зайчика просять умитися, взутися розчесатися. Він робить усе, що йому загадують. І нарешті кажуть:

Зайчику, гопачка,
Сіренький, гопачка.
Ой да, кося, гопачка.

Заєць танцює і вибирає замість себе когось із дітей, а сам стає на його місце.

ЧАБАН

Ведучий гри – чабан. Діти зображають овець, а кілька з них – вовки.

Чабан промовляє

Ой у лісі, у лісу
Я овечки пасу –

Чабан вигонить овець пастися на лужок. Вівці розбігаються, «пасуться».

Чабан стереже їх і промовляє

День кінчається,
Овечки додому вертаються.
Через ліс біжать,
А там вовки сидять.

Жене овець пастух додому. По дорозі їх перестривають вовки, ловлять овечок і відводять до свого лігва. Чабан знову жене свою отару пастися. Перемагають найспритніші, найхитріші і найпрудкіші «вівці», які після 3-5 разів лишають на волі, не попадають вовку в зуби. Після цього обирається новий чабан і вовки. Гра продовжується

КІТ І МИША

Дітлахи беруться за руки і стають у коло, а двоє: «кіт» – хлопець і «миша» – дівчина – усередині. Коли учасники танцю по колу піднімають руки вгору, «миша» тікає від «кота», а коли «кіт» намагається проскочити за «мишею» діти руки опускають.

А до нори, миша, до нори,
А до золотої комори.
Мишка у нірку,
А котик за ніжку:

- Ходи сюди. –
А що ж то за мишка –
Не втече;
А що ж то за котик –
Не дожене.
Мишка у нірку,
А котик за ніжку:
- Ходи сюди, ходи сюди.

Якщо «котові» вдасться спіймати «мишку» - «кіт » і «миша» міняються ролями.

ВОВК І ЛИСИЧКА

«Вовк», присівши, копає ямку, решта – «лисичка» з «лисенятами» - ходять навколо нього й приказують:

Тричі, двічі обкручусь,
Вовку в вічі подивлюсь. (2 рази).

«Лисичка», що йде попереду, перемовляється з «вовком»:

- Вовче, вовче, дай, води!
- Піди до верби!
- Боюся жаб!
- Так топчи!

Усі починають тупотіти ногами, а «вовк» тим часом намагається спіймати «лисенят».

КОЗА

«Коза», йдучи додому, наказує «козенятам»:

Сидіть, дітки, дома,
Я піду в ліс по дрова.
Вам каші наварю,
Молока принесу.

«Козенята» сідають купкою й чекають. Приходить «вовк» і веде діалог з козенятами:

- Що ви, дітки, робите?
- Граємось! Скачемо! Кашу їмо!
- А де ж ваша мамка?
- Пішла в ліс по дрова.
- Ваша мамка дика з'їла гнилого індика!

При цьому кидається на «козенят». Кого піймає, той стає «вовком». «Коза» проганяє його й знов наказує:

Сидіть, дітки, дома,
Я по травичку піду,
Вам суничок назбираю!

Гра починається спочатку.

«Українська народна їжа»

Традиційними способами обробки продуктів для приготування їжі були переважно варіння і тушкування, рідше пекли, смажили, прямили. Заготівлю продуктів на запас (харчі) проводили теж засобами термічної обробки (сушіння), а також безтермічної ферментації (соління, квашення) і в'ялення.

Кліматичні умови сприяли різноманітності рослинної їжі, що споживалися на Україні.

Досить розвинене вже до кінця ХІХ - початку ХХ ст. тваринництво сприяло збільшенню споживання м'ясопродуктів, здебільшого свинини, щоправда, у щоденному побуті переважно у вигляді сала та смальцю.

Українській системі харчування притаманні своєрідні звичаї, пов'язані з приготуванням повсякденних і ритуальних страв, харчові заборони, обмеження та переваги, певні смакові стереотипи у меню повсякденних і обрядових трапез. Святкові страви (в тому числі недільні) готувалися за рецептами повсякденної кухні, але при цьому мали вищу калорійність завдяки м'ясним, рибним, жировим компонентам, різноманітним набілам із сметани, ржанки.

Український народ відрізняється своєю гостинністю, яка відбилася в численних приказках: «Пошли, Боже, гостя, то й хазяїну добре», «Гість – на щастя», «Клади перед людей хліб на столі, будеш у людей на чолі». Вважалося, що гість приносив в дім добробут і щастя. Якщо гість нагодився під час обіду, його обов'язково саджали за спільну трапезу. Етичною нормою для гостя було покуштувати кожної страви, а на закінчення подякувати за хліб-сіль. Якщо ж гість з'являвся в інший час, його частували найкращим, що було в хаті.

Прошені гості завжди приходили на обід. Кожна господиня вважала справою честі нагодувати й напоїти гостей так, щоб вони лишилися задоволеними. При цьому годилося припрошувати до кожної страви: «Прошу покійно: чим багаті, тим і раді, звиняйте!». Форма частування також грала неабияку роль. До кожного з гостей господиня мала підійти з припросинами, інакше вони лишалися невдоволеними. «Було що їсти й пити, та принуки не було». За гостиною завжди спілкувалися, а у свята співали застільних пісень. Погано жилося тим, у кого нема що їсти, нема пити, нема й роду, щоб поговорити. Поважали гостей, які любили і вміли добре поїсти, і зневажали тих, котрі їли мало й погано. «Такий з нього їдець, як горобець», «Як хто їсть, так і робить». Співчуття викликали старці, жебраки, прочани, убогі каліки, що жили милостинею. Їх вважали «божими людьми», жаліли, не відпускали без подаяння: шматка хліба з цибулею чи часником, огірка, іноді навіть шматка сала чи жмені пшона.

До традиційних українських страв відносяться:

- страви з борошна (балабушки, вареники, вергуни, галушки, гречаники, затірка, кваша, кльоцки, коржі, локшина, медівники, млинці, оладки, пампушки, перепічки, пироги, пундики, хліб...);

- круп'яні страви (бануш, горохляники, зубці, каші, крупник, куліш, лемішка, путря...);

- м'ясні страви (драглі, душенина, ковбаса, ковбик, кров'янка, крученики, печеня, січеники, тетеря, хляки, шинка...);
- овочеві страви (борщ, голубці, деруни, зрази, капуста, картопляники, юшка...);
- молочні страви (молоко, каші, кисляк, сир, масло, ряжанка, маслянка, бринза...);
- рибні страви (риба смажена, тушкована, в'ялена, сушена, солена...);
- напої (варенуха, квас, мед, наливки, настойки, пиво, ряжанка, сирівець, сита, узвар...).

У середині ХІХ століття немовлят годували груддю надто довго – аж до півтора-двох років. Оскільки матері вимушено постували, вони не мали достатньої кількості молока, тому дітям дуже рано вводили прикорм із розведеного коров'ячого молока, ріденьких молочних каш і киселиків. Замість соски утіхою для дитини була кукла з розжованого хліба, загорнутого у тонке полотно. Ранній прикорм, відсутність вітамінів спричиняли дитячі хвороби. «Дітей годувати – то не меду лизати», – казали в народі. Для дітей до 7 років заборона пити молоко у піст відмінялася.

Повір'я про їжу

- Не можна їсти над книжкою, бо розум згубиш /...заїси пам'ять.
- Не можна їсти на вулиці, бо буде жінка роззява.
- Хто багато сала їсть, то в того губи товсті будуть.
- У шапці їси – теща глуха буде.
- Якщо хазяйка пересолить їжу – борщ чи що, то кажуть, що вона в когось дуже закохалася.
- Якщо сіль розсиплеш, то з кимось посваришся.
- Не їж опівночі, бо в цей час обідають чорти.
- Не можна їсти з ножа, бо будеш сердитий/... бо люди дивитися будуть скося/... бо матимеш гострий язик – як ніж.
- Не їж на грядці, бо шкідники виїдатимуть грядки.
- Не їж чужою ложкою, бо заїди нападуть.
- Не можна їсти лежачи, бо розледачієш/... бо хліб на полі виляже.
- Не переривай їжу, бо буде нещасливе, переривчасте життя.
- Не можна їсти на городі і лузати насіння, бо ніщо не вродить.
- Не облизувай макогона, бо лисий будеш/якщо дівчина, – то чоловік лисий буде.

Загадки про їжу

- Рідке, а не вода, біле, а не сніг. (*Молоко*)
- Білий камінь у воді тане. (*Цукор*)
- Маленьке, кругленьке, із горщика впало, нема таких ковалів, щоб його скували. (*Яйце*)
- Стоїть при дорозі на одній нозі і шапочку має, та нікого не вітає. (*Гриб*)
- Вузлата, листата, а росте головата, на одній нозі стоїть, сто сорочок на ній. (*Капуста*)
- Золоте решето, а в ньому чорних хатинок повно. (*Соняшник*)

Цілюще яблуко

(казка)

Жив один дуже багатий чоловік, і в нього була красива дочка. А недалеко жив бідний чоловік, у нього було три сини. Ця дочка любила всіх трьох цих хлопців однаково. Якось її батько сказав:

- Хто з вас привезе найкращий подарунок дочці, за того віддам її.

Брати роз'їхалися в різні боки, але домовилися зустрітися у французькому місті Парижі. Коли вони з'їхалися, то почали розглядати подарунки.

Один дістав яблуко таке, що коли людина вже вмирає і дати їй одну маленьку крихітку, то оживає.

Другий дістав таке дзеркало, що за декілька тисяч кілометрів видно, що робиться вдома.

Третій дістав літак такий, що за 10 хвилин може долетіти із Франції до цієї дівчини додому.

От брати вирішили подивитись, що робиться вдома. Покрутили дзеркало і бачать: лежить та дівчина дуже хвора, залишилося до смерті 15 хвилин. А в них є літак, яким можна долетіти додому за 10 хвилин. От вони і прилетіли. Той, що мав яблуко, дав дівчині маленький шматочок, і вона відразу видужала. Тут почали говорити: за кого видати дівчину заміж. І вирішили так: той, хто має дзеркало, може заробляти гроші і з цього жити; той, що має літак, теж може заробляти гроші, а в того яблуко почате зогниє – й все. Отож і вирішили віддати дочку за того, що привіз цілюще яблуко та вилікував дівчину.

Прислів'я та приказки

- Мусій, гречку сій, як хочеш кашу їсти.
- Нехай буде гречка, аби не суперечка.
- Сій овес у грязь, то будеш князь.
- Просо вітру не боїться, а дощеві кланяється.
- Горох, капуста – хата не пуста.
- Буряк – не дурак, на дорозі не росте.
- Кожна капуста має свою голову.
- Хрін не солодший редьки.
- Що хрін, що гірчиця – невелика різниця.
- Цибуля від семи недуг лікує.

«Українська сорочка»

Сорочка – одна з найдавніших елементів одягу. За часів Київської Русі в теплий період року довга сорочка слугувала як натільним, так і верхнім одягом. Вона була єдиним видом натільного жіночого і чоловічого народного одягу на Україні. Шилася сорочка з полотна чи сукна, а особливо полотна з льону. Щодо грубості ниток селянське домоткане полотно ділилося на три основні види, а саме: найгрубішу, середню «десятку» та найтоншу «дванадцятку». Рядовина

вживалася на верхній робочий одяг для чоловіків, із десятки шили сорочки, а «дванадцята» йшла переважно на жіночий одяг, рушники.

А щоб дівчині зробити сорочку, потрібно було прикласти чимало зусиль. Спочатку посіяти коноплі. Висмикнуте із землі, скласти в пучечки. Їх, один за одним, поскладати на дні річки, щоб вимокли, приклавши камінцями, щоб не забрала повінь. Вимочене – висушити на березі, збити баталевом, стерти на терлиці, прочустрити на чустрицях (розпушити), відокремити бучі, що випрядалося з нитки, із яких ткали мішки, верітки. Напрядені нитки змотати в мотки, позолити (випарити в попелі), вибілити. Вибілені звити в клубки, поснувати, зіткати і знову вибілити: мочили полотно, ставлячи напроти сонця. Все це дівчина мала робити сама, інакше доля буде не дуже щасливою.

У всіх українських сорочках рукава широкі і довгі. Українська жіноча сорочка, що носилася з плахтою або запаскою, повинна була сягати по «кісточки». Сорочки до спідниці шилися трохи коротшими. Із під плаhti чи запаски повинен був визирати долішній вишитий край сорочки, що називався «поділ», або «подолик».

Українські жіночі сорочки в усіх місцевостях України ділилися ще на два типи: «додільна сорочка», яка шилася з одного шматка полотна, і «сорочка з підтичкою» – горішня частина сорочки шилася з тонкого полотна, а долішня з грубішого.

Чоловіки раніше одягали довгі, по коліна або й нижче колін, сорочки безпосередньо на тіло і завжди поверх штанів «на випуск».

Ой, я свого чоловіка нарядила паном,
Сорочина по коліна підв'язана валом...

За винятком Карпат та ще північно-західної частини Полісся пізніше поширився інший тип чоловічої сорочки, так звана «українська сорочка». Така сорочка теж шилася з білого полотна, але була вже значно коротша і завжди вбиралася в штани. Звичай вбирати сорочку в штани є характерним для степових народів. Комірець української сорочки низенький, переважно стоячий, так званий «чумарочний», тільки на західному Поділлі та на Волині часто зустрічалися відкладні комірці. Розріз припадав посередині грудей. Виняток становили тільки чоловічі сорочки Лемківщини, що мали розріз ззаду, проти потилиці. Щодо застіжок, то на Київщині та Чернігівщині їх робили з чорного шовкового шнурочка, а в степу і на Поділлі – це здебільшого червона або синя стрічка. На схилах середніх Карпат замість стрічки, чи шнурочка, чоловіки та парубки вживали «шпоньки» – це кругла оздоба з люстерком або якимось образком.

Сорочка виконувала кілька функцій: *практична* (щоб сорочка була зручна в користуванні), *захисна* (захищала від різних погодних умов). Проте не менш значущими були й інші функції, наприклад, *оберегова*. За народними віруваннями за допомогою певних символів, нанесених на сорочку способом вишиття, ткання, людину оберігали від «поганого» ока, злих духів. Велике значення мала функція *обрядова*, яка вимагала спеціально виготовлених сорочок для певного ритуалу чи обряду (весільні, поховальні сорочки). У

різних обрядах велику роль грали вишиті узори сорочок та добір кольорів вишивки.

В усі часи вирізнялася і *соціальна* функція. Вона регламентувала вибір матеріалу, із якого виготовляли сорочки. Привілеєм заможних, знаті віддавна були шовкові, парчові тканини, мереживо. Отже, сорочки мали становий характер і відповідали певному соціальному рангові його власника. Це виявлялося в конструкції окремих складових частин (наприклад, виготовлення сорочки із тонкого чи грубого полотна), у символіці кольорів (золото, пурпур прикрашали представників високої та найвищої суспільної ієрархії). І, нарешті, важливою є функція *національна*, яка вказує на тривалий історичний процес формування вбрання і те, що є спільним у традиційному одязі на всій території України.

За вишивкою жіночі сорочки можна поділити на три типи, а саме: наддніпрянські, галицькі та поліські. Наддніпрянській тип сорочки вишивався червоними і синіми або чорними нитками, а також сірими або білими нитками по білому полотні; характерним орнаментом є рослинний. Галицька вишивка поширена майже по всьому Поділлі та в мешканців Карпат. Характерним орнаментом для цього типу є геометричний і багатокольоровий; для вишивки використовувалися сині, червоні, зелені, жовті та оранжеві нитки. На Поліссі жіночі сорочки або цілком не вишивалися, або вишивалися тільки червоною заплоччю та й то дуже простеньким орнаментом. Вишивками оздоблювалися горішні частини рукавів, що називаються «вуставками» або «поликами»; вузькою смужкою вишивалися рукава біля зап'ястків, комір, якщо він є; часом вишивали пазуху, і завжди вишивали долішній край сорочки «поділок». Інші частини української жіночої сорочки ніколи не вишивалися.

Найяскравіші вишивки на сорочках мали дівчата, молодіці вже скромніше вишивали свої сорочки, а старші жінки та бабусі найчастіше задовольнялися лише вирізуванням або скромною однокольоровою, здебільшого чорною або синьою, вишивкою на поликах, а пазуха та комір були не вишиті. Найбільше праці та мистецького хисту вкладалося на полики, бо то є найважливіша частина вишивання жіночої та дівочої сорочки. На Наддніпрянщині полики вишивалися або вирізувалися (гаптувалися) негустим рослинним орнаментом. На Поділлі та в Галичині полик зашивався суцільною широкою смугою поперек рукава різнокольоровим геометричним орнаментом.

Мабуть, чи не найкраще було розвинене мистецтво вишивати чоловічі сорочки на Київщині та на Полтавщині. Гарно вишивали і на західному Поділлі. Тут використовували багато яскравих кольорів, а найчастіше чотири: червоний, синій, жовтий та зелений. У степовій частині України, а зокрема на Херсонщині часто зустрічалися сорочки з широкою маніжкою, що вишита лише одними чорними нитками. Київщина, Полтавщина та Чернігівщина найчастіше використовували для маніжок чоловічої сорочки червону та синю заплоччю.

Чимало вірувань пов'язано з одяганням сорочки. Особливо це стосувалося дітей. Новонародженого сповивали в батьківський одяг: хлопчика

– у старий убір тата, а дівчинку – у мамин, «бо вони вже випробувані» (за іншими переказами колись баба-повитуха брала дитя на весільну мамину сорочку, а потім на рушник).

Першу сорочку дитині обов'язково коло пазушки вишивали синім шовчиком: кілька хрестиків – на чисте, щасливе, присвячене Богу життя.

Перші сорочки на Закарпатті називалися льолями. Дитина до дев'ятирічного віку – теж в льолі. На льолі по долині вишивали білими нитками ялинки, щоб добре дитя росло, щоб силу мало. Льолю не можна було підперізувати, щоб не боліло усередині.

Коли малюк навчався ходити, то йому змінювали білизну «під неділю», тобто в суботу, ще за днини. На Полтавщині вважалося: коли зодягти чисту сорочку в неділю вранці – «то для Бога», вдень – «для людей», а по заході сонця – «на нечистого». Перевдягали дітей до року в суботу – «то буде лучче рости». Причому після купання дитини били сорочечкою об одвірок, примовляючи: «Лель об одвірок – нечиста сила надвір». Великим гріхом було надягати свіжу сорочку в понеділок: то на смерть когось із подружжя. На тижні, особливо в понеділок або в п'ятницю, переодягатися у чисту сорочку не можна було. Хто переступав засторогу, мав клопоти і неприємності. Сорочку, яка сушилася, знімали після заходу сонця, щоб в неї не вселився злий дух. Зодягнена навиворіт натільна сорочка – вірна ознака, що її власник зіткнеться з неприємностями. Дітям казали: «Зодягни вивернуту сорочку – будеш битий».

Від 9 до 12-13 років були сорочки з невисоким комірцем-стоячком (Західна Україна). Такий комірець обов'язково мав мати вишивку, «би борше до людей доросли та люди поміж себе приймили (мов би закликала визнання)».

З натільним одягом пов'язані вірування про «лихе око» і різні хвороби. Щоб до дитини не «пристав пристріт», на Чернігівщині, виходячи на люди, надягали їй сорочку «пазухою назад»; якщо все-таки пристала хвороба, то дитину садовили на хлібну лопату, розривали сорочку на шмаття і спалювали в печі. Коли пропасниця тільки-но починалася, хворий скидав надворі сорочку, наверхував її якимось грузилом та біг, не оглядаючись, до хати, щоб одягти нову; стару можна було використовувати лише через день. На Поділлі вірили, що хвороба може перейти з людини на людину, «коли жінки перуть білизну на одному камені».

Про тих, хто в сорочці вродився, кажуть: «той щастя в пазусі носить». Таку «сорочку» висушували, зашивали в ладанку і старанно зберігали з роду в рід, бо, крім тієї людини, яка в ній вродилася, вона приносить щастя всьому дому. Хоч би куди поїхала людина з такою сорочкою, хоч би що робила, завжди їй таланить.

А щоб зваби до суперниці не було та зле до тіла, душі не приставало, першу сорочку із нового полотна одягали на збитий із двох кілків хрест, бо щось могло до ниток, до прядива, до полотна пристати.

Могли нові сорочки розкидати на квітучий сонях, «би сонце їх проварювало».

Дочка ніколи не одягала маминої сорочки, бо могло повторитися в долі мамине лихо.

Коли жіноча душа когось чекала з далекої дороги – бралася шити тому сорочку: вона мала притягувати додому, допомагати обходити небезпеки. Але, на жаль, те сподівання не завжди збігалося з тим, що ставалося.

Перед весіллям родичі молодої (свашки) несли в дарунок молодому від неї сорочку. А ту сорочку дівчина могла шити ще задовго до весілля, ще навіть не знаючи, хто буде її носити. А ріст? – запитаєте ви. Вона вишивала, але не зшивала, а як молодий виявлявся міцнішим – доточувала клинки, а як худіший – врізала.

- А хто, дівко, твій миленький, де він походжає?

- Вишиваю та й не знаю – один Господь знає.

А чому вона бралася за ту роботу наперед, бо як вже готова сорочка, то Бог швидко і милого пришле.

Коли привозили скриню нареченої, то кожну сорочку несли дружки через двір: демонструвалося рукоділля.

Дівчина вишивала сорочки здебільшого Великим постом, коли очищається душа, перед великими святами і місяць уповні, щоб зазивав повну долю.

Церемонія одягання молодої дружками і свашками відбувалась у коморі в супроводі пісень. Молоді обов'язково мусили мати нові сорочки, ще не прані. Спеціально для весілля шили одяг, який зберігали і шанували впродовж усього життя.

Весільна сорочка була особливою: у якій вінчатися, в такій і кінчатися, – казали люди. Отож вона зберігалася аж до смерті, більше з дня весілля не одягалася. А як вже не підходила – знову-таки вшивалися клинки. Так і сорочка молодої – вбиралася у день весільний і в день послідній.

Сорочку ототожнювали з сорокою. Саме цим пояснюється поява сороки у весільному обряді Східного Полісся, коли присутнім показували сорочку молодої після першої шлюбної ночі. На Чернігівщині, коли із спальні виносили сорочку молодої, гості починали сороку скакати: на чолі зі старшим дружком молодого, тримаючи в руках сорочку, танцювали кругом столу і всієї хати, обходячи її тричі проти сонця.

Та, коли молода одружилася, на річницю свого шлюбу несла в дар татові і мамці вишиті власноруч сорочки. Вони взамін повертали їй ту, першу, яка була вишита із крижми (полотна, яким обвивають свічки хрещені батьки). Дочка витирала нею обличчя і приказувала:

- Би була-м така здорова та гожа, як коло маминих грудей.

Існував звичай дарувати вишивану сорочку коханому, свекрусі і свекру у день весілля. Сорочку, яку готувала дівчина в дарунок майбутній свекрусі, перед вишиванням вибілювала в солоній воді, «би сльози за неї не текли». Дарувала сорочки невістка чоловіковим батькам і тоді, коли народиться дитина.

Дуже часто жінки зберігали на смерть своє весільне вбрання. На Поліссі чоловіків одягали в білі полотняні штани, білу сорочку, на голову обов'язково вбирали шапку, ноги обмотували білим шматками тканини.

Сорочка мовби пласт, що оберігав людину і захищав її від зла. Вона не позичалася, не бралася з чужого плеча, не продавалася, хіба по смерті вже родиною покійного через гріб дарувалась. Таку одержану на похороні в дарунок сорочку небіжчика пропарювали над варивом із полину, «щоб померлий за нею не вказував».

Загадки

- Одною дорогою пішов – три дороги знайшов. (*сорочка*)

- Підеш однією дорогою, знайдеш дві, підеш двома – знайдеш одну.
(*сорочка*)

Мамина сорочка

(*Сл. та Муз. Н.Май*)

Мені сорочку мати вишивала,
Неначе долю хрестиком плела,
Щоб я легких стежинок не шукала,
І доля щоб щасливою була.
Виконуй, доню, мати говорила,
Закони Божі, істини прості:
Не зраджуй землю, що тебе зростила,
Не залишай нікого у біді.

Приспів:

А сорочка мамина біла-біла,
А сорочка мамина серцю мила,
А сорочка мамина зігріває.
Я її до серденька пригортаю.

Літа, неначе птахи, пролітають.
Вже донечки, як квіти навесні,
Я їм сорочку білу вишиваю,
Як вишивала матінка мені.
Виконуй, доню, мати говорила,
Закони Божі, істини прості:
Не зраджуй землю, що тебе зростила,
Не залишай нікого у біді.

Приспів.

Маю я сорочечку білу-білу,
Маю я сорочечку серцю милу,
Буду її з радістю одягати,
Буде мені серденько зігрівати.
А сорочка мамина біла-біла,
А сорочка мамина серцю мила,
А сорочка мамина зігріває.
Я її до серденька пригортаю.

Легенда про сорочку

Давно це було. Може й тисячу літ тому, а може й більше, і було це в нашому краї. Народила мати сина. Лише навчився ходити, а мати почала шити йому сорочку, та таку велику, що одягне її син, коли мине йому літ двадцять. Не один рік, не два шилася сорочка. Мала вона вберегти дитину від меча гострого, від стріли ворожої, бо більше було війн тоді в нашій краї, ніж мирного життя. Тому вибирала мати найсильніші конопляні волокна, такі, що різали руки, а розірвати їх не могла. Пряла місячними ночами, тому нитки були срібними, блискучими. Полотно з таких ниток було легке, але міцне. Шила поволі. За кожним вистьобуванням слова-думки і благання: «Нехай син мій буде твердого розуму. Нехай сила його буде непереможною. Щоб серце його було повне великої любові до людей. Як буде воїном, нехай волю і славу принесе землі своїй». І не одну сльозу зронила мати на синову сорочку. І не знала в що перетворяться її сльози.

Минуло шістнадцять років. Дошила мати сорочку. Пішла з нею до цілющого джерела. Покропила джерельною водою, вернулася додому й заховала в скриню на саме дно.

Третій рік пішов після того, як мати пошила сорочку. Син став дорослим, добрим, роботящим. Був веселим, жартівливим. І силою Бог не обділив його. Раділа мати своєму щастю, тільки іноді страх заходив у душу, коли згадувала про сорочку в скрині.

І тут знову запалали хати, засвітіли ворожі стріли, почався плач у кожній хаті. Збирала мати сина на війну. Лук і стріли, коня сам вибрав собі син. Чекав вороний свого господаря на подвір'ї. Мати витягла із скрині сорочку, дала синові. Одягнув син сорочку й почув у собі силу богатирську. Попрощався з матір'ю, сів на коня й помчав. Не плакала мати, бо виплакала всі сльози, шиючи сорочку синові.

Битва повинна була розпочатися зранку, після сходу сонця. Зійшлося два війська, дві грізні сили. Як тільки зійшло сонце, побачили вороги незвичайного воїна в нашому війську. На воїнові – срібна сорочка, вкрита дорогоцінними каменями, які виблискували таким світлом, що сліпили ворогам очі. То мамині сльози стали таким блискучим камінням. Не могли вороги зрушити з місця – заціпили всі з дива. І чулася в богатиреві така сила, що випадали з ворожих рук луки зі стрілами. Битва не відбулася. Перемога прийшла без смерті і крові.

Прислів'я та приказки про сорочку

- Рукава, як писанка, а личко, як маків цвіт.
- Пізнають хлопці і в драній сорочці, аби полики вишиті.
- Бідний на сорочку старається, а багатий і кожуха цурається.
- У суботу має бути гарна погода, бо у суботу сирота сорочку сушить.
- Нема нічого крім сорочки, в якій мати народила.
- Хто має дочки, той ходить без сорочки, а хто має синки, той готує сумки.

- Тоді вдома Великдень, як сорочка біла.
- К Великодню сорочка хоч і лихенька, аби біленька.
- Не тоді мені неділя, як сорочка біла, а тоді, коли мала час її узяти.
- Як мати рідненька, то й сорочка біленька.
- У наших хазяйок та по сто сорочок, а у мене одна і то біла щодня.
- Перша Пречиста любить паляницю м'якеньку, а друга – сорочку біленьку.
- Як неділя, то й сорочка біла.
- Залишити без сорочки.
- Останню сорочку зніме та віддасть.
- У сорочці народитися.

Повір'я про сорочку:

- сорочка, вишита і подарована на добро, на хороше життя, буде оберігати людину;
- сорочку вишивали і дарували не будь-кому, а особливо близьким рідним;
- при першому співі солов'я витрушували сорочки, щоб не було бліх;
- вірили, що домовик ходить у червоній сорочці;
- на Житомирщині оберігали посіви льону і капусти від гусені й жуків, «боронуючи» їх жіночою сорочкою із слідами місячних, а також освяченою пасхальною скатеркою;
- не можна прати сорочку в четвер і уповні місяця, щоб не нападали воші;
- не можна змінювати білизну, крім понеділка, ще в перший день триденних свят (Різдва, Великодня і Трійці), бо «блехи не покинуть білизну до наступної зміни»;
- аби утримати рій на пасіці, його накривали сорочкою;
- із своїх сорочок дівчата ніколи не давали зачинати узор, аби не пішла затим узором доля;
- коли зав'язували вузли при шитві, то сорочка довго носитиметься;
- від переляку сорочку надівають назад пазухою;
- не можна продавати свою сорочку, бо «продаси своє щастя»;
- якщо дощ намочить перший раз вдягнуту сорочку – на багатство;
- якщо сорочку погризли миші – у ногах буде слабкість;
- якщо зачепив і розірвав – щоб не зганьбитися.

Найкращою дниною для шиття вважався четвер. Побутує вислів: «Доживеш до старості, якщо матимеш четвергову сорочку». Її виготовляли жінки для своїх чоловіків. Годилося протягом дня покроїти і пошити таку сорочку, на якій нав'язували чимало вузликів, тим самим бажаючи господареві прожити якомога більше років.

Скоромовка

Сім дочок – сіроочок вишивають сім сорочок.